

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

İSLÂM DÜNYASI'NDA YAPISAL SORUNLARIN
ÇÖZÜMÜNDE ULUSLARARASI KURULUŞLARIN
ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

HÜSEYİN YILDIRIM

İZMİR – 2017

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

İSLÂM DÜNYASI'NDA YAPISAL SORUNLARIN
ÇÖZÜMÜNDE ULUSLARARASI KURULUŞLARIN
ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

HÜSEYİN YILDIRIM

DANIŞMAN: DOÇ. DR. KEREM BATIR

İZMİR – 2017

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum *“İslâm Dünyası’nda Yapısal Sorunların Çözümünde Uluslararası Kuruluşların Rolü”* isimli çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

HÜSEYİN YILDIRIM

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEZ/PROJE SINAVI TUTANAK FORMU

GÖNDEREN : Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hüseyin YILDIRIM ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Prof. Dr. M. Bülent ULUDAĞ
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Başkanı

Tarih:
Sayı :

İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez/Proje Sınav Jürimiz tarafından incelenen İslâm Dünyasında Yapısal Sorunların
Görünümünde Uluslararası Kuruluşların Rolü başlıklı yüksek lisans / doktora tezi ile ilgili olarak jürimiz 02.06.2017 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez/Proje Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYÇOKLUĞU/OYBİRLİĞİ ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Yüksek Lisans / Doktora tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
ii) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
iii) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Kerem BATIR	
Üye	Prof. Dr. M. Bülent ULUDAĞ	
Üye	Doç. Dr. Soner KARAGÜL	
Üye		
Üye		

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İSLÂM DÜNYASI'NDA YAPISAL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ROLÜ

Hüseyin YILDIRIM

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

İslam Dünyası; köklü tarihi, kadim değerleri ve medeniyetiyle maruf bir konumda iken son devrede girdiği gerilemenin neticesinde en sıkıntılı coğrafyalar olarak zikredilmeye başlanmıştır. Günümüz İslam Dünyası'nda ittifakın bozulması, ihtilafın artması ve ittihadın temin edilemeyeşinden dolayı Müslüman coğrafyalar ciddi sorunlar yaşamaktadır. Bu noktada uluslararası kuruluşlar İslam Dünyası'ndaki sıkıntıların halli için önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle bu tez çalışmasında güdülen amaç, İslam Dünyası'ndaki yapısal sorunlar üzerinden İslam Dünyası'nın potansiyellerini de göz önünde bulundurarak, uluslararası İslami kuruluşların işlevselliğini sorgulamak ve bu kuruluşların rolünü açıklamaktır. İslâm Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşların işlevselliği incelenerek bu kuruluşların etki ve işlerlik düzeyi tespit edilmiştir. Kısaca bu tez; İslam Dünyası'na, İslam Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşlar penceresinden bakmayı amaçlamaktadır.

Tez konusunun tahlili, İslam Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşların işlevselliğine etki eden unsurlar, İslam Dünyası'nda uluslararası kuruluşlar, İslam Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşların işlevselliği, başlıklarıyla üç bölümde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Dünyası, yapısal sorunlar, uluslararası kuruluşlar, işlevsellik, İttihad-ı İslam, İslam Birliği, İİT, D-8, EİT, AL, İDSB.

ABSTRACT

Master Dissertation

THE ROLE OF INTERNATIONAL INSTITUTIONS IN THE SOLUTION OF STRUCTURAL PROBLEMS IN ISLAMIC WORLD

Hüseyin YILDIRIM

İzmir Kâtip Çelebi University

Faculty of Social Sciences

Department of International Relations

While Islamic world was in a well-known position with its rooted history, archaic values, and civilization, in the last instance, Islamic World is mentioned as the most troubled geography due to its sudden decline. There are serious issues in the contemporary Islamic World derived from lack of unity, agreement and increasing conflict. At this juncture, international institutions appears as a crucial tool for solving the issue of Islamic World. From this point of view, this dissertation aims to study functions and operability of international institutions in Islamic World. In brief, this dissertation will try to understand Islamic World in terms of its institutions.

The analysis of the thesis is examined in three chapters; factors affecting the functioning of the international institutions in the Islamic world, international organizations in the Islamic world, and the functioning of the international organizations in the Islamic world.

Key Words; Islamic World, Structural Problems, International Institutions, Operability, Unity of Islam, İİT, D-8, EİT, AL, İDSB

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLolar VE ŞEKİLLER.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM DÜNYASI'NDA ULUSLARARASI KURULUŞLARIN İŞLEVSELLİĞİNE ETKİ EDEN UNSURLAR

İSLAM DÜNYASI'NDA ULUSLARARASI KURULUŞLARIN İŞLEVSELLİĞİNE ETKİ EDEN UNSURLAR.....	4
1.1. İslam Dünyası'nda Yapısal Sorunların Çözümünde Uluslararası Kuruluşların Rolü: Kavram, Kapsam ve Kuramsal Çerçeve.....	4
1.2. İslam Dünyası'nın Yirminci Yüzyılına Genel Bakış.....	11
1.2.1. Sömürgeci Güçlerin Hegemonyası ve Osmanlı'nın Dağılma Süreci.....	11
1.2.2. Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonraki Süreç.....	13
1.3. Küresel Güçlerin İslam Coğrafyasındaki Tahakkümü.....	16
1.3.1. ABD'nin Irak Müdahalesi ve UİK'in İşlevsizliği.....	17
1.4. Terörizm ve İç Savaş.....	22
1.5. Otoriter Yönetimler.....	25
1.6. Müslüman Ülkeler Arasındaki İkili Münasebetlerdeki Sorunlar.....	27
1.6.1. İran-Suudi Arabistan ikili münasebetleri Örneği.....	28
1.6.2. Pakistan-Afganistan İkili Münasebetleri Örneği.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM DÜNYASINDA ULUSLARARASI KURULUŞLAR

İSLÂM DÜNYASI'NDA ULUSLARARASI KURULUŞLAR	33
2.1. İslam Dünyası'nda Uluslararası Teşkilatlanma Gayretleri	33
2.2 Genel Uluslararası Kuruluşlar	35
2.2.1. İslâm İşbirliği Teşkilâtı (İİT)	36
2.2.1.1. İİT'nin Yapısı	38
2.2.1.1.1. İslâm Zirvesi	38
2.2.1.1.2. Dışişleri Bakanları Konseyi (DBK).....	39
2.2.1.1.3. Genel Sekreterlik	40
2.2.1.1.4. Daimi Komiteler	41
2.2.1.1.5. İcra Komitesi	41
2.2.1.1.6. Daimi Temsilciler Komitesi	42
2.2.1.1.7. Uluslararası İslami Adalet Divanı	42
2.2.1.1.8. Bağımsız Daimi İnsan Hakları Komisyonu.....	42
2.2.1.1.9. Alt Organlar	43
2.2.1.1.10. Uzmanlık Kuruluşları	43
2.2.1.1.11. İlgili Kuruluşlar	44
2.3. Ekonomik İşbirliği Kuruluşları	45
2.3.1. Gelişen 8 Ülke (D-8).....	45
2.3.2. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	48
2.3.3. Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC)	49
2.4. Bölgesel Kuruluşlar	50
2.4.1. Arap Devletleri Ligi (AL).....	50
2.4.2. Afrika Birliği (AfB)	52
2.5. Hükümet Dışı Kuruluşlar	54
2.5.1. İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB)	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM DÜNYASI'NDAKİ ULUSLARARASI KURULUŞLARIN İŞLEVSELLİĞİ

İSLÂM DÜNYASI'NDAKİ ULUSLARARASI KURULUŞLARIN İŞLEVSELLİĞİ	57
3.1. Beşerî Potansiyel ve İşlevselliği	58
3.2. Bilgi Sermayesi ve İşlevselliği	61
3.3. Sosyal Sermaye ve İşlevselliği	63
3.3.1. Sosyal Uyum İçin İDSB	65
3.4. Güvenlik, Askeri Potansiyel ve İşlevselliği	67
3.4.1 AL'nin Güvenlik Açısından İşlevselliği	68
3.4.2. İİT'nin Güvenlik Açısından İşlevselliği	70
3.4.3. Teröre Karşı İslam İttifakı Girişimi	72
3.5. Doğal Kaynaklar ve İşlevselliği	73
3.5.1. Petrol ve Doğalgaz Kaynakları	74
3.5.1.1. Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu (OPEC) ve Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Organizasyonunun (OAPEC) Petrol Politikalarındaki İşlevselliği	75
3.5.2. Kömür Kaynakları Potansiyeli.....	76
3.5.3. Uranyum Kaynakları Potansiyeli.....	77
3.5.4. Su Rezervlerinin Durumu	77
3.5.5. Tarımsal Alanın Durumu	79
3.6. Ekonomik Potansiyel ve İşlevselliği	79
3.6.1. Ekonomik İşbirliği İçin İSEDAK	82
3.6.2. Ekonomik İşbirliği İçin EİT	85
3.6.3. Ekonomik İşbirliği İçin D-8.....	86
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	97
ÖZGEÇMİŞ	115

TABLolar VE ŞEKİLLER

Tablo-1: Dünya Müslüman Yoğunluğu Dağılımı	35
Tablo-2: Bölgelere Göre Müslüman Yoğunluğu Dağılımı	35
Şekil-1: İİT Logosu ve Üye Ülkeler Haritası.	36
Şekil-2: D-8 Logosu ve Üye Ülkeler Haritası.	46
Şekil-3: EİT Logosu ve Üye Ülkeler Haritası.	48
Şekil-4: OAPEC Logosu ve Üye Ülkeler Haritası.	49
Şekil-5: AL Logosu ve Üye Ülkeler Haritası.	50
Şekil-6: AfB Logosu ve Üye Ülkeler Haritası.	52
Şekil-7: İDSB Logosu	55
Tablo-3: İİT ve İİT Üyesi Olmayan Ülkelerin Nüfus Piramidi	59
Tablo-4: İİT Ülkeleri Genç İŞsizlik Oranı	61
Tablo-5: İİT ve İİT Dışı Ülkelerin Ar-Ge Harcamaları	62
Tablo-6: Çatışma Eğilimleri Grafiği (İİT ve İİT Dışı)	65
Tablo-7: Nüfusa Oranla Dünya Su Rezervleri (İİT ve İİT Dışı)	78
Tablo-8: İç Pazar Potansiyelinin Gelişimi (İİT ve İİT Dışı)	82

KISALTMALAR

a.g.ç.	: Adı Geçen Çalışma
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.r.	: Adı Geçen Rapor
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AfB	: Afrika Birliği
AIDMO	: Arap Endüstriyel Kalkınma ve Maden Organizasyonu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
Ak Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AL	: Arap Devletleri Ligi
ALESCO	: Arap Eğitim Kültür ve Bilim Organizasyonu
ALO	: Arap İş Organizasyonu
AOAD	: Arap Tarımsal Kalkınma Organizasyonu
AR-GE	: Araştırma-Geliştirme
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
COMSTECH	: Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Daimi Komitesi
çev.	: Çeviren
D-8	: Gelişen Sekiz Ülke
DBK	: Dışişleri Bakanları Konseyi

DEAŞ	: Irak ve Şam Devleti
der.	: Derleyen
ECOTA	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Ticaret Anlaşması
EİT	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
FCIC	: İslam Ülkeleri Müşavirler Federasyonu
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
G-20	: 20 Grubu
GSYİH	: Gayrı Safi Yurtiçi Hâsıla
IAEA	: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
ICYF-DC	: İslam Konferansı Diyalog ve İşbirliği Gençlik Forumu
IRCICA	: İslam İşbirliği Teşkilatı İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
ISESCO	: İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
İDSB	: İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İKB	: İslam Kalkınma Bankası
İMF	: Uluslararası Para Fonu
İÖ	: Teröre Karşı İslam İttifakı Girişimi-İslam Ordusu
İSEDAK	: Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi
KİK	: Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi
MAB	: Mağrip Arap Birliği
MC	: Milletler Cemiyeti
MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OAPEC	: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OSK	: Ortak Savunma Konseyi
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PISA	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı

PİKOM	: Polis İşbirliği ve Koordinasyon Merkezi
PKK	: Kürdistan Halk Partisi
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
SAVAK	: Milli İstihbarat ve Devlet Güvenlik Örgütü
SCPR	: Suriye Politik Araştırmalar Merkezi
SESRIC	: İslam Ülkeleri İstatistik Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi
SMIIC	: İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TGTV	: Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı
TPS-OIC	: İslam İşbirliği Teşkilatı Tercihli Ticaret Sistemi
UİK	: Uluslararası İslami Kuruluşlar
UNMOVIC	: Birleşmiş Milletler İzleme, Doğrulama ve Teftiş Komisyonu
UNSCOM	: Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu
vd.	: Ve Diğerleri

ÖNSÖZ

Küreselleşen dünyanın günümüzde yaşadığı uluslararası buhranın ve adaletsizliğin en bariz yaşandığı coğrafyalar arasında şüphesiz Müslüman coğrafyalar yer almaktadır. Müslüman ülkelerin günümüzde yaşadığı birçok problem mevcuttur. Bu tez çalışmasında, İslam Dünyası'ndaki yapısal sorunlardan hareketle İslam Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşlar çözüm odağı olarak ortaya konmuş ve işlevsellikleri değerlendirilmiştir.

Uluslararası kuruluşlar çeşitli alanlarda iş birliği ve mevcut/olası sorunların halli niyetiyle kurulan yapılardır. İslam Dünyası'nda da mevcut olan bu yapıların, sorunların çözümüne yönelik etkinliğini tartışmak, işlevselliğine etki eden unsurları incelemek ve İslam Dünyası'nın sahip olduğu potansiyelleri ortaya koymakla tezin amacına ulaşması planlandı.

Tez çalışmam sırasında özellikle çeviri desteği konusunda yardımlarına başvurduğum değerli arkadaşım Ahmet Fatih MADANOĞLU'na ve çalışmanın hazırlanmasında desteğini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Kerem BATIR'a teşekkür ederim.

Gerçek ve sonsuz bilginin hakiki sahibi Alîm olan Yüce Allah'a ilimler ve ilimlerin içindeki sayısız bilgiler adedince şükürler olsun.

Hüseyin YILDIRIM

GİRİŞ

Dünyada genel anlamda ilk uluslararası örgütlenme I. Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti'nin (MC) kurulmasıyla başlamıştır.¹ II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise uluslararası teşkilatlanma gayretleri artmış ve o tarihten günümüze kadar çok sayıda uluslararası teşkilat vücuda gelmiştir. İslam Dünyası'ndaki uluslararası teşkilatlanmalar dünyadaki sair uluslararası kuruluşlarla doğrusal olarak aynı tarihlerde başlamış; ancak ortalama yarım asrı aşkın uzun bir zaman geçmesine rağmen İslam Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşlar uluslararası arenada ve özellikle İslam Dünyası'ndaki potansiyellerin değerlendirilmesi ve yaşanan sıkıntıların çözülmesi noktasında etki ve işlevlikte sorunlar yaşamaktadır.

Bugün dünyanın hangi noktasına gözümüzü çevirip bakacak olsak sıkıntılı beldelerin, sorunlu bölgelerin, istikrarsız devletlerin, iç savaş yaşayan toplumların, terörle boğuşan halkların, yoksullukla mücadele eden insanların ve sömürülen milletlerin en çok Müslümanlar olduğunu görmekteyiz. İslam Dünyası çoğu kez sorunlarla anıldığı halde çözüm ve etkin adımlar noktasında somut girişimler karşımıza çıkmamaktadır. İslam Dünyası, sorunlarla anıldığı kadar elbette mevcut potansiyelleriyle de gündeme gelmektedir.

Günümüz devlet politikalarında –özellikle Batı siyasi arenasında– devletlerarası sorunların çözümü ve ülkelerin potansiyellerini değerlendirmeleri açısından uluslararası kuruluşlar önemli bir fonksiyon taşımaktadır. Bu yönüyle İslam Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşlar bu fonksiyonu icra edebilecek önemli araçlar olarak karşımızda durmaktadır. Ancak İslam Dünyası'ndaki mevcut uluslararası kuruluşların etki ve işlevsellik konusundaki başarısızlığı önemli bir tartışma konusu olarak incelenmelidir.

Bu cihetle “İslâm Dünyası'nda Yapısal Sorunların Çözümünde Uluslararası Kuruluşların Rolü” isimli bu tez, İslam Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşların işlevselliğine etki eden unsurlar, İslam Dünyası'nda uluslararası kuruluşlar, İslam

¹ Oral Sander, “*Siyasi Tarih 1918-1994*”, İmge Kitabevi, Ankara, (1996), s.32.

Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşların işlevselliği, başlıkları altında üç bölümde konuyu tahlil etmektedir.

İslam Dünyası'nın 20. yüzyılına bakıldığında sömürgeci güçlerin hegemonyasını görmek mümkündür. Emperyalist politikalarla baskı altında tutulan bu coğrafyalar daha sonraları bağımsızlıklarını kazansalar da küresel güçlerin İslam ülkeleri üzerindeki tahakkümü günümüze dek devam etmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra savaşın vahim yıkımından kurtulmak, barışı temin etmek adına ülkeler çeşitli alanlarda iş birliği yapmak için uluslararası kuruluşları tesis etmeye başladı. Bu doğrultuda İslam ülkeleri de kendi aralarında çeşitli uluslararası organizasyonlar oluşturdular.

İslam Dünyası'nda yarım asrı aşkın süre önce başlayan uluslararası örgütlenmeler bu kadar uzun süreye rağmen kuruluş amaçlarına uygun başarıyı sağlayamamışlardır. Bu uluslararası kuruluşların işlevselliğini etkileyen çeşitli etkenler mevcuttur. Küresel güçlerin İslam Dünyası'ndaki tahakkümü, Müslüman ülkelerde halen otoriter rejimlerin varlığını sürdürüyor olması, Müslüman ülkeler arasındaki ikili ilişkilerin sağlıklı olmayışı, terörizm ve iç savaş sorunlarının devam ediyor olması işlevselliğe etki eden unsurlar arasında sıralanabilir. Tezin birinci bölümünde bu unsurlar üzerinde durularak etki unsurları analiz edilmiştir.

Uluslararası kuruluşlar, hükümetler arası yahut hükümet dışı organizasyonlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu organizasyonlar küresel, bölgesel, ekonomik olarak çeşitli kapsam ve alanlarla sınıflandırılabilir. İslam Dünyası'nda bu alanların hemen hepsinde çeşitli uluslararası kuruluşlar vücuda gelmiştir. Temel olarak İslam ülkeleri arasında kurulan bu kuruluşlardan temel olarak ön plana çıkan örgütleri yapı ve işleyiş bakımından incelemek hem onlar hakkında analiz yapmayı kolaylaştıracak hem de bu kuruluşların rolünü ortaya koymada yardımcı olacaktır. Bu noktada tezin ikinci bölümünde İslam Dünyası'nda ön plana çıkan mevcut uluslararası kuruluşlar incelenmiştir.

Müslüman ülkelerin uluslararası kuruluşlar düzeyinde başarısına etki eden faktörleri tespit etmek ve uluslararası kuruluşların yapısını incelemek yapısal sorunların tespitine zemin hazırlamıştır. İslam Dünyası'ndaki yapısal sorunların çözümünde uluslararası kuruluşların rolünü ortaya koymak için İslam Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşların işlevselliğini tahkik etmek oldukça ehemmiyetlidir. Zira

İslam Dünyası'nın sahip olduğu potansiyeller üzerinden uluslararası İslami kuruluşların işlevselliğini değerlendirmekle başarı-başarisızlık durumunu ortaya konacaktır. Bu uluslararası kuruluşların yapısı, kapasitesi ve imkanlarının işlevsellik açısından ne durumda olduğu da ortaya konmuş olacaktır.

Bu tezin amacı, başarı-başarisızlık ve ya işlevsellik teftişi yaparak durum tespiti yapmak, sorunlara etki eden ve işlevselliği etkileyen unsurları ortaya koymak ve uluslararası örgütleri çeşitli etki ve işlerlik analizinden geçirmekle İslam Dünyası'nda yapısal sorunların çözümüne katkı sağlamak adına uluslararası kuruluşların rolünü ortaya koymaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM DÜNYASI'NDA ULUSLARARASI KURULUŞLARIN İŞLEVSELLİĞİNE ETKİ EDEN UNSURLAR

1.1. İslam Dünyası'nda Yapısal Sorunların Çözümünde Uluslararası Kuruluşların Rolü: Kavram, Kapsam ve Kuramsal Çerçeve

Uluslararası kavramının kullanımı 18. yüzyıllara dayanmakla birlikte günümüzde kullanıldığı gibi geniş manaları ihtiva etmiyordu. Devletlerarası siyasi ve hukuki ilişkileri ifade eden bu kavram daha sonraki süreçte ekonomik, sosyal, eğitim, sağlık, kültür ve güvenlik gibi çeşitli alanlarda devlet ve halklar arasındaki münasebetleri ihtiva etmeye başladı.² Özellikle I. Dünya Savaşı İle II. Dünya Savaşı sonrası küreselleşmenin de etkisiyle devletlerin birbirine bağımlı hale gelmeleri, teknolojinin ve bilimin hız kazanması, savunma sanayisinin gelişmesi, ülkeler arası insan dolaşımının artması gibi etkenler zamanla bu kavramın muhtevisiyatını arttırmıştır.

Uluslararası kuruluş kavramı ise, devletlerin menfaatleri doğrultusunda diğer devletlerle bir araya gelerek, milletlerarası zeminde kurdukları teşekküllerdir. Diğer bir tanımla “*bağımsız veya egemen devletlerin veya hükümetler dışı kuruluşların küresel ya da bölgesel ölçekte, genel ya da özel amaçlara ulaşma doğrultusunda iş birliğini sağlamak için kurdukları yapılar, mekanizmalar ve süreçlerdir.*”³

² Övgü Pınar, “*Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri Işığında Türkiye'nin Hükümetlerarası Küresel ve Bölgesel Örgütlere Üyeliği*”, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir (2011), s.11.

³ Mehmet Hasgüler ve M. Bülent Uludağ, “*Uluslararası Örgütler: Devlet Merkezli Sistemde Çöküntü*”, Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus Devlet’ten Küreselleşmeye, Der: Zeynep Dağı, Alfa Yayınları, 2007, İstanbul, s. 393.

Uluslararası kuruluşlar temel olarak iki kategoride sınıflandırılmaktadır. Bunlar Hükümetler arası Örgütler ve Hükümet Dışı örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hükümetler arası Örgütler Birleşmiş Milletler (BM) ve NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) gibi doğrudan devletlerin üyesi olduğu kuruluşlardır. Hükümet Dışı Örgütler ise Toyota gibi Çok-Uluslu şirketler ve İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB) gibi Sivil Toplum Kuruluşlarıdır.⁴

Son yüzyılda ulusların birbirine yakınlaşmasını takip eden süreçte devletlerarası münasebetler uluslararası örgütlerin kurulması sürecine doğru ilerleyiş gösterdi. Çeşitli alanlarda bir araya gelerek ortak menfaatler doğrultusunda çalışma gereksinimi duyan ülkeler, bu örgütler marifetiyle hedeflerine ulaşma gayesi gütmektedirler. I. Dünya Savaşı'ndan sonra MC ile başlayan uluslararası örgütlenme çalışmaları II. Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazandı ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonraki süreçte de uluslararası örgütlenmeler devam etti. Bunun yanı sıra mevcut uluslararası örgütlerde genişleme ve ilerleme politikalarına hız verildi.

İslam Dünyası da dünyadaki uluslararası örgütlenmelere paralel olarak çeşitli organizasyonlarda yer alma ve yeni teşekküller kurma yoluna gitmiştir. İslam Dünyası'ndaki problemler göz önünde bulundurulduğunda her ne kadar yeterli başarı sergilenememişse de bu alandaki çalışmalar devam etmekte ve belirli ölçüde ilerleme kat edilmektedir.

İslâm Dünyası tabiri özellikle 19. yüzyıl Osmanlı coğrafyasını ya da sömürge durumundaki İslâm memleketlerini⁵ ifade etmekle beraber genel anlamda, Müslüman yoğunluğu fazla olan ülkeler ve kendini Müslüman olarak nitelendiren devletlerin bulunduğu coğrafyaları kapsamaktadır. Bu kapsam İslâm ülkelerinin aynı coğrafi konumda bulunmak koşuluna bağlı olmamakla beraber aynı coğrafi konumda bulunan ülkelerin sayısı bir hayli fazladır. Bu bakımdan İslâm dünyası denildiğinde manayı ifade eden bu kapsam anlaşılmaktadır.

Türkiye'de "İslâm Dünyası" yahut "İslâm Âlemi" söylemlerinin kullanılmaya başlandığı tarihler ise 1970'li yıllara tekabül etmektedir. Özellikle Milli

⁴ John McCormick, "*Avrupa Birliğini Anlamak*", BigBang Yayınları, 2014, Ankara, s.28.

⁵ Ahmet Davutoğlu, "*İslam Dünyasının Siyasî Dönüşümü: Dönemlendirme ve Projeksiyon*", Divan: İlmî Araştırmalar Dergisi, İstanbul, 2002, Sayı: 12, s.5.

Selamet Partisinin (MSP) o dönemde “İslam Ortak Pazarı” projesi doğrultusunda bu tabirleri sıkça kullandıkları ve sonraki dönemlerde Bülent Ecevit’in de bu söylemleri kullanmaya başladığı görülmüştür.⁶

İslam Dünyası’nın kapsamı coğrafi ve nüfus açısından hayli geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Coğrafi açıdan bakıldığında, her ne kadar Asya, Afrika ve Orta Doğu’ya Müslüman ülkeler olarak yayılmış olsa da bunun yanında dünyanın çeşitli coğrafyalarında nüfus yoğunluğu olarak da oldukça büyük kitleleri kapsamaktadır. Günümüzde dünya nüfusunun önemli bir çoğunluğunu Müslümanlar teşkil etmektedir. PEW Araştırma Merkezi⁷ tarafından 2009 yılında yayınlanan rapora göre dünya nüfusunun 23%’ü (1.57 Milyar) Müslümanlardan oluşmaktadır. Müslümanların 50 civarı ülkede yoğunluklu olarak yaşadığı belirtilen raporda Müslümanların nüfus değerleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. İslam Dünyasındaki yapısal sorunların uluslararası kuruluşlar açısından işlevsellikleri değerlendirirken bu nüfus yoğunluğunun göz önünde bulundurulması son derece önemlidir.

Avrupa’da birlik fikri 1900’lerden çok öncelere dayandığı halde günümüz AB yapısına kavuşmaları bir anda gerçekleşmiş değildir. Avrupa’da ülkeler arası sıkıntılar, yükselen milliyetçiliğin olumsuz yan etkileri, özellikle sömürgeler üzerinde sömürgeci ülkeler arasındaki rekabet, iki büyük dünya savaşının Avrupa ülkelerine getirdiği acı tecrübeler gibi kendi caniplerinden olumsuz birçok unsurun ardından bu sıkıntıların çaresi olarak 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile evvela ekonomik bir birliğin Avrupa’da deruhte edilmesiyle ilk birlik adımı atılmış oldu. Daha sonra 1958’de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve sonraki süreçte giderek genişleyen ve günümüz yapısını alan AB vücuda geldi.⁸ Avrupa fikri, Avrupa’da yaşanan ekonomik ve sosyal sıkıntıların çözümü noktasında ortaya çıkmış bir idealdir. Tıpkı MC’nin I. Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan uluslararası sıkıntılardan sonra vücuda gelmesi gibi.

⁶ Ömer Çaha, “*Modern Dünyada Din ve Devlet*”, Timaş Yayınları, (2008), İstanbul, s.190.

⁷ Pew Research Center, “*Mapping the Global Muslim Population*”, Forum on Religion & Public Life, Washington, 2009.

⁸ John McCormick, a.g.e., s.66-71.

İslam Dünyası'nda ittihat fikri İslam akidesinden kaynaklı olarak İslam tarihi boyunca olmasına rağmen özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren İttihad-ı İslam söylemleri⁹ olarak ortaya çıkmıştır. Batı'da yükselen pan hareketleri çerçevesinde Panslavizm ve Pancermenizm gibi milliyetçilik akımlarına karşı refleks olarak dillendirilmeye başlanan “Panislamizm” tabiri “İttihad-ı İslam” tabiri ile aynı manayı taşımamaktadır. Panislamizm, Batılılar tarafından ortaya atılmış, kelime manası “İslamcılık” olan bir tabirdir. İslam literatüründe böyle tabirle karşılaşmamaktadır. Bu tabir batı merkezîyetçi bir zihniyetin ve oryantalist bakış açısının bir ürünü olmasından dolayı İttihad-ı İslam kavramı ile aynı kapsam içerisinde değerlendirilmemelidir. Bununla beraber İttihad-ı İslam söyleminin karşılığı olarak Batı'da kullanılmaktadır. İslam Birliği ve Müslümanların tek millet olduğu gibi vurgular İslamiyet'in ortaya koyduğu prensipler olması hasebiyle İttihad-ı İslam kavramı daha doğrudur.¹⁰ Bu tabir her ne kadar 19. yüzyılda geliştirse de tarihi kökenine bakıldığı zaman “İttihad-ı İslam” söylem olarak bizatihi olmasa da düşünce olarak İslam tarihi boyunca mevcuttur.

İttihad-ı İslam kavramı Osmanlı son döneminde gazete ve dergi gibi çeşitli yayınlarda dillendirilmesinin yanı sıra II. Abdülhamid döneminde devlet politikası olarak uygulamaya konulmuştur. Abdülhamid, zedelenmiş olan Müslüman birlikteliğini yeniden tesis etmek ve ümmet bilincini uyandırarak aynı çatı altında birleşmeyi hedefliyordu. Bu düşüncenin gereği olarak ilim erbabından destek almış, çeşitli projeler geliştirmiş, dönemin büyük sömürgeci güçleri tarafından sömürülen Müslüman topluluklarla iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Bunu yaparken Hilafet makamının etki ve gücünden yararlanmakla beraber, bu makamın ümmet için ifade ettiği birlik ve bütünlük manasını da ön plana çıkarmıştır.¹¹ Devletin çeşitli mekanizmalarında Araplara vazifeler vermesi, çeşitli tavizler vermesi, Arap

⁹ Mehmet Çog, “*Celal Nuri'de İslam Birliği Arayışı*”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14, 2009, s.99.

¹⁰ İsmail Kırmızı, “*19. Yüzyılda Mısırlı Panislamist-Milliyetçi Entelektüel: Ahmet Şevki'nin Osmanlı-Mısır İlişkileri Açısından Değerlendirilmesi*”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük, 2013, s.36.

¹¹ Ali Ercan, “*II. Abdülhamid Dönemi İttihad-ı İslam Düşüncesinin Esat Efendi'nin “İttihad-ı İslam” Risalesindeki Söylem Analizi*”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s.4.

aşiretlere yönelik olumlu politikalar izlemesi İttihad-ı İslam fikrinin tezahürleri olarak yorumlanmaktadır.¹²

Dönemin İttihad-ı İslam düşüncesinin önemli savunucularından biri olan ve bu konuda yazdığı kitabıyla da maruf olan Celal Nuri'ye göre de İslam Birliği'nin en önemli unsurlarından birisi de Türklerin ve Arapların birlik içinde olmaları gerekliliğidir. Ona göre İslam parçalanmaz bir bütündür ve danışma ile hürriyet ise ana unsurlarıdır.¹³

Osmanlı'nın son döneminde kavramsal olarak geliştirilen ve sonraları devlet politikası şeklinde uygulanmaya çalışılan İttihad-ı İslam düşüncesi, 1920'lerden sonra çeşitli konferans ve toplantılarla da¹⁴ gündeme gelmiş ve ittihat arayışları devam etmiştir. Bu düşünce ve kavram uluslararası İslami kuruluşların (UİK) ortaya çıkmasını tetiklemiştir. İttihad-ı İslam, bütüncül bir yaklaşımla bireysel hayattan toplumsal hayata, siyasetten eğitime, ekonomiden kültüre kadar her alanda Müslümanlarının refah, huzur ve özgürlüğünü ön gören ve Müslümanların sorunlarının çözümünde çıkış yolu olarak ifade edilen bir kavramdır. Günümüz İslam Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşların, İslamiyet'in temel kodlarından olan birlik, bütünlük ve ittihadın, sorunların çözümünde bir çıkış yolu olarak İttihad-ı İslam düşüncesinin ve dünyada başlayan uluslararası teşkilatlanmaların da etkisiyle ortaya çıktığı söylenebilir.

II. Abdülhamid döneminde pratize edilmeye çalışılan İttihad-ı İslam, Osmanlı'nın ortadan kalkması ve Hilafetin de ilgasıyla birlikte tekrar teorik zemine geçmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra BM ve AKÇT gibi uluslararası yapıların vücuda gelmesiyle birlikte İslam Dünyası'nda da birlik ve entegrasyon yolu olarak uluslararası teşkilatlanma yoluna gidilmiştir. Yani daha önceki dönemde Hilafet makamı ve devrin en büyük Müslüman ülkesi Osmanlı tarafından ortaya konmaya çalışılan İttihad-ı İslam pratiği daha sonraları uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla pratize edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu birlik çabaları AKÇT ve AB gibi başarıya ulaşmış değildir. Bu çalışmanın amacı, İslam Dünyası'nda birlik ve

¹² İsmail Kırmızı, a.g.e., s.40.

¹³ Halime Der, "Celal Nuri'nin "İttihad-ı İslam" Adlı Eserinin Tahlil ve Değerlendirilmesi", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2008, s.17.

¹⁴ Süleyman Sırrı Terzioğlu, "Bir Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak İslam İşbirliği Teşkilatı", Adalet Yayınevi, Ankara, (2013), s.3.

entegrasyon aracı olarak görülen uluslararası örgütlerin başarı ve başarısızlıklarının analizini yapmak, işlevselliğini sorgulamak, yapısal sorunları analiz etmek ve birlik, entegrasyon ve işlevsizliğin sebeplerini irdeleyerek uluslararası İslami kuruluşların rolünü ortaya koymaktır.

İttihad-ı İslam kavramı ile II. Dünya Savaşı sonrasında David Mitrany tarafından ortaya konan İşlevselcilik teorisi,¹⁵ birlik ve bütünleşme vurgusu açısından birbiriyle paralellik gösterse de içerik, yapı ve kapsam bakımından oldukça farklıdır. İşlevselci teoride devletler kendi ulusal yapılarından çeşitli tavizler vererek bazı yetkilerini uluslarüstü bir uluslararası örgüte devretmelidir.¹⁶ Böylelikle II. Dünya Savaşı sonrası oluşan barış ortamı muhafaza edilmiş ve barışın devamlı olması sağlanmış olacaktır.¹⁷

İşlevselcilikte, teknik ve ekonomik açıdan oluşacak olan birlik ülkeleri birbirine bağımlı hale getirecek ve ülkelerin uğruna savaştığı unsurlar ortak gelişim ve kalkınma için kullanılacaktır. Bu fikrin neticesi olarak AKÇT ortaya çıkmış ve ekonomik kalkınmanın önemli unsuru olan kömür ve çelik alanında uluslararası birlikteliğe giderek¹⁸ savaş unsuru olan kömür ve çeliğin ekonomik kalkınma ve barışı temin etme aracı olarak uluslararası örgüt marifetiyle temin edilmesi sağlanmış oluyordu.

Teknik ve ekonomik bütünleşmeyi, siyasi bütünleşmeyi dahil etmeden açıklayan İşlevselciliğe karşı, entegrasyonun temelini teknik ve ekonomik bütünleşmeye bağlayan, ancak netice olarak siyasi bütünleşmeyi hedef alan Yeni-İşlevselcilik ortaya çıkmıştır.¹⁹ Avrupa bütünleşmesi, Federalizmin ardından gelişen İşlevselcilik ve ondan sonra Yeni-İşlevselcilik ve ona karşı tepki olarak çıkan Hükümetlerarasıcılık kuramları çerçevesinde tartışılmış ve tartışılmaya devam edilmektedir.²⁰ Bu tez, uluslararası kuruluşları incelemesi ve bütünleşmeyi kapsamaması açısından bu kuramlarla ilişkilendirilebilir. Ancak direk olarak bu kuramlar çerçevesinde ve bu kuramların üzerinden bu çalışma hazırlanmış değildir.

¹⁵ David Mitrany, "A Working Peace System", Chicago, Quadrangle Books, 1966.

¹⁶ Aslı Erol, "Yeni-İşlevselcilik Işığında Avrupa Bütünleşmesi", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s.14.

¹⁷ Derya Büyüktanır, "Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:14, No:2, Ankara, 2015, s.11.

¹⁸ Aslı Erol, a.g.e., s.15.

¹⁹ Aslı Erol, a.g.e., s.18.

²⁰ Derya Büyüktanır, a.g.e., s.3.

Tezin ana hareket noktası İslam Dünyası'ndaki yapısal sorunlar üzerinden İslam Dünyası'nın potansiyellerini de göz önünde bulundurarak, sorun-çözüm perspektifinden uluslararası İslami kuruluşların işlevselliğini sorgulayarak bu kuruluşların rolünü açıklamaktır.

İşlevselci teorinin evrensel bütünleşmeyi temel alması, Yeni-İşlevselci teorinin bölgesel bütünleşmeyi baz alması gibi çeşitli farklılıklarının olması, İttihad-ı İslam'ın her alanda Müslüman ülkelerin bütünleşmesini baz almasına karşın uluslararası örgütler bazında yeterli teklif ve önerinin olmayışı ve bu bütünleşmeyi nasıl sağlayacağıyla ilgili günümüz Müslüman devletlerin yapısal durumuna uygun olarak yeni perspektif ve önerilerin eksik olması düşünüldüğünde; bu tezin bu kuramların meridyenlerinden geçtiği, fakat bu kuramların çemberine doğrudan dahil olmadığı söylenebilir.

İslam tarihinde Osmanlı ile altı asır gibi çok uzun bir dönemde birçok milletin beraber yaşamış olmasının tarihi pratiği ve bugün dünyada sosyal ve ekonomik anlamda en çok sıkıntı yaşayan yerlerin başında İslam coğrafyasının gelmesi bakımından İslam ülkelerinin mevcut UİK marifetiyle işlevsel kılınması, etkin ve aktif uluslararası iş birliği geliştirmesi, AB'nin yarım asır önce kendisi için gördüğü birleşme ihtiyacından daha büyük bir ihtiyaçtır. Zira İslam Dünyası'nın bugün yaşadığı sıkıntılar AB'nin geçmişte yaşadığı sıkıntılarla kıyaslanamayacak kadar fazladır. Dolayısıyla madem Uluslararası birliktelik çabaları sorunların halli ve sosyo-ekonomik refahın artması ile özgür, rahat ve güvenilir bir toplum yaşamını hedeflemektedir. O halde İslam ülkeleri de mevcut UİK'i bu hedeflere ulaşmak için önemli bir araç olarak görmeli ve bu noktada çalışmalar yapmalıdır. Zira İslam Dünyası'ndaki mevcut UİK içerisindeki en geniş kapsamlı devletlerarası teşekkül olan İİT'nin kuruluş tarihi en az AB kadar eskidir.

UİK arasında eski teşekküller de bulunmasına rağmen işlevselliğini tam yerine getiremediği günümüzde Müslüman ülkelerde yaşanan acı tablodan anlaşılabilir. Dolayısıyla sıkıntılarının halli için etkin bir araç olan uluslararası kuruluşların İslam Dünyası'ndaki işlevselliğini etkileyen unsurları incelemek son derece elzemdir. Bu bölümde İslam Dünyası'ndaki mevcut uluslararası teşekküllerin başarısını etkileyen faktörleri ele alacağız. İslam Dünyası'nın son asırda yaşadığı tarihi süreci anlamak günümüz İslam Dünyası'ndaki uluslararası teşekküllerin

mevcut durumunu irdelememize yardımcı olacaktır. Zira Müslüman ülkelerin özellikle son asırda yaşadıklarının tahlili İslam Dünyası'ndaki teşkilatlanma çabalarını netice vermiştir. Dolayısıyla İslam Dünyası'nın son asrına göz atmak konuya zemin oluşturmak adına faydalı olacaktır.

1.2. İslam Dünyası'nın Yirminci Yüzyılına Genel Bakış

İslâm Dünyası'nın son iki asırdır girdiği hızlı gerileme sürecinin bir neticesi olarak karşımıza çıkan günümüz sorunlarının daha sıhhatli değerlendirilmesi için İslâm Dünyası'nın son yüzyılında yaşadıklarının tarihi analizi son derece mühimdir. Zira gerçekleşen her bir hadise geçmişte bıraktığı izlerin sonucu olarak meydana gelir. Bu minval üzere İslâm Dünyası'nın yirminci yüzyıldaki durumunu tarih safahatı içerisinde değerlendireceğiz. Bu tarihi analiz ayrıntılı tarihi izahat olarak değil, günümüz İslâm Dünyası'nda UİK'in işlevselliğine etki eden unsurların değerlendirilmesine zemin hazırlamak adına genel bir perspektif kazandırma amacı taşımaktadır.

1.2.1. Sömürgeci Güçlerin Hegemonyası ve Osmanlı'nın Dağılma Süreci

Özellikle 19. yüzyılda ciddi bir gerileme sürecine giren İslâm Dünyası, Müslümanların en yoğun yaşadığı ve dönemin en büyük İslam devleti olan Osmanlı İmparatorluğu, bu dağılma sürecinin en bariz görüldüğü coğrafyaları ihtiva ediyordu. Batı'nın Doğu'ya olan ilgisi bu dönemlerde sömürgecilik ve daha sonrasında ise emperyalizm olarak kendini göstermiştir. İslam coğrafyasındaki bu çözülme sürecinde İran ve Osmanlı İmparatorluğu haricindeki İslâm Dünyası sömürge haline gelmişti.²¹

²¹ Mehmet Bülent Uludağ, “*Dünya Siyasi Tarihi*”, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul, (2014), s.238.

Kafkasya, Hindistan, Afrika gibi coğrafyalarda Rusya, İngiltere ve Hollanda'nın sömürgeci politikalarına karşın Müslümanların bu hegemonyaya tepki ve refleks vermesi ancak bu emperyalist süreci uzun bir süre deneyimledikten sonra mümkün olmuştur.²² Batı'nın yayılmacı emperyalist politikaları bu dönemlerde hız kazandı ve tesirini gittikçe hissettirmeye başladı.

Batı'nın yükselişe geçmeye başladığı 1500'lü yılların sonrasından 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde artık İslâm Dünyası'nın Batı'nın hegemonyasına girmeye başladığı görülmektedir. Batı'nın yükselişi ve Doğu'nun düşüşü hengâmında dönemin en güçlü ve bağımsız devleti olan Osmanlı da bu durumdan payına düşeni almıştır.²³ Bu dönemde Rusya'nın da Osmanlı ve İran ile ilgili niyetleri İngiltere tarafından dizginlenmeye çalışılsa da 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı'nın yenilmesiyle neticelenmiştir. Osmanlı-Rus Savaşı öncesindeki ve sonrasındaki süreçte Rusya'nın Kafkaslar ve Orta Asya üzerindeki egemenliği sürmüştü ve İslâm Dünyası'nın mühim bir parçası olan Türkistan dahi bağımsızlığını yitirmiştir.²⁴

İslâm Dünyası'nın 16. yüzyıldan itibaren yaşadığı dereceli gerilemenin getirdiği sıkıntılar 19 ve 20. yüzyıllarda zirveye ulaşmış ve bunun tesiri İslâm ülkelerini uzun süre etkilemiştir. Bazı ülkelerin bu etkilerden hâlâ kurtulamadığı söylenebilir.²⁵

Batı'da sanayi devriminin gerçekleşmesinin ardından yükselen teknolojik gelişmeler, silah sanayinin hızla ilerleyişi, zaten gerileme safhasının zirvelerini yaşayan İslâm coğrafyasının daha kolay sömürge haline getirilmesine zemin hazırlamıştır. Bunun yanı sıra milliyetçilik akımının tırmanışı başta Osmanlı olmak üzere İslâm coğrafyasındaki çözülmenin hızlanmasına sebebiyet veren unsurlar arasında sayılabilir.

1900'lü yıllara yaklaşıldığında Emperyalist yayılmacı politikanın etkisi dünyayı etkilemeye başlamış ve özellikle İslâm coğrafyasında sömürgecilik hat safhaya ulaşmıştı. Fransa 1830'da Cezayir ve 1881'de Tunus'u sömürge haline getirmişti. İngiltere ise, 1878'de Kıbrıs'ın denetimini ele geçirmiş, 1882'de Mısır'ı

²² Bernard Lewis, "*İslam'ın Siyasal Söylemi*", (Çev. Ünsal Oskay), Phoenix Yay. , Ankara, (2011), s.161.

²³ Oral Sander, "*Siyasi Tarih (İlk Çağlardan 1918'e)*", İmge Kitabevi, Ankara, (2003), s.120

²⁴ Uludağ. A.g.e. s.238-239.

²⁵ Sander. A.g.e. s.120.

işgal etmiş, 1898’de Sudan’ın denetimini ele geçirmiş, 1900’ün başlarında ise bölgedeki emirlikler üstünde himaye rejimi kurmuştu.²⁶ 1911 yılında ise İtalya Libya’yı işgal ederek sömürge haline getirmişti. Afrika adeta parsel parsel paylaşıyordu. Öyle ki 1900’lü yıllara gelindiğinde Afrika kıtasının 9/10’u Avrupa’nın denetimi altına girmişti. Dünya topraklarının ise 1/5’i Avrupa sınırları içine dâhil olmuştu.²⁷ Böylece özelde Osmanlı İmparatorluğu ve genelde ise İslam Dünyası parçalanma ve gerileme sürecini tüm hızıyla yaşamış oldu.

Afrika öylesine büyük bir hırsla paylaşıyordu ki, bu bölgede çoğu kez Fransa ve İngiltere karşı karşıya dahi geliyor ve anlaşmalar imzalayarak buraları paylaşıyorlardı.²⁸ Günümüzde yaşanan Suriye sorununda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Rusya gibi Suriye’ye sınırı dahi olmayan büyük güçler ya terörist gruplar marifetiyle yahut bizatihi askeri imkânlarıyla bölgede hâkimiyet kurma çabaları bu sömürgecilik anlayışının kalıntılarının günümüzde birer numunesini teşkil etmektedir.

1.2.2. Birinci Dünya Savaşı’ndan Sonraki Süreç

Uzun yıllar devam eden sömürgecilik faaliyetleri ve emperyalist politikalar Afrika, Orta Doğu ve Asya’da yaşananlar I. Dünya Savaşı’na kadar aynı dozda devam etti. I. Dünya Savaşı yıllarına geldiğimizde bu coğrafyalar umumi bir hercümerç yaşayan dünyanın bu kanlı savaşından en ağır darbeyi aldı.

I. Dünya Savaşı’na girerken Osmanlı, Mısır ve Balkanları kaybetmiş olarak savaşa bu zor şartlar altında giriyordu. Dahası 19. yüzyılda sistematik ve dereceli olarak artan çöküş I. Dünya Savaşı’yla birlikte daha ileri boyuta taşınmış oldu. Savaş tüm dünyada yıkıma ve vahim neticelere sebebiyet vermekle beraber en çok etkilenen ve üzerinde en çok planların yapıldığı bölgeler İslam Coğrafyasıydı. Hatta İttifak Devletlerindeyken saf değiştirip İtilaf Devletlerine geçen İtalya dahi, kendisine Fransa ve İngiltere ile yaptıkları anlaşma gereği o dönem savaşa dâhil

²⁶ Uludağ. A.g.e. s.239.

²⁷ Sander. A.g.e. s.231.

²⁸ Sander. A.g.e. s.340.

olmamış olan Osmanlı'dan toprak alma sözü²⁹ İtalya'nın taraf değiştirme nedenlerindedir. Bu denli kanlı bir savaş neticesinde 8,5 milyon asker ve 1,5 milyon sivil hayatını kaybetmişti.³⁰ Bu tabloda İslam coğrafyası payına düşeni en ağır şekilde almış, bu kanlı mücadelenin ortasında kendini bulmuştu.

Savaşın devam ettiği 1916 senesinde İngiliz ve Fransızların Sykes-Picot anlaşmasıyla Orta Doğu toprakları paylaşılmış ve yeni sınırlar çizilmişti.³¹ Bu anlaşmanın etkisi günümüzde devam etmekte ve bölgede devam eden travmaların tarihsel sebep olucuları arasında yer almaktadır.

I. Dünya Savaşı'ndan Arap halkları, Rusya hariç diğer Avrupa ülkelerinin hepsinden daha fazla zarar görmüştür. Anadolu halkının zararı ise Rusya'dan daha büyük düzeydeydi.³² Bu savaştan sonraki süreçte Osmanlı tamamen ortadan kalktı ve küçülmüş bir toprak parçasıyla beraber onun yerine Türkiye Cumhuriyeti vücuda geldi. Osmanlı'nın varlık sahasını terk ettiği Orta Doğu'da ise yeni devletçikler vücuda geldi. Eski sömürge sisteminin daha farklı boyutlarda uygulandığı uzaktan kontrol edilebilir bir bölge meydana gelmiş oldu.

Küresel güçlerin sömürü düzeni bu coğrafyada petrol politikalarıyla devam etti. Irak'taki büyük petrol rezervleri bölge insanı tarafından tam anlamıyla kullanılmadı ve 1900'lerin başından 1972'ye kadar böylece devam etti. Ancak bu yılda millileşen Irak petrolü aradan 30 yıl geçtikten sonra 2003 yılında gerçekleşen Irak İşgalinden sonra tekrar Amerikan ve İngiliz petrolcülerinin eline geçti. İran ise ancak 1979 yılında petrolünü millileştirebildi. II. Dünya Savaşı'nın akabinde ise Libya, Cezayir, Nijerya, BAE, Yemen, Sudan, Suriye gibi yerlerdeki rezervler üretime açıldı.³³

20. yüzyıl İslam Dünyası'nın mühim meselelerinden birisi de Filistin sorunudur. 1917 yılından 1947 senesine kadar İngilizlerin kontrolünde kalan bölge 1947'de başka bir değişim geçirdi. Zira 24 Haziran 1922 senesinde Milletler Cemiyeti (MC) tarafından resmi olarak İngiltere'nin manda himayesine verilen

²⁹ Justin McCarthy, "*Osmanlı'ya Veda-İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları*", (Çev.: Mehmet Tuncel), Etkileşim yayımları, İstanbul, 2008, s.232.

³⁰ Uludağ. A.g.e. s.175.

³¹ Sander. A.g.e. s.382.

³² McCarthy. A.g.e. s.301.

³³ Uludağ. A.g.e. s.240.

Filistin³⁴ 29 Kasım 1947’de Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda kabul edilen 181 numaralı kanun ile Filistin toprakları Yahudilerle paylaşılmak zorunda bırakıldı.³⁵ İsrail’in kuruluşunu takip eden süreçte Filistinliler ile Yahudiler arasında yaşanan çatışmalar ve sonrasında cereyan eden Arap-İsrail Savaşları’ndan günümüze kadar geçen süre zarfında burada yaşanan adaletsiz durum ve İsrail’in baskıcı ölümcül politikaları dünyanın gözü önünde halen devam etmektedir.

Bu arada İran, sömürgecilik ve emperyalist politikalarından diğer ülkeler gibi etkilenmiş bir şekilde II. Dünya Savaşı’na kadar geldi. II. Dünya Savaşı sürecinde çeşitli iç ve dış problemler yaşayan İran, 1953 yılında ABD destekli İran ordusu ve SAVAK (Milli İstihbarat ve Devlet Güvenlik Örgütü) marifetiyle Musaddık hükümeti devrildi ve yerine Şah Rejiminde bir diktatörlük kuruldu. Bu aşamadan 1979’a kadar olan süreçte ülke içinde birçok iç karışıklık ve ayaklanma birbirini izledi. Nisan 1979 senesinde Şah yönetimi devrilerek yerine İran İslam Cumhuriyeti kuruldu.³⁶ Bu devrimden sonra mevcut yapı günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

İran-Irak Savaşı, Kuveyt Krizi, Arap-İsrail çatışmaları, Mısır’ın Yemen topraklarını işgali, Lübnan’da halk içinde çıkan iç sıkıntılar, krallıkla yönetmeye devam eden despot rejimler³⁷ gibi sıkıntılar 20. yüzyılın sonuna yaklaşırken İslam Dünyası’nda patlak veren hadiselerden bazılarıydı.

2000’li yıllardan sonra ise ABD’nin Afganistan ve Irak Müdahaleleri, dünyanın altın çağını yaşadığı bir dönemde İslam ülkelerinin 19 ve 20. yüzyıldaki sıkıntılarını yaşamaya devam ettiğini ve yüzyıllardır bu coğrafyayı sömürerek çağın gerisine iten güçlerin isimleri değişse de, acı çeken halkın hep aynı halk olduğunu bir kez daha ispatlamış oldu.

Türkiye ise, Cumhuriyetin ilanından sonra Avrupa’ya olan ilgisi daha da artmış, bütün politika ve devrimlerini bu doğrultuda şekillendirmeye başlamıştı. 20. yüzyılın ilk yarısına kadar tek parti ile yönetilen Türkiye tamamen kendi içine kapanık ve çevresindeki İslam ülkeleriyle ilişkiden kaçınan ve yönünü Batı’ya

³⁴ Mehmet Şükrü Güzel, “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Giden Yolda Filistin 1914-1947”, Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi, USGAM Raporu No: 6 Ortadoğu Çalışmaları No: 1, Ankara, (Kasım 2012), s.2.

³⁵ Sedat Kızıloğlu, “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in Gelişimi”, Sosyal Bilimler Dergisi, cilt:2 sayı:1, e-dergi, (Ocak 2012), s.57.

³⁶ Uludağ. A.g.e. s.258-261

³⁷ McCarthy, A.g.e. s.13.

çevirmiş olduğu bir politika izledi. 20. yüzyılın ikinci yarısında çok partili siteme geçişle beraber ufak kıpırdanmalar halinde çevre ülkeler ve İslam coğrafyasıyla ilişkiler düzeltilmek istendi. Ancak 21. yüzyıla doğru gidilen bu süreçte sürekli darbelerle, sağ-sol çatışmaları vasıtasıyla iç karışıklıklara, PKK terörizmiyle ve sürekli değişen istikrarsız siyaset ve ekonomisiyle 20. yüzyılın Türkiye'si bu yüzyılı bu şekilde geride bırakıyordu.

2000'li yıllardan sonra değişen hükümet ile beraber Cumhuriyet tarihinin en istikrarlı ve kesintisiz döneminin Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ile yaşandığı bir sürece girilmiş oldu. Bu süreçte AB'ye üyelik çalışmalarına hız veren, BM nezdinde ilişkilere ehemmiyet veren, içe kapanık siyaseti terk ederek uluslararası ilişkilerini artırmaya gayret eden ve İslam Coğrafyasıyla yakından ilgilenen bir Türkiye profili ortaya çıkmaya başladı.

20. yüzyıl öncesi dönemden günümüze kadar genel bir perspektif çizdiğimizde, sömürgecilikten emperyalist politikalara, manda siteminden kukla idarecilere, iç karışıklıklardan terörizmin yaygınlaştırılmasına, milliyetçiliğin tırmanan yan etkilerine kadar İslam ülkeleri üzerinde gerçekleşen ağır hadiselerle bu coğrafya kör-topal bu günlere taşındı. Bugün hala Suriye başta olmak üzere yukarıda zikrettiğimiz araçlarla bu coğrafyalar dizayn edilmeye çalışılmaktadır.

Bu tarihi çerçeve içerisinde İslam Dünyası'ndaki sıkıntıların çözümü için UİK'in kurulması ne kadar zaruri olmuşsa, UİK'in işlevselliğinin sağlanması da o kadar önemlidir. Zira İslam Dünyası'ndaki sorunların hala devam ettiği hatta bazı bölgelerde daha da büyük sıkıntıların günümüzde farklı varyasyonlarla devam ettiği gerçeğinden hareketle, İslam Dünyası'nda yarım asrı aşkın süreden beridir kurulan ve kurulmakta olan UİK'in işlevselliğine etki eden unsurları tahlil etmek zaruridir.

1.3. Küresel Güçlerin İslam Coğrafyasındaki Tahakkümü

Osmanlı'nın gerileme sürecini müteakip süreçte İslam Dünyası'nda sömürü ve emperyalist politikalarla Müslümanlar üzerinde ciddi baskılar oluşmuştur. Bu baskılar neticesinde ekonomik ve sosyal açıdan refahını yitirmiş ülkeler vücuda

gelmiştir. McCormick'in dediği gibi *“Dünya çeşitli kültürlerden oluşuyor ama bunların çoğunluğu geçmişte mutlaka Avrupalı bir güç tarafından sömürülmüştür.”*³⁸ Ancak sadece geçmişte değil günümüzde de bu küresel güçlerin etkisini görmek mümkündür. Dolayısıyla günümüzde İslam coğrafyasında etkisini devam ettiren güç sahibi ülkeler, İslam Dünyası'nın kendi geleceğini tayin etmesi için önemli bir araç olan UİK'in işlevselliğini etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

2001'de 11 Eylül Saldırıları bahanesiyle Afganistan'ın İşgali, 2003'de kitle imha silahları bulundurmamak bahanesiyle Irak Müdahalesi, Arap Baharı sonrası Libya'da çıkan iç çatışmalar bahanesiyle Libya'ya yapılan müdahale, Suriye'de çıkan iç çatışmanın ardından Rusya, ABD ve koalisyon güçlerinin Suriye'de güç rekabeti gibi bölgede cereyan eden güç tahakkümleri karşısında İslam Dünyası'nda BM'den sonra dünyadaki en büyük kuruluş olan İİT dahi bu olaylara karşı açıklama ve bildiri yayınlamaktan öteye geçememiştir. Bölgede küresel güçlerin varlığını sürdürmesi UİK'in etkisiz kalmasının sebepleri arasında görmemize sebep olmaktadır. Zira teknoloji ve savunma sanayi açısından dünyanın önde gelen ülkeleri sosyal ve ekonomik açıdan birlik gösteremeyen İslam ülkeleri üzerinde kolayca etki oluşturmalarına fırsat vermektedir. Bu noktada işlevsiz kalan UİK'in başta ekonomik olmak üzere birçok alanda iş birliği yapması İslam Dünyası'ndaki sıkıntılara karşı etkili reflexler geliştirmesini sağlayacaktır. İslam Dünyası'nda küresel güçlerin etkisinin anlaşılması adına ABD ile İngiltere öncülüğünde 2003 yılında yapılan Irak Müdahalesini örnek olarak incelemek yerinde olacaktır.

1.3.1. ABD'nin Irak Müdahalesi ve UİK'in İşlevsizliği

ABD'nin Irak Müdahalesi'ne kadar olan tarihi süreç incelendiğinde, II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir güç olarak ortaya çıkan ve yeni dünya sisteminde kendine önemli bir konum edinmeye çalışan bir politika izlediği görülecektir. Bu politik düşünce ekseninde Orta Doğu önemli bir yer teşkil ediyordu. 1990 yılının 2 Ağustos günü Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi Amerika'nın Irak ile ilgili atacağı adımları o zamandan itibaren daha stratejik planladığı görülecektir. Kuveyt'in işgalinden sonra

³⁸ McCormick, a.g.e., s.59.

ABD önderliğinde yirmi sekiz devletten oluşan koalisyon gücü Ocak ayının 15'inde Birleşmiş Milletler kararına istinaden operasyon başlatmıştır. Operasyon sonucunda 28 Şubat 1991 yılında Saddam Hüseyin ateşkesi kabul ettikten sonra Kuveyt işgalini sona erdirmiştir.

ABD bu aşamadan sonra Körfez ülkeleriyle olan münasebetlerini kuvvetlendirme yoluna gitmiştir. Irak üzerinde siyasi ve politik bir baskı oluşturmak için Irak'ı bölgede yalnız bırakmaya çalışmıştır. ABD bu politikasını evvela ekonomik ambargo uygulama, ikinci olarak siyasi yalnızlığa iterek pasifleştirme ve üçüncü olarak kitle imha silahlarının denetimi ve bu silahların bulunması durumunda dünyaya karşı bir tehdit olarak göstermekle üç aşamalı bir politika izlediği söylenebilir.³⁹

BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 3 Nisan 1991'de S/RES/687 sayılı kararıyla beraber Irak'ın kitlesel, nükleer ve biyolojik silahlardan arındırılmasının yolu açılmış oluyordu. Bunu gerçekleştirmek için Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) görevlendirilmiştir.⁴⁰ Bu çalışmalar kitle imha silahlarının denetimini artırmak ve bununla Irak üzerindeki baskının giderek artırılmasını sağlamıştır. Nitekim bu komisyonun faaliyetleri çerçevesinde Irak hükümeti ile UNSCOM arasında 1991 yılından 1998 yılına kadar çeşitli krizler yaşanmıştır.⁴¹ 1998'den sonra ise UNSCOM işlevsiz kalınca BMGK 17 Aralık 1999'da 1284 sayılı bir karar alarak UNSCOM' un yerine UNMOVIC'i (Birleşmiş Milletler İzleme, Doğrulama ve Teftiş Komisyonu) oluşturarak Irak üzerinde tasarladığı politikalara bu vecih ile devam etmiştir.⁴² Clinton bu dönemde "Irak'ı Kurtarma Yasası'nı"⁴³ devreye sokarak denetim ve siyasi olarak Irak'ın çevresindeki çemberi daraltmayı hedeflemiştir. Bunun için Barzani ve

³⁹ Aydın Beden, "Türk Basınına Göre, 2003 Irak Savaşı'nın Temel Nedenleri Hakkında Bir Değerlendirme (Kitle İmha Silahları ve El-Kaide Bağlantısı)", History Studies, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 2011, s.67.

⁴⁰ Tayyar Arı, "Irak'a BM Yaptırımları: Kitlesel İmha Silahlarının Denetimi ve Ambargo", Avrasya Dosyası (Irak Özel), C.6, Sa.3, Ankara, 2000, s.234-235

⁴¹ Arı, a.g.m., s.235-242.

⁴² Beden, a.g.m., s.68.

⁴³ "Irak'ı Özgürleştirme Yasası" tam metni için bkz:

<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-105publ338/html/PLAW-105publ338.htm>

(Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Talabani de bir araya getirilerek Saddam'a karşı bir birlik oluşturmakla Saddam'ın etkisini azaltmayı planlamıştır.⁴⁴ Bu gelişmeler ABD'nin izlediği politikasının ileride Irak'ı işgale kadar varacak olan politikaların sinyalleri olduğu tarihi arka plana bakıldığında görülebilmektedir.

2011 yılının 11 Eylülüne gelindiğinde ise 11 Eylül saldırıları olarak adlandırılan terör olayı vuku buldu. Bu hadise ABD'nin Orta Doğu politikalarını daha hızlı ve etkili adımlarla gerçekleştirmesine zemin hazırlamış oldu. Böylelikle ABD, Afganistan'a karşı 7 Ekim 2001'de başlatılan müdahalesinin ardından yönünü Irak'a çevirecek ve çeşitli sebepler öne sürerek Irak'ın ekonomik ve politik olarak sıkıştırılması aşamasına son verip direk fiili müdahale ile Irak'ı işgal yoluna gidecekti. ABD başkanı George Bush, ülkesinin 2001'de uğradığı terörist saldırısının kendi ülkesi içinde halk arasında oluşturduğu psikolojiden ve oluşan meşru havadan istifade ederek olayın sıcaklığı geçmeden Irak Müdahalesini hızlandırdı. ABD'nin Körfez Savaşı'ndan itibaren Irak üzerinde güttüğü strateji Irak Müdahalesiyle bu politikaların somut bir hal almasını sağladı.

Bundan sonraki süreçte ABD Kongresinin Ekim 2002'de Başkan Bush'a Irak'a yönelik savaş açma yetkisi vermesi, 8 Kasım 2002'de BMGK'nın 1441 sayılı kararıyla birlikte silah denetçilerinin yetkisinin artırılması ve bunları takiben ABD'nin savaş için hazırlıklara başlamış olması⁴⁵ 2003 Irak savaşına giden yolun iyice belirginleştiğinin somut göstergeleriydi.

2002 yılında silah denetçilerinin Irak'ta çalışma yapabilmesi için Bağdat ile görüşme trafiği gerçekleşmiştir. Ancak bu ve benzeri girişimler artık ABD'yi memnun etmediğinden dolayı ABD ile İngiltere Birleşmiş Milletlere Irak'a karşı güç kullanılması gerektiğini ileri sürmüştür. Lakin bu görüşe BM üyesi ülkelerden Rusya, Çin, Fransa, Almanya, Belçika, Meksika, Kanada gibi ülkeler karşı olduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında İtalya, Polonya, Macaristan, İspanya, Danimarka, Portekiz, Çek Cumhuriyeti, Arnavutluk, Hırvatistan, Estonya, Letonya, Litvanya, Makedonya, Romanya, Slovakya, Slovenya gibi ülkeler ise ABD ve

⁴⁴ Mustafa Aydın vd., *"Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye "*, TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II, 2007, s.19.

⁴⁵ *TEPAV Orta Doğu Çalışmaları II*, a.g.ç. s.20.

İngiltere'nin bu kararına destek vermişlerdir.⁴⁶ ABD Kongresi'nin 2002'nin Ekim ayında Bush'a savaş açma yetkisi vermesinden sonra, BMGK'nın 8 Kasım 2002 tarihli 1441 sayılı kararıyla yetkileri artırılan denetçiler Irak'a dönmeye hazırlanırken bir yandan da ABD savaş hazırlıklarına başlamış bulunuyordu.⁴⁷ 17 Mart 2003 tarihine gelindiğinde Başkan Bush Saddam Hüseyin'e bir ulti matom vererek oğullarıyla birlikte Irak'ı terk etmemesi durumunda savaşla karşı karşıya kalacağını iletmişti. Ültimat omun bitiş süresi toplam kırk sekiz saatt i. Ültimat omun bitiş süresini takiben 19 Mart 2003'te Irak'a karşı düşünölen operasyon başlamış oldu.⁴⁸ ABD'nin Körfez Savaşı'ndan itibaren belirginleşen ve keskinleşen Orta Doğu politikası içinde Irak politikası nihai aşamada Irak Savaşı'nı doğurmuştur. 2003 Mart ayında başlayan bu işgal 2011'in Aralık ayında ABD'nin ölkeden çekilmesiyle sona ermiştir.

Irak Savaşı, işgalin başladığı ilk günden savaşın bitimine kadar birçok tartışmaya sebep olduğu kadar savaşın bittiği günden günümüze dek de uluslararası ilişkiler alanında çokça konuşulan ve tartışılan bir konu olmuştur. Tartışmanın bir boyutunda ise ABD'nin Irak'ı işgalinin bölgede güttüğü enerji temelli politika olduğu ileri sürölmektedir. Savaşın öncesinde ve sonrasında bölgede yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler ile ABD'nin bu süreç içerisinde bölgedeki politik tavrı bu savı kanıtlar niteliktedir.

Bilindiği üzere 20. yüzyılın başlarından itibaren sömürgeci devletlerin Orta Doğu üzerinde izledikleri siyasetin birinci sebebi petrol olmuştur. Orta Doğu'nun bu denli zengin petrol kaynaklarına sahip olması etken dünya güçlerinin bölgedeki planlarının kaynağı haline gelmiştir. Bölgenin uzun zamandır sömürölmüş olması, maddi ve askeri güçten yoksun olması başta ABD olmak üzere birçok ölkenin bölgeyi kolay yutulabilecek bir lokma olarak görmesine sebebiyet vermiştir. Günümüz itibarıyla dünyada enerji kullanımında petrol %40'lık bir kullanım oranıyla birinciliği almış durumdadır. Petrolü kömür (%25), doğalgaz (%20) ve nükleer enerji

⁴⁶ Beden, a.g.m., ss.70

⁴⁷ Ersin Çelik, "ABD'nin Irak'tan Çekilmesi Sonrası Ölkenin Hidrokarbon Yakıtları Üzerine Enerji-Politik Hamleler" (yüksek lisans tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s.25.

⁴⁸ M. Merdan HEKİMOĞLU, " ABD'nin Irak İşgaline Uluslararası Hukuk Açısından Eleştirel Bir Bakış", Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 9, Sayı: 34, 2013, s.76.

(%7) izlemektedir.⁴⁹ Bu değerlere bakıldığında petrolün enerji kaynağı olarak kullanımında ilk sırayı alması Orta Doğu'daki petrol kaynaklarının ABD siyasetinde önemli bir rol oynadığını bölgede yaşananlardan anlamak mümkündür. 1950'lerde enerji kullanımında petrole olan bağımlılığı %40 civarında olan ABD, 1973'lere gelindiğinde %47 oranında bağımlı bir vaziyet aldı.⁵⁰ 2012 verilerine bakıldığında dünya petrol rezervinin %48'i Orta Doğu'da bulunmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı'nın 2012 yılında Irak için yaptığı geniş kapsamlı araştırmaya göre, 2035'e kadarki küresel petrol üretim artışının % 45'ini karşılayacak, 2030'lardan itibaren ise Rusya'yı geçerek 2. en büyük petrol ihracatçısı konumuna yükselecektir.⁵¹ Bu değerlerin göstergesi ışığında Irak'a yönelik politikaların belirlenmesinde enerjinin etken bir rol oynadığı aşikârdır. ABD'nin büyük ölçekte Orta Doğu ile ilgili ve özel ölçekte Irak ile ilgili attığı adımlar günü birlik adımlar olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Gelecek senelerde dünya enerji piyasasında en üst konumlara kadar çıkacak olan Irak'ın ABD tarafından istikbal planlaması çerçevesinde yapılandırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Günümüz siyasi-politik ilişkilerinin belirlenmesinde enerjinin rolü hiç tartışma götürmeyecek bir konumdur. Adeta ülkeler nezdinde ellerin bağlı olduğu ve gündemin strateji ve harekâtının temellerini oluşturan enerji kaynakları, elbette Irak için de yeterince üst düzey plan ve projelere hedef olabilmektedir. Zira bugün Irak Savaşı'nın üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen bölge durulmuş değildir. Şimdilerde ise Suriye ve Irak'ta baş gösteren ve bölgede binlerce insanı katleden bir terörist grup olan DEAŞ, bölgede oynanan son oyun olarak görülmektedir. Bölge bugünlerde de böyle kan ağlarken dönemin ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Psaki önceliklerinin bölgedeki petrol rafinerilerinin korunması olduğunu açıklaması, 2003 Irak Savaşı da dâhil olmak üzere bölgede yürütülen politikaların enerji temelli olduğunu ortaya koymaktadır.

⁴⁹ M. Vedat GÜRBÜZ, "Petrol, Petrol Politikaları ve Orta Doğu: Global Politikaların Bölgesel Yansımaları ve Irak Savaşı", Avrasya Dosyası 133-168, s.133.

⁵⁰ Gürbüz, a.g.m., s.134.

⁵¹ TPAO, 2013 Yılı Hampetrol ve Doğalgaz Sektör Raporu, s.9. bkz.: <http://www.tpao.gov.tr/tp5/docs/rapor/2013-YILI-HAM-PETROL-VE-DOGAL-GAZ-SEKTOR-RAPORU.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Burada zikredilen ABD müdahalesi BM Anlaşması'nın 2. Maddesinin 4. Fıkrası ve Anlaşmanın 51. Maddelerine⁵² alenen zıt olmasına rağmen Irak'a müdahalede bulunulmuş ve günümüzde vahim neticeleri devam eden sonuçlar doğurmuştur. Irak Müdahalesi örneğinde olduğu gibi küresel güçlerin Müslüman coğrafyalar üzerindeki tahakkümü karşısında İslam Dünyası'ndaki UİK'in etkisiz kaldığı görülmektedir. Hatta günümüzde Irak'ın yaşadığı problemlerle de ilgili sahada işlevsel bir pozisyonu bulunmamaktadır.

1.4. Terörizm ve İç Savaş

İslam Dünyası'nda DEAŞ, El-Kaide, Hizbullah, Boko Haram gibi radikal terör örgütleri İslam akidesinin tam aksine hareket ettikleri halde İslam kelimesini suiistimal ederek en çok Müslümanlara ve Müslüman ülkelere zarar vermektedir. PKK/PYD ise dini temelli olmamasına karşın başta Türkiye olmak üzere Müslüman ülkeleri hedef almaktadır.

Büyük bir ironidir ki terör örgütlerinin batıyı hedef aldığı gerekçesiyle İslam ülkelerine müdahale eden küresel güçlerin ülkelerindeki terör olayları Müslüman ülkelerdeki terör olayları yanında kıyas kabul etmeyecek azlıktadır. DEAŞ örgütünün sadece 2013 yılında Irak'ta öldürdüğü insan sayısı 8 bin ve yaralanan kişi sayısı ise 18 bin olarak ifade edilmektedir.⁵³ 1984-2012 yılları arasında PKK'nın Türkiye'de gerçekleştirdiği 72.500 eylemde 6.500 vatandaş, 550 polis, 5.000 asker, 500 civarında köy korucusu hayatını kaybetmiştir.⁵⁴ Terör örgütleri vatandaş ve askeri personeli öldürme yoluyla zorunlu göçlere, iç savaflara, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklara sebebiyet vermektedir. Bu durumlar Müslüman ülkeleri iç işlerindeki ciddi sorunlarla baş etmeye çalışırken uluslararası arenada UİK'e yönelik etkin çalışmalar yürütememesine sebep olmaktadır.

⁵² Birleşmiş Milletler Anlaşmasının tam metni için bkz: http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

⁵³ Ünal Bayraktar, "Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'daki Statüko Karşıtı Yapılanmaların Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri", (Yüksek Lisans Tezi), İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2015, s.67.

⁵⁴ Haber detayı için bkz: <http://www.milliyet.com.tr/28-yilin-aci-bilancosu-35-bin-300-kisi-teror-kurbani-oldu-siyaset-1581690/> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

İİT tarafından da terör örgütü olarak kabul edilen Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ),⁵⁵ İslam Dünyası'ndaki diğer terör örgütlerine göre farklı bir varyasyonda olup hem dünyanın neredeyse bütün Müslüman ülkelerinde çeşitli eğitim faaliyetleri ile ve devlet mekanizmalarına yerleştirdikleri örgüt üyeleriyle, hem büyük bir istihbari ağ oluşturma hem de gerektiğinde radikalize edilebilen bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. FETÖ'nün en yoğun örgütlendiği ülke olan Türkiye'de 15 Temmuz 2016'da yapılan darbe girişiminde 246 kişi hayatını kaybetmiştir.⁵⁶

İİT'nin İstanbul'da düzenlediği 13. İslam Zirvesi'nde ele alınan başlıklardan birisi de “terörle mücadele ve İslamofobi” olmuştur. Bu doğrultuda terörle mücadele için İstanbul merkezli Polis İş Birliği Merkezi kurulması kararlaştırılmıştır.⁵⁷ Bu karar henüz alındığı için işlevselliği konusunda konuşmak için erkendir.

Terörizm İslam ülkelerinde mal ve can kaybından ülke içi sosyal ve ekonomik sıkıntılara kadar birçok sıkıntıya sebep olmakla beraber küresel güçlerin de bu bölgelerde güç kullanmak için terörü bahane ederek müdahale etmelerine zemin hazırlamış olmaktadır.⁵⁸ Bu müdahaleler neticesinde devrilen yönetimler, göç dalgaları, istikrarsızlık, yeni oluşan terör çeteleri marifetiyle iç karışıklıklar gibi sorunlar modern sömürüye açık ve dışarıdan kontrol edilebilir Müslüman ülkeler meydana getirmektedir.

Terörizmin küresel bir egemenlik ve tahakküm aracı olarak İslam Dünyası'nda icat edildiği de göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.⁵⁹ Terörizmin uluslararası alanda sömürü kültürünü devam ettirme ve daha az kayıp ve sarfiyatla dış tahakkümünü devam ettirmek için terörün küresel güçler marifetiyle önemli bir uluslararası araç olarak kullanıldığı görülmektedir.⁶⁰ Bu noktada terörün finans kaynakları hakkında oldukça fazla tartışma mevcuttur. Ancak bununla birlikte son

⁵⁵ Haber detayı için Dışişleri Bakanlığı web sayfası bkz: <http://www.mfa.gov.tr/fethullahci-teror-orgutu-feto--hakkinda-iiit-disisleri-bakanlari-konseyi-43-donem-toplantisinde-alinan-karar.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

⁵⁶ Haber detayı için bkz: <http://aa.com.tr/tr/info/infografik/1478> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

⁵⁷ Bünyamin Keskin, “İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT): Tarihi, Yapısı ve Geleceği” SETA Perspektif, sayı:125, 2016, s.4. bkz: <http://www.seta.org/islam-isbirligi-teskilati-tarihi-yapisi-ve-gelecegi/> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

⁵⁸ Samî Abdulqader Mustafa, “Yeni Dünya Düzeni ve İslami Hareketler”, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2016, s.31.

⁵⁹ Devrim Ertürk, “Bir Egemenlik Aracı Olarak Küresel Terör”, Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, sayı:4, 2010, s.84.

⁶⁰ Harun Semercioğlu, “Uluslararası Terörizmde Küresel İşbirliği: Bir Ütopya”, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt:34, sayı:2, 2016, s.105.

zamanlarda Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Dışişleri bakanı Çavuşoğlu'nun da açıkça ifade ettiği ABD'nin PYD/PKK'ya aleni olarak verdiği mühimmat ve diğer ihtiyaç desteği kamuoyu önünde paylaşılmaktadır.⁶¹ ABD'nin Suriye'de PYD/PKK'ya yaptığı askeri yardımın Nisan 2016'ta tespit edildiği ve bu yardımların 13 ve 23 Aralıkta ABD helikopterleriyle büyük kargoların indirildiği, 27 Aralıkta ise onlarca tır ile yapılan yardımların bu şekilde yıl boyunca sürdüğü ifade edilmektedir.⁶²

Bugün Suriye örneğinde DEAŞ ve PYD gibi terör örgütlerinin eylemleri ve rejim ile muhalifler arasındaki çatışmalar terörizm ve iç savaşın beraber yaşanmasına sebep olmakta, İran'ın bölgede aktif rol alarak bazı grupları desteklemesi ile Şii-Sünni çatışma zeminini oluşturması mezhep çatışmasına, ABD, koalisyon güçleri ve Rusya'nın bölgede rol oynaması küresel güç ve etki politikalarına sebebiyet vermektedir. Bununla beraber Türkiye'nin kendi sınır güvenliğini kontrol altında tutmak ve terör örgütlerine karşı Türkiye'yi koruma amacıyla Fırat Kalkanı operasyonu ile Suriye'de Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile müştereken Suriye içerisinde aktif rol oynaması da Suriye'de yeni denge unsuru olarak görülmektedir.

Arap Ligi'nin (AL) Mısır'daki iç karışıklık ve ardından gerçekleşen darbe girişimi karşısında ciddi bir duruş sergileyememesi, Suriye'de yaşanan iç karışıklık karşısında ülkenin üyeliğini askıya alma ve çeşitli yaptırımlarla rejimin politikalarını ve halkına karşı yaptığı zulmün yanlış olduğunu dile getirmiş olması Suriye'de yaşanan sorunların çözümüne herhangi bir katkıda bulunamamıştır. Libya Krizinde de benzer bir tavrı takınan AL etkin bir fonksiyon icra edememiştir. Zira AL'nin 22 üyesinin çoğu otoriter rejimlerden oluştuğu halde bu otoriter rejimlere karşı etkin rol oynaması pek beklenen bir durum olmamıştır.⁶³

Hali hazırda Türkiye'de PKK, DEAŞ, FETÖ gibi terör örgütleri, Nijerya'da Boko Haram, Suriye ve Irak'ta DEAŞ, PYD, Hizbullah, Yemen'de El-Kaide ve Husiler, Afganistan'da Taliban gibi örgütler Müslüman ülkeleri ciddi çıkmazlara sokmaktadır. Bunun yanında İran'ın Irak, Suriye ve Yemen'de izlediği yayılcı

⁶¹ Haber detayı için bkz: <http://aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/disisleri-bakani-cavusoglu-bugune-kadar-abd-ypgye-silah-vermistir-nokta/716159> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

⁶² Haber detayı için bkz: <http://aa.com.tr/tr/info/infografik/3313> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

⁶³ Müjge Küçükkeleş, "Arap Birliği'nin Suriye Politikası", SETA Analiz, sayı:51, 2012, s.4-6.

politikaları⁶⁴ ve Suudi Arabistan'ın koalisyonla birlikte Yemen'de Husiler'e yönelik operasyonu ve Şii din âlimini idam etmesi⁶⁵ gibi hadiseler Şii-Sünni gerilimine sebep olacak mezhep çatışmalarını gündeme getirmektedir. Bu doğrultuda bakıldığında terörizm, mezhep çatışmaları ve iç savaşlar başta Ortadoğu olmak üzere birçok İslam ülkesinin UİK'te etkin rol oynayamamasına sebep olmaktadır. Müslüman ülkelerde yaşanan bu iç sıkıntılar uluslararası zeminde başarılı bir ittifak kurulmasını engellemektedir.

1.5. Otoriter Yönetimler

İslam Dünyası'nda UİK'in başarısını etkileyen önemli unsurlardan biri de bazı Müslüman ülkelerdeki otoriter ve despot yönetim anlayışının devam etmesidir. Halkın iradesini tam manasıyla yansıtmayan bu rejimler gerek iç işlerinde gerekse de dış işlerinde bu ülkelere ciddi sorunlar yaşatmaktadır. Libya'da Kaddafi ve Mısır'da Mübarek ve Sisi örneğinde yaşananlar bu açıdan örnek teşkil etmektedir. Bu sorunlar ülke halklarının hakları ve talepleri noktasında sıkıntılar yaşanmasına ve sosyo-ekonomik açıdan problemlere duçar olmalarına sebep olmaktadır. Bu yönüyle birinci derecede ülke halklarını doğrudan etkileyen otoriter rejimler halkın iradesini tam gösterememesinden dolayı UİK açısından aktif bir uluslararası politika da yürütememektedirler.

Özellikle Arap ülkelerinde şeyhlik ve krallık tarzında otoriter yönetimlerin devam etmesi başta İİT ve AL olmak üzere UİK'de ittifak halinde hareket etmelerini kısıtlamaktadır.⁶⁶ Arap Baharı sonrası bu yönetimlere karşı başlayan halk hareketleri ya bastırıldı, ya kısmen başarılı oldu, ya da Suriye'de olduğu gibi daha vahim neticelere sebep oldu. Ancak Arap Baharı'ndan sonra dahi bu rejimler yönetim sisteminde değişikliğe gitme taraftarı olmadı. Arap Baharı hengâmında AL üyelerinin net tavır sergileyememeleri AL ülkelerinin önemli bir çoğunluğunun

⁶⁴ <http://www.yeniakit.com.tr/haber/mezhepci-ve-yayilmaci-politikalari-irana-yonelik-algivi-degistirdi-182263.html> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

⁶⁵ Haber detayı için bkz: <http://aa.com.tr/tr/info/infografik/3329> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

⁶⁶ Gökhan Dönmez, a.g.e., s.199.

otoriter rejimlerden oluşmasından kaynaklanıyordu.⁶⁷ Dönmez'e göre AL'nin kuvvetli etkin bir yapısının olmayışının sebepleri arasında üye ülkelerin otoriter rejimlere sahip olması gelmektedir.⁶⁸ AL'de bulunan 22 Arap ülkenin bu yönüyle AL'yi etkilediği gibi, aynı zamanda İİT üyesi olmalarından dolayı İİT'nin işlevselliğini de etkilemektedir.

Otoriter rejimlerde yönetimi kaybetme endişesinden dolayı tamamen mevcut rejimi korumaya yönelik tutumlar sergilenmektedir. Bu ise uluslararası kuruluşlarda bir araya gelerek İslam ülkeleri hakkında alınan kararlarda rejimin devamlılığını sıkıntıya sokacak, yahut halkların demokrasi, hak ve hürriyetlerine cevap verecek kararlarda geri durmalarına neden olmaktadır. Bunun yanında yönetimini devam ettirmek adına uluslararası arenada güç sahibi olan ülkelerle menfaatleri doğrultusunda iş birliği yapmanın da önü açılmış oluyor. Suriye'de Esat Rejiminin hayatını devam ettirmek adına Rusya ve İran'dan destek alarak yüzbinlerce insanın ölümü, milyonlarcasının yerinden olarak mülteci konumuna düşmesi gibi vahim neticelerle halkını otoriter rejimin devamı için feda etmesi buna delil teşkil eder.

Libya ve Mısır'da otoriter rejimlere karşı yapılan ayaklanmalar başarılı olmuşsa da Libya ve Mısır halklarının kendi yönetimlerini belirlemede halen tam söz sahibi olamadığı ve ülkelerin bu yönetimler öncesi durumdan daha kötü konumda olduğu görülmektedir. Yani Müslüman ülkelerde yönetimler değişse de küresel güçler bu ülkelerden ellerini çekmiyor ve ülkenin kaderine karışmaktan geri durmuyor. Kaddafi'nin devrilmesinin üzerinden 5 yıl geçmesine rağmen Libya'da halen siyasi istikrar sağlanmış değildir.⁶⁹ DEAŞ'ın ülkede artan etkinliği, ekonomik sıkıntılar, ülkede ciddi bölünmeler Libya'ya Kaddafi dönemini aratmaktadır. Öte yandan ABD, İngiltere ve Fransa'nın ülkede varlık göstermesi⁷⁰ modern sömürünün devam ettiğinin işaretidir. Hatta uluslararası koalisyonun Libya Müdahalesinin

⁶⁷ Muhittin Ataman, a.g.e., s.22.

⁶⁸ Gökhan Dönmez, a.g.e., s.205.

⁶⁹ Detay için bkz: <http://tr.euronews.com/2016/05/30/gocmenler-isid-ve-3-hukumet-libya-cikmaza-surukleniyor> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

⁷⁰ Detay için bkz: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/uzlasi-hukumeti-libyaya-istikrar-getirecek-mi> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

DEAŞ'ın bölgedeki nüfuzunu arttırdığını bir İngiliz Parlamento Raporu ortaya koymaktadır.⁷¹

Libya'daki ayaklanmanın üzerinden henüz aylar geçmeden küresel güçlerin müdahalesi sonucu Kaddafi devrildi. Ancak Suriye'de uzun yıllardır Esat Rejimi yüzbinlerce insanı öldürdüğü ve incirlik üssünün koalisyon güçlerine açık olduğu halde halen neden Esat'a müdahale etmedikleri ciddi soru işaretleri oluşturmaktadır. Kaddafi döneminde Libya halkı ücretsiz sağlık hakkı, ücretsiz eğitim hakkı, yeni evlenen çiftlere 50.000 dolar civarında destek, faizsiz krediler ve küresel finans sistemine bağımlı olmayan bir finans sistemine sahipti. İMF'ye (Uluslararası Para Fonu) göre Libya Merkez Bankasında 144 ton altın bulunmaktaydı. Uluslararası güçlerin müdahalesinden sonra ülkenin finans sisteminin batılı finans sistemine bağımlı hale gelmesi, ülke kasasındaki altınların durumunun meçhul olması, ülkede ciddi ekonomik kaybın yaşanması, siyasi ve sosyal istikrarsızlığın yaşanması küresel güçlerin bölgeye neden ani müdahale kararı aldığı hakkında yeterince fikir vermektedir.⁷²

Mısır'a gelince, ülkede 2011'de Arap Baharı'nın etkisiyle devrilen Mübarek yönetiminin yerine halkın oylarıyla Mursi seçildi. Ancak çok zaman geçmeden Mursi de askeri bir darbe ile indirildi ve yerine halen yönetimi sürdüren darbeci Sisi devam etmektedir. Halen devam eden darbe yönetimi ve ekonomik krizle beraber ülke 2017 yılına giriş yapmış oldu. Müslüman ülkelerdeki otoriter rejimler belirli ölçüde sorun teşkil etmekle beraber, halkın bu rejimleri devirerek daha iyi günlere kavuşması beklenirken küresel güçlerin hegemonyası altında İslam ülkeleri halen kendi devletleri üstünde söz hakkına sahip değildir.

1.6. Müslüman Ülkeler Arasındaki İkili Münasebetlerdeki Sorunlar

Uluslararası mekanizmaların sıhhatli işletilmesi ve dış ilişkilerde başarılı politikaların yürütülmesi ülkelerin diğer ülkelerle olan ikili ilişkilerine bağlıdır. İslam

⁷¹ Detay için bkz: <http://www.haber7.com/avrupa/haber/2124005-libyaya-mudahaleyle-daesin-onunu-actik> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

⁷² Gültekin Çetiner, "Libya'da Dünya Nasıl Aldatıldı?" <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-bgultekin-cetiner/799602-libyada-dunya-nasil-aldatildi> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

lkeleri arasındaki ilişkilerin başarısı ikili münasebetlerin iyi olmasına bağlıdır. Dolayısıyla ikili münasebetlerde esen olumlu hava İslam lkelerinin uluslararası platformdaki başarısını ve UİK'teki işlevini etkileyen önemli bir unsurdur. Müslüman lkeler için ikili ilişkiler noktasında Cumhurbaşkanı Erdoğan örnek teşkil etmektedir. Zira sadece 2016 yılında 20 ülkeye 22 ziyarette bulunmuş, toplam 37 devlet başkanıyla görüşmüş, 13 devlet başkanı ve 15 hükümet başkanı kabul etmiş ve toplamda 146 bin kilometre yol yaparak bir yıl içinde dünyanın çevresini 4 defa dolaşmıştır.⁷³ ülke içinde PKK, DEAş ve FET gibi terör örgütlerinin çok sayıda terör eylemi ve Irak ve Suriye'de Türkiye'yi etkileyen ciddi hadiseler yaşanmasına rağmen yoğun ikili trafiğin kesilmemesi i ve dış işlerinde yalnızlaşmama, yatırımların devam etmesi ve uluslararası zeminde etkisiz kalmamak adına önemli hamleler olarak görülebilir.

İslam Dünyası'nda bazı ülkelerin birbiriyle olan ikili münasebetlerindeki sıkıntı ve gerginlikler UİK'i etkileyen çok önemli bir unsurdur. Zira aynı uluslararası örgüt çatısı altında bir araya geldikleri zaman ortak karar alma yahut alınan kararların uygulanması noktasında problemler yaşanmaktadır. Bu doğrultuda İnan-Suudi Arabistan ikili münasebetleri ve Pakistan-Afganistan ikili münasebetleri rnekliliğinde konuyu irdeleyeceğiz.

1.6.1. İnan-Suudi Arabistan ikili münasebetleri rneği

İnan ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerin iyi olmayışının sebebi olarak mezhepsel politikalar olduğu ileri sürülse de, bundan ziyade bölgenin önemli iki gücü olan bu lkeler Orta Doğu üzerinde hâkimiyet kurma çabası içerisinde olmalarından kaynaklıdır. Bölgede bulunan doğal kaynaklar ve bölgede söz sahibi olabilme adına rekabetçi politikalar izlendiği ileri srlmektedir. Bu noktada direk mezhepler üzerinden bir söylem geliştirilmiyor olsa da bölgedeki ülkelerin içinde

⁷³ Detay için bkz: <http://aa.com.tr/tr/info/infografik/3335> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

mevcut olan Şii ve Vahhabi gruplar üzerinde etki oluşturarak kendi politikalarını bu yolla oralara taşımaktadırlar.⁷⁴

İran, 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi'nden önceki süreçte ABD politik ekseninde hareket eden ve SSCB ile olumlu politikalar geliştiremeyen bir konumda iken Devrim sonrası süreçte ABD ile kopan bağlar ile birlikte Rusya'ya yaklaşma ve stratejik birliktelik oluşturma yoluna gitmiştir.⁷⁵ Arap Baharı sonrasında Irak, Suriye ve Yemen üzerinde ciddi adımlar atan İran, Rusya ile müttefiklik yayımlamacı politikalarını sürdürmektedir. İran'ın Arap Baharı sonrasında Ortadoğu'da aktif rol oynamaya başlaması da Suudi Arabistan'ın ön alma pozisyonuna geçmesine sebebiyet vermiştir.

İran-Suudi Arabistan ilişkileri olumlu siyasi bir zeminden uzak, bölgesel çekişme ve rekabet görünümü altında devam etmektedir. Irak, Yemen, Suriye ve Lübnan'a uzanan İran yayımlamacı siyaseti, işin ucunun sonunda Suudi Arabistan'a kadar ulaşabilecek bir yayımlamacılık olduğunu göstermektedir. Bunun da Suudi Arabistan da içinde olmak üzere Orta Doğu ülkelerindeki Şii blokları harekete geçirerek yapabileceği öne sürülmektedir.⁷⁶

En yoğun sıkıntıların yaşandığı Orta Doğu bölgesinde bunca küresel dengenin içerisinde bu iki önemli Müslüman gücün mezhep çatışması söylemleri ekseninde karşı karşıya getirilmesi zaten sorunlar yumağı halinde olan bölgenin daha girift sorunlara girmesine sebebiyet verebilir. Bu noktada Erdoğan İİT 13. İslam Zirve'sinde yaptığı konuşmada özellikle mezhep konusuna vurgu yaparak en önemli sorunlardan birinin mezhepçilik fitnessi olduğunu ifade etmiştir. Bu açıklamalar İİT aracılığıyla bir araya gelen Müslüman ülkeler için son dönemde bölgede cereyan eden küresel politik tuzaklara karşı bir uyarı niteliğinde yorumlanabilir.

İran'ın bölgede güç dengesi olarak yer almaya çalışması ile birlikte Şii anlayışını ve mezhepsel kültürünü bölgeye yayma çabaları da İran-Suudi Arabistan gerilimini arttıran sebeplerden biri olarak okunmaktadır. İran'ın bölge ülkelerinde

⁷⁴ Kemal İnat vd., "İran-Suudi Arabistan Rekabetinin Bölgesel Yansımaları", SETA Analiz, sayı:148, 2016, s.8. <http://www.orsam.org.tr/files/OA/44/4barisdoster.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

⁷⁵ Barış Doster, "Bir Bölgesel Güç Olarak İran'ın Ortadoğu Politikası", Ortadoğu Analiz, cilt:4, sayı: 44, 2012, s.45-46.

⁷⁶ Hayati Ünlü, "İran Dış Politikasının Jeopolitik Tahayyülü", Stratejik Düşünce Enstitüsü. <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/iran-dis-politikasinin-jeopolitik-tahayyulu/4242> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

yaşayan Şii azınlıklara buldukları yönetime karşı ayaklanmaya teşvik etmesi ve bu talebin azınlıklar tarafından olumlu karşılık bulması başta Suudi Arabistan olmak üzere bölgedeki Müslüman ülkeler açısından tepkilere yol açmaktadır.⁷⁷

İran'ın Yemen'e ve Lübnan'a kadar ulaşan politik yayılma sürecine Suudi Arabistan somut bir tepki olarak Yemen'deki Husiler'e karşı yaptığı hava ve kara harekâtıyla İran'a mesaj yollamıştır.⁷⁸ Suudi Arabistan sınırına dayanan Husiler'in Suudi Arabistan için tehlike oluşturmaya başlaması Kral Selman'ın, İran'ın Şii milisler ve azınlıklar marifetiyle yapmayı planladığı yayılmacı politikaya karşı tedbirler almaya itmektedir.

İran ile Suudi Arabistan arasında devam eden mezhepçilik eksenindeki gergin ikili münasebetler bölgeyi daha da karmaşık hale getirebilir. Zira Suudi Arabistan ve diğer bölge ülkelerinde bulunan azınlık Şiiiler ile İran'daki azınlık Sünniler mezhepçilik ekseninde geliştirilecek politikalarla bölge ülkelerinin ciddi iç karışıklıklara sürüklenmesine sebep olabilir.

1.6.2. Pakistan-Afganistan İkili Münasebetleri Örneği

Egemen küresel güçlerin İslam coğrafyasında bıraktığı izlerin bir örneğini de Pakistan ve Afganistan ikili ilişkilerinde görebiliriz. Pakistan'ın, Hindistan'ın içinden çıkarak yeni bir devlet oluşundan bu yana aralarında çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Bu sıkıntıların esas kaynağı İslam akidesine zıt olarak diyalog ve istişare kültürünün terk edilmesidir.

Afganistan içinde Peştunların çoğunlukta olması ve Pakistan içinde de Peştunların olmasından dolayı Pakistan bunun kendisinin aleyhine kullanılması durumunu tehdit olarak görmektedir.⁷⁹ Bu durum, Müslüman ülke yönetimleri arasındaki güvensizliğin göstergesidir. Esasen iki ülke arasında sıkıntı olması iki

⁷⁷ Ertan Efeğil, "İran'ın Dış Politika Yapım Sürecini Etkileyen Unsurlar", Ortadoğu Analiz, cilt:4, sayı:48, 2012, s.58.

⁷⁸ Detay için bkz: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suudi-arabistan-husileri-karadan-vurdu> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

⁷⁹ Ömer Ersoy, "İki Ülke Arasında: Afganistan-Pakistan", <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/iki-ülke-arasında-afganistan-pakistan/3642> (Erişim Tarihi: 05.01.2017)

ülkenin bir araya gelerek sorunların halli için diyalog yoluna gitmesini daha çok gerekli kılmaktadır. Bunun ötesinde İslam temel paydası ve ortak kültür olmak üzere birçok unsuru kullanarak bu ikili münasebetler geliştirilmelidir.

Pakistan ile Afganistan arasındaki sınır problemi günümüzde halen sıcaklığını koruyarak devam etmektedir. Sınırdaki yaşanan sıkıntılar bazen çatışmalara dönmekte ve ölümler olmaktadır.⁸⁰ Hâlbuki Afganistan ve Pakistan arasında uzlaşma ve iş birliği sağlanırsa petrol ve doğalgaz sevkiyatı noktasında önemli bir güzergâh olan bu iki ülke⁸¹ bu potansiyeli ve bunun gibi daha birçok ortak ekonomik işbirliği sahalarını keşfedebilir. Ancak iki ülke arasında bazen gerilim yükseliyor ve savaş söylemleri bile gündeme geliyor⁸² Türkiye iki ülke arasında arabuluculuk yapmaya çalışıyor olsa da bölgenin istikrarı için iki ülkenin samimi bir diyalog geliştirmesi ve müzakere kültürünü geliştirmesi şarttır.

İnsanın bilmediğine düşman olması canibinden baktığımızda ülkeler arası münasebetlerin gelişmesi istişare ve şura bilincinin artmasıyla mümkündür. Müslüman ülkelerin itikat ettiği İslamiyet kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de bunu emretmektedir.⁸³ Dolayısıyla birbirini iyi tanımayan birbirini iyi bilmeyen İslam ülkeleri arasında elbette güven problemi yaşanmaktadır. Güvensizlik ise ikili münasebetleri çıkmaz yola sokan faktördür. Neticede bu durumdan iki ülke zarar gördüğü gibi genel manada İslam Dünyası ve UİK zarar görmektedir.

İslam Dünyası'nın mevcut durumuna bakıldığında bazı Müslüman ülkeler arasındaki bu sıkıntılar UİK bünyesinde yekvücut olarak hareket etme kabiliyetini düşürmekte ve pasif bir UİK'in oluşmasına neden olmaktadır. Bu ise dünya çapında nüfus, ekonomi, kaynaklar ve coğrafya açısından önemli bir konumu olan İslam Dünyası'nın bu ittifaktan yoksun olan halinden dolayı küresel güçlerin bölgede etkin kılınmasını ve Müslüman halkların sıkıntılarının devamını netice vermektedir.

Yukarıda UİK'in işlevselliğine etki eden unsurlara ilaveten İslam Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşların örgüt yapılanmalarında zafiyet olması da

⁸⁰ Detay için bkz: <http://www.timeturk.com/afganistan-pakistan-sinir-kavgasi-buyudu/haber-170019> (Erişim Tarihi: 06.01.2017)

⁸¹ Detay için bkz: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/afganistanin-guvenligi-ve-pakistanin-rolu> (Erişim Tarihi: 06.01.2017)

⁸² Detay için bkz: <http://www.yeniakit.com.tr/haber/afganistan-ile-pakistan-arasında-savaş-ruzgarları-esiyor-185012.html> (Erişim Tarihi: 06.01.2017)

⁸³ Şûra Suresi, ayet:38.

zikredilebilir. Örneğin İİT bakımından, kararlarının bağlayıcı olmaması, tavsiye niteliğinde olması,⁸⁴ Genel Sekreter seçimlerinin Asya, Afrika ve Arap devletleri tasnifine göre yapılmasından kaynaklı olarak bütün Müslüman coğrafyanın adil temsil edilemeyişi, örgüt sekretaryasının baskın ülkelerin iç politikalarının etkisinde kalarak tedirgin hareket etmesinden kaynaklı olarak Körfez Krizi'nde olduğu gibi sorunların hallinde etkin rol alamaması, İİT politikalarını devreye sokacak siyasi irade sisteminden yoksun olması,⁸⁵ İslam ülkeleri arasında yaşanabilecek sorunların halli için kurulması onaylanan Uluslararası İslami Adalet Divanı'nın aktif olmayışı,⁸⁶ gibi yapısal sorunlar örgütü etkisiz kılmaktadır.

Yukardaki izahatlar UİK'in başarı ve işlevselliğini etkileyen faktörler olarak ön plana çıktı. Ancak bu zikredilen unsurlar UİK'in bu sorunların üstesinden gelmek ve işlevsel olmak adına tetikleyici unsurlar konumundadır. Yani bu unsurlar şu anda UİK'i etkisiz bıraktığı gibi, UİK'i uzlaşa ve sıkıntılıların halli için önemli bir araç olarak görüp bu unsurların üzerine giderek etkin bir uluslararası örgüt zemini temin edilmesini sağlayabilir. Zaten uluslararası kuruluşların temel gayesi ihtilafları geride tutup iş birliğini öne çıkararak sorunlarla mücadele etmek ve çeşitli alanlarda kalkınma ve ilerleme hamleleri yapmaktır. Dolayısıyla İslam Dünyası, sorunlarını tespit ederek ve etki unsurlarını doğru analiz ederek çözüm üretebilirse etkin ve aktif UİK'in oluşması mümkündür.

⁸⁴ Terzioğlu, a.g.e., s.78.

⁸⁵ Ahmet Davutoğlu, "*Stratejik Derinlik*", Küre Yayınları, 50. Baskı, İstanbul, 2011, s.264-266.

⁸⁶ Terzioğlu, a.g.e., s.96.

İKİNCİBÖLÜM

İSLÂM DÜNYASI'NDA ULUSLARARASI KURULUŞLAR

2.1. İslam Dünyası'nda Uluslararası Teşkilatlanma Gayretleri

Dünyada genel kapsamlı uluslararası kuruluş bağlamında ilk girişim olarak karşımıza çıkan MC'nin I. Dünya Savaşı'nın ağır yükünden sonra bir nebze uzlaşma imkânı sağlamak amacıyla kurulduğu söylemine karşı İtalyan lider Mussolini ise zengin devletlerin dünyanın diğer ülkelerini sömürmek için kurdukları kutsal bir ittifak olarak yorumluyordu.⁸⁷ Öyle ya da böyle milletler arası arenada teşkilatlanma MC ile başlamış oldu. Bu cemiyet daha sonraki süreçte Birleşmiş Milletlere (BM) inkılap ederek günümüz yapısını almıştır.

Bugün BM Teşkilatına neredeyse bütün Müslüman ülkeler üye olduğu halde tam manasıyla bir temsilin olduğu söylenemez. Zira son zamanlarda Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Erdoğan marifetiyle de çokça zikrettiği⁸⁸ BM'nin 5 daimi üyesi BM'de esas karar sahibi ülke olması ve dünyanın geri kalanıyla ilgili kararların bu ülkelerden herhangi birinin insafına terk edilmiş olması Müslüman ülkeleri de ciddi manada rahatsız etmektedir. Bu minval üzere İslam Dünyası'nın kendi içinde uluslararası teşkilatlanmayı önemli ölçüde işlevsel ve faal bir hale getirmesi son derece elzemdir.

İslâm Dünyası'nda birlik arayışları I. Dünya Savaşı'ndan sonra Kahire (1926), Mekke (1926), Kudüs (1931) ve Cenevre'de (1935) çeşitli toplantı ve

⁸⁷ Oral Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", s.24.

⁸⁸ Konuşmanın detayları için bkz: <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-bm-ye-hitap-ediyor/dunya/detay/1945298/default.htm> (erişim tarihi: 10.09.2016)

kongrelerle gerçekleştirildi. Fakat bu girişimler somut neticeler doğuramadı.⁸⁹ İlk uluslararası teşkilatlanma çabaları somut olarak 1945'lerden sonra başladı. Bu doğrultuda günümüze kadar bölgesel, ekonomik yahut genel kapsamda çeşitli uluslararası kuruluşlar meydana getirilmeye çalışılmıştır.

İslam Dünyası'nda 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar geçen süreçte çeşitli alanlarda iş birliği için uluslararası kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), Afrika Birliği (AfB), Arap Devletleri Ligi (AL), Gelişen Sekiz Ülke (D-8), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK), Mağrip Arap Birliği (MAB), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC) gibi çeşitli örgütler ve bu örgütlere bağlı çeşitli organizasyonlar bulunmaktadır.

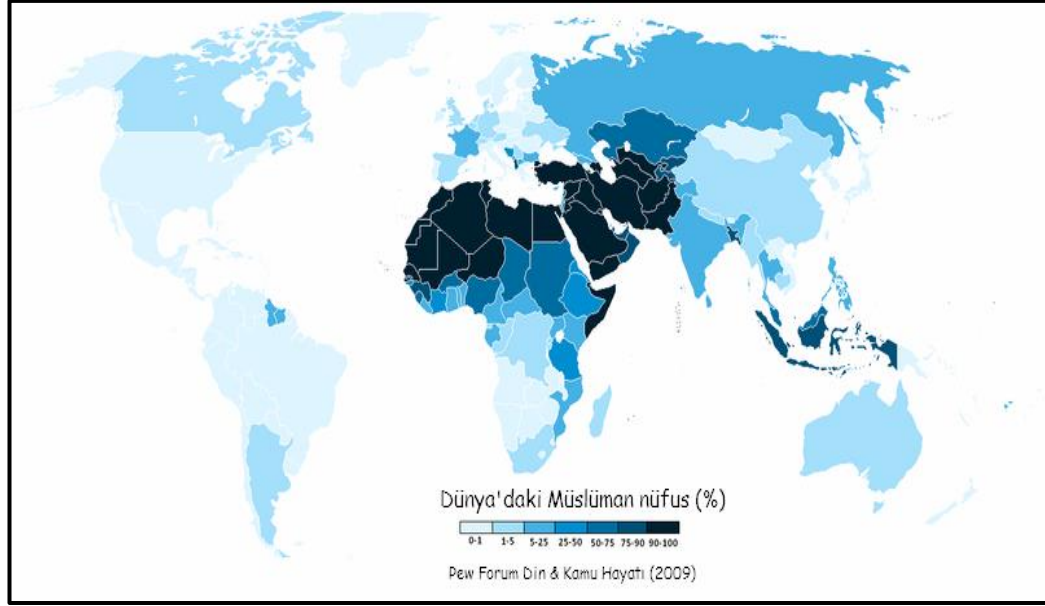
Bu bölümde İİT, D-8, AfB,⁹⁰ AL, EİT, OAPEC, İDSB üzerinde durulacaktır. İslam Dünyası'ndaki Uluslararası kuruluşları incelerken genel perspektif oluşturması açısından bu yedi örgüt esas alınmıştır. Bu ismi geçen örgütleri Genel Uluslararası Kuruluşlar, Bölgesel Kuruluşlar, Ekonomik İşbirliği Kuruluşları ve Hükümet Dışı Kuruluşlar olarak dört ana grup altında değerlendireceğiz. Bununla birlikte uluslararası İslami Kuruluşların işlevselliğini anlattığımız üçüncü bölümde İİT, AL, AfB, D-8, EİT, OAPEC, İDSB, Teröre Karşı İslam İttifakı Girişimi (İO), örgütlerini yine işlevsellik açısından değerlendirmiş olacağız.

İslam Dünyası hakkında genel bir nazar oluşması bakımından 2000'li yıllardan sonra Dünya Müslüman yoğunluk dağılımını (**Tablo-1**) ve Bölgelere Göre Müslüman Nüfus Dağılımını gösteren (**Tablo-2**)⁹¹ tablolar incelenebilir

⁸⁹ Süleyman Sırrı Terzioğlu, "Bir Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak İslam İşbirliği Teşkilatı", Adalet Yayınevi, Ankara, (2013), s.3.

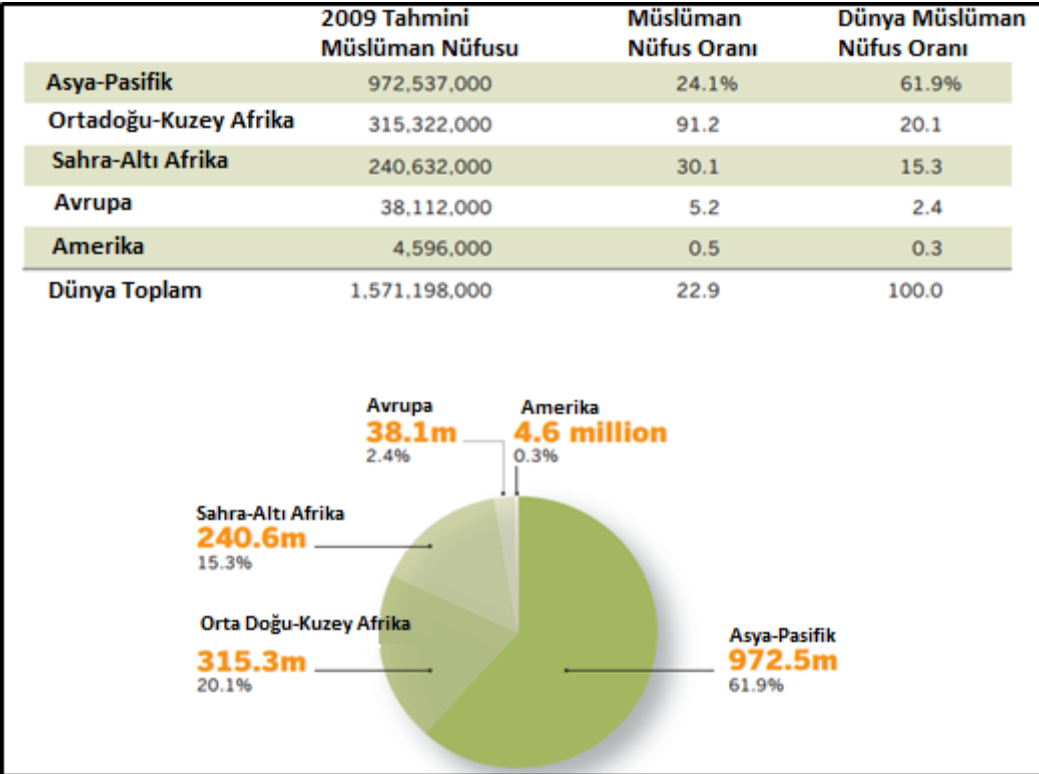
⁹⁰ AfB, doğrudan bir İslami uluslararası kuruluş olmasa da, kıtada ve örgüt içerisinde çok sayıda İslam ülkesinin olması ve Müslüman yoğunluğuna sahip ülkelerin olmasından dolayı çalışma içerisinde incelenmiştir.

⁹¹ Pew Research Center, a.g.r.

Tablo-1: Dünya Müslüman Yoğunluğu Dağılımı

Pew Research Center, “*Mapping the Global Muslim Population*”, Forum on Religion & Public Life, Washington, 2009.

Tablo-2: Bölgelere Göre Müslüman Yoğunluğu Dağılımı

Pew Research Center, “*Mapping the Global Muslim Population*”, Forum on Religion & Public Life, Washington, 2009.

İslam Dünyası'nda belirli bir coğrafya ya da ekonomi gibi belirli bir alan gözetmeksizin İslam çatısı altında tüm Müslüman ülkeleri ihtiva etmek üzere her alanda genel kapsamlı işbirliğini amaçlayan kuruluşlardır. Dünya İslam Birliği ve Dünya İslam Kongresi⁹² gibi çeşitli girişimler olmuşsa da İİT kadar ön plana çıkamamış ve etkin bir kabul görememiştir. Dolayısıyla bu bölümde İİT değerlendirmeye alınarak teşkilat hakkında bilgi verilecektir.

2.2.1. İslâm İşbirliği Teşkilâtı (İİT)

Eski adıyla İslam Konferansı Örgütü, İsrail'in Kudüs'teki El-Aksa Mescidi'ni yakmasından sonra İslam Dünyası'nda oluşan hassasiyet neticesinde 25 Eylül 1969 senesinde Rabat'ta (Fas) kurulmuştur. Kuruluşun merkezi Cidde'de (Suudi Arabistan) ve hali hazırdaki genel sekreteri ise Dr. Yousef bin Ahmad Al-Othaimeen'dir. Örgütün ismi 2011 yılında İslam İşbirliği Teşkilatı olarak değiştirilmiştir. Örgütün 57 üyesi bulunmakla beraber Suriye'nin üyeliği 2012 yılından beri askıya alınmıştır.

Kuruluşa üye ülkeler ise şunlardır: Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Brunei, Burkina-Faso, Cezayir, Cibuti, Çad, Endonezya, Fas, Fildişi Sahili, Filistin, Gabon, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Guyana, Irak, İran, Kamerun, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Komorlar,

⁹² Terzioğlu, a.g.e., s.3

Kuveyt, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Surinam, Suudi Arabistan, Tacikistan, Togo, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uganda, Umman, Ürdün, Yemen, Suriye.⁹³

Türkiye baştan beri İİT üyesi olmasına rağmen kanuni açıdan eski Şart döneminde sorunlar yaşamış ve iç hukukunda üyelik işlemlerini tam olarak yerine getirememiştir. Buna karşın İİT içerisindeki üyeliği olağan olarak devam etmiş ve diğer üyeler gibi faaliyetlerine devam etmiştir. Bununla birlikte 14 Mart 2008'de açıklanan yeni Şart, 23.02.2012 tarihinde TBMM tarafından kabul edilerek onay süreci tamamlanmış ve Türkiye'nin örgüte resmi üyelik sorunu ortadan kalkmıştır.⁹⁴

Dünyanın BM'den sonraki en geniş katılımlı ikinci uluslararası kuruluşu olan İİT, kuruluş amacını İslam ülkelerinin çıkarlarını korumak, İslami değerlere sahip çıkmak, siyasi, sosyal, ekonomik, bilimsel ve sanatsal alanlarda destek ve iş birliği sağlamak olarak açıklamaktadır. Kuruluşun ana organları; İslam Zirvesi, Dışişleri Bakanları Konseyi ve Genel Sekreterliktir⁹⁵.

Örgütün en üst organı olan İslam Zirvesi en son Nisan 2016'da Türkiye'de düzenlediği zirve ile toplamda 13 kez bir araya gelmiştir. Kuruluşun bünyesinde çalışan çok sayıda Komiteler, destekleyici kurumlar, uzmanlaşmış kurumlar ve bağlı enstitüler bulunmakta olup, Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (ETİDK-İSEDAK), Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Daimi Komitesi (BTİDK-COMSTECH) ve İslam Kalkınma Bankası (İKB-IDB) gibi bazı kuruluşlar İİT yapısı içindeki önemli kuruluşlardır. İİT yapısı içinde faaliyet gösteren komite, kurum ve enstitülerin merkezleri çeşitli üye ülkelerde bulunmaktadır. İİT'nin 1 daimi komitesi, 2 alt kuruluşu ve 3 ilgili kuruluşu Türkiye'de bulunmaktadır. Bunlar, Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK), İslam Ülkeleri İstatistik Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC), İslam İşbirliği Teşkilatı İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İslam İşbirliği Diyalog ve İşbirliği

⁹³ T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> (erişim tarihi: 02.12.2016)

⁹⁴ Terzioğlu, a.g.e., s.54-55.

⁹⁵ İİT Resmi Web Sitesi, http://www.oic-oci.org/oicv3/page/?p_id=52&p_ref=26&lan=en (erişim tarihi: 11.09.2016)

Gençlik Forumu (ICYF-DC), İslam Ülkeleri Müşavirler Federasyonu (FCIC), İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC)'dür.⁹⁶

2.2.1.1. İİT'nin Yapısı

İİT kurulduğu ilk günden günümüze kadar kurumsallaşma yolunda çeşitli merhaleler kat etmiştir. 2008 yılında revize edilen İslam İşbirliği Teşkilatı Şartı'nda örgütün 11 organdan oluştuğu belirtilmiştir. Bunlar:

1. İslam Zirvesi
2. Dışişleri Bakanları Konseyi
3. Daimi Komiteler
4. İcra Komitesi
5. Uluslararası İslami Adalet Divanı
6. Bağımsız Daimi İnsan Hakları Komisyonu
7. Daimi Temsilciler Komitesi
8. Genel Sekreterlik
9. Alt Organlar
10. Uzmanlık Kuruluşları
11. İlgili Kuruluşlar'dır.⁹⁷

İİT'nin bu yapısı içerisinde temel organlarını İslam Zirvesi, Dışişleri Bakanları Konseyi ve Genel Sekreterlik oluşturmaktadır.

2.2.1.1.1. İslâm Zirvesi

İİT'nin en yüksek karar alma mercii İslam Zirvesi'dir. Bu zirve devlet başkanları, krallar, hükümet başkanları tarafından temsil edilir. Her üç yılda bir toplanan zirvede İİT'nin izleyeceği temel politikalar ve yol haritası belirlenir. Mutat

⁹⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> (erişim tarihi: 11.09.2016)

⁹⁷ Charter of the Organisation of Islamic Cooperation

olarak düzenlenen olağan zirvelerin dışında gerek duyulması halinde olağanüstü olarak zirve toplanabilmektedir. Hedeflerin, temel politika ve sıkıntılarının konuşulduğu olağan zirvelerde İslam Zirvesi Dönem Başkanı belirlenir ve sonraki olağan zirveye kadar başkanlığı yürütür.⁹⁸

Günümüze değin 13 olağan ve 5 olağanüstü olmak üzere toplam 18 İslam Zirvesi düzenlenmiştir. Olağan Zirveler sırasıyla, 1- Fas (1969), 2- Pakistan (1974), 3- Suudi Arabistan (1981), 4- Fas (1984), 5- Kuveyt (1987), 6- Senegal (1991), 7- Fas (1994), 8- İran (1997), 9- Katar (2000), 10- Malezya (2003), 11- Senegal (2008), 12- Mısır (2016), 13- Türkiye (2016) zirveleridir. Olağanüstü zirveler ise sırasıyla, 1- Pakistan (1997), 2- Katar (2003), 3- Suudi Arabistan (2005), 4- Suudi Arabistan (2012), 5- Endonezya (2016) zirveleridir.⁹⁹

14-15 Nisan 2016 tarihlerinde Türkiye’de gerçekleşen 13. İslam Zirvesi’nde 35 madde halinde Filistin ve Kudüs sorunu ile alakalı yayımlanan Karar Bildirgesi,¹⁰⁰ 2016-2025 yıllarını kapsayan, 18 ana başlık altında toplanan on yıllık eylem planı,¹⁰¹ 218 maddeden oluşan Sonuç Bildirgesi,¹⁰² ve 22 madde halinde İstanbul Deklarasyonu¹⁰³ kabul edilmiştir. Dönem başkanlığını Türkiye Cumhuriyeti Devleti adına Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yapmaktadır. Türkiye’nin dönem başkanlığı bir sonraki olağan İslâm Zirvesi’ne kadar 3 yıl süre ile devam edecektir.

2.2.1.1.2. Dışişleri Bakanları Konseyi (DBK)

⁹⁸ Muhittin Ataman ve Ayşe Nur Gökşen, “*Sembolizm ve Aktivizm Arasında İslam İşbirliği Teşkilatı*”, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları, Semih Ofset, Ankara (2004), s.12.

⁹⁹ İslam İşbirliği Teşkilatı Resmi Web Sitesi

http://www.oic-oci.org/oicv3/page/?p_id=67&p_ref=36&lan=en (erişim tarihi: 23.09.2016)

¹⁰⁰ Resolution on the Cause of Palestine and Al-Quds Al-Sharif

http://www.oic-oci.org/oicv3/upload/pages/typoa/en/poa_2025_final_draft_v5-1_en.pdf (erişim tarihi: 23.09.2016)

¹⁰¹ The OIC – 2025 Programme of Action

http://www.oic-oci.org/oicv3/upload/pages/typoa/en/poa_2025_final_draft_v5-1_en.pdf (erişim tarihi: 23.09.2016)

¹⁰² Final Communiqué of The 13th Islamic Summit of the Heads of State

http://www.oic-oci.org/oicv3/upload/conferences/is/13/en/13_is_final_com_en.pdf (erişim tarihi: 23.09.2016)

¹⁰³ 13th Session of the Islamic Summit Conference Istanbul Declaration On Unity and Solidarity for Justice and Peace http://www.oic-oci.org/oicv3/upload/conferences/is/13/en/13_is_final_dec_en.pdf (erişim tarihi: 23.09.2016)

İslam Zirvesi'nden sonraki en yüksek merci DBK'dır. Üye ülkelerin dışişleri bakanları temsiliyetinde yılda bir kere olmak üzere toplanan konsey, aynı zamanda olağanüstü olarak da toplanabilmektedir. 1980'den bu yana ise New York'ta BM Genel Kurulu sırasında düzenli olarak toplanmaktadırlar. İdari, siyasi, iktisadi ve kültürel meselelerin konuşulduğu DBK toplantısında karar alma usulü ise kurula en az üçte iki katılım ve katılanların üçte ikilik onayını gerektirmektedir.¹⁰⁴ Konseyin görevi İslam Zirvesi'nde alınan kararları yerine getirmek ve uygulamaya dönük kararlar almaktır.¹⁰⁵

2015 yılı itibariyle 42 tane olağan oturum ve 15 tane olağanüstü oturumda bir araya gelen DKB, ayrıca BMGK sırasında gerçekleştirdiği koordinasyon toplantılarında da bir araya gelmektedir. BM'deki en son koordinasyon toplantısını ise 19 Eylül 2016 tarihinde gerçekleştirdiler. Bu koordinasyon toplantısında Filistin, Keşmir, Somali, Mali, Sierra Leone, Bosna ve Yemen ile ilgili raporların yanı sıra Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik saldırgan tutumu ile ilgili de rapor hazırlandı.¹⁰⁶

2.2.1.1.3. Genel Sekreterlik

Genel Sekreterlik İİT'nin idari mekanizmasını oluşturmaktadır. Sekreterliğin en üst idari amiri Genel Sekreterdir. Genel Sekreter DBK tarafından 5 yıllığına üye devletlerin vatandaşları arasından coğrafi dağılım, eşit fırsat, rotasyon, liyakat, dürüstlük ve deneyim dikkate alınarak seçilir. Sekreterlik, İslam Zirvesi ve DBK'nın aldığı kararları takip eder, örgüte bağlı organların çalışmalarını organize eder ve uyumunu sağlar, sekreterliğin bütçe ve programını oluşturur, üye devletler arasında

¹⁰⁴ Ensar Muslu, “*Uluslararası Sistemde Uluslararası Örgütlerin rolü: İslam Konferansı Örgütü Örneği*”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (2012), s.50-51.

¹⁰⁵ Terzioğlu, a.g.e. s.76.

¹⁰⁶ DBK için İİT resmi web sayfası http://www.oic-oci.org/oicv3/page/?p_id=68&p_ref=37&lan=en#normal (erişim tarihi: 26.09.2016)

iletişim ve istişarenin kurulmasını sağlar, çalışmalar hakkında DBK'ya yıllık rapor sunar.¹⁰⁷

İİT'nin en üst idari yetkilisi olan Genel Sekreter, 4 tane yardımcısı, kendisine bağlı personeli ve çalışma birimleriyle Genel Sekreterliğin faaliyetlerini yürütmektedir.¹⁰⁸

2.2.1.1.4. Daimi Komiteler

Bakanlar ve devlet başkanları seviyesinde temsil edilen Daimi Komiteler, sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel ve bilimsel alanlardaki hedeflerini gerçekleştirmek ve üye ülkeler için önemli görülen alanlardaki faaliyet ve girişimleri iletirmek için kurulmuştur.¹⁰⁹

İİT'nin dört Daimi Komitesi vardır. Bunlar: Kudüs Komitesi, Enformasyon ve Kültürel İşler Daimi Komitesi, Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi ve Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Daimi Komitesi'dir.¹¹⁰ Bu komitelerin her biri bir devlet başkanı riyasetinde üye devletlerin kültürel, ekonomik, bilimsel ve ticari potansiyellerini artırma ve işbirliğini sağlama noktasında vazife yaparlar.¹¹¹ Bu komitelerden Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi'nin (İSEDAK) merkezi Türkiye'de bulunmakta ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı bu komiteye başkanlık etmektedir.¹¹²

2.2.1.1.5. İcra Komitesi

¹⁰⁷ Charter of the Organisation of Islamic Cooperation (Article 16,17)

¹⁰⁸ Terzioğlu, a.g.e. s.86.

¹⁰⁹ Terzioğlu, a.g.e. s.88.

¹¹⁰ Charter of the Organisation of Islamic Cooperation (Article 11)

¹¹¹ Ataman, Gökşen, a.g.e. s.13.

¹¹² Ekmeleddin İhsanoğlu, "The Islamic World in the New Century: The Organisation of the Islamic Conference", Hurst & Company, Londra, 2010, s.38.

İcra Komitesi mevcut, bir önceki ve bir sonraki İslam Zirvesi ve DBK Başkanları, Genel Sekreterliğe ev sahipliği yapan ülke ve doğal üye konumundaki Genel Sekreterden oluşur. İcra Komitesinin en mühim işlevi İİT kararlarının uygulanabilirliğini arttırmak ve krizlere anında müdahale edebilmektir.¹¹³

2.2.1.1.6. Daimi Temsilciler Komitesi

İİT Şartı'nın 13. maddesinde Daimi Temsilciler Komitesinin işleyiş usulü ve yetkileri DBK tarafından belirleneceği ifade edilmektedir.¹¹⁴ Buna göre DBK Daimi Temsilciler Komitesinin işleyiş esas ve usullerini belirleyerek komiteye yön vermektedir.

2.2.1.1.7. Uluslararası İslami Adalet Divanı

İİT üyesi ülkeler arasında yaşanabilecek sorun ve uyuşmazlıkların halli, uluslararası barışı tehlikeye sokabilecek durumları ortadan kaldırmak için hukuki çözüm mercii olarak düşünülmüş ve 1987 yılında düzenlenen 5. İslam Zirvesinde iç tüzüğü kabul edilen Uluslararası İslami Adalet Divanı hali hazırda aktif olarak çalışmamaktadır.¹¹⁵

2.2.1.1.8. Bağımsız Daimi İnsan Hakları Komisyonu

İİT Şartı'nın 15. Maddesinde, teşkilat sözleşmeleri ve iratları ile evrensel kabul gören siyasi, sosyal, ekonomik ve medeni hakları İslami değerlere göre geliştirme doğrultusunda kurulmuştur. Komisyon, İİT'nin karar alma

¹¹³ Terzioğlu, a.g.e. s.95.

¹¹⁴ Charter of the Organisation of Islamic Cooperation (Article 13)

¹¹⁵ Terzioğlu, a.g.e. s.95-97.

mekanizmalarına insan hakları hususunda bilgi ve önerilerde bulunma, insan hakları alanında çalışma ve araştırma yapma, Müslüman azınlıkların temel hak ve hürriyetleri ile ilgili çalışmalar yapma, örgüt üyesi devletlerde insan haklarının geliştirilmesine destek sağlamak gibi hedefleri bulunmaktadır.¹¹⁶

2.2.1.1.9. Alt Organlar

Teşkilatın esas organları olan İslam Zirvesi, DBK, ve Genel Sekreterlik dışında örgütün yardımcı kuruluşları mahiyetinde alt kuruluşları bulunmaktadır. Örgütün kurucu şartının 23. Maddesinde alt organların İslam Zirvesi ve ya DBK tarafından kurulabileceği ifade edilmektedir.¹¹⁷ Bu doğrultuda 6 tane alt organ kurulmuştur. Bunlar:

- 1- İslâm Ülkeleri İstatistiksel, Ekonomik, Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi
- 2- İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
- 3- İslâm Teknoloji Üniversitesi
- 4- İslam Ticareti Geliştirme Merkezi
- 5- Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi
- 6- İslam Dayanışma Fonu ve Vakfı.¹¹⁸

Bu Alt Organlardan İslam Ülkeleri İstatistiksel, Ekonomik, Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi ile İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi kurumlarının merkezi Türkiye’de bulunmaktadır.

2.2.1.1.10. Uzmanlık Kuruluşları

Uzmanlık Kuruluşları, kendi tüzel kişilikleri çerçevesinde Genel Sekreterlik ve Alt Komisyonlardan bağımsız olarak çalışan, belirli alanlarda uzmanlık ve

¹¹⁶ İİT resmi web sayfası <http://www.oic-iphrc.org/en/about/> (Erişim Tarihi: 27.09.2016)

¹¹⁷ Charter of the OIC (Article 23)

¹¹⁸ İİT resmi web sayfası http://www.oic-oci.org/oicv3/page/?p_id=64&p_ref=33&lan=en (Erişim Tarihi: 28.09.2016)

yetkinlik kazanmış kuruluşlardır. Bu kuruluşlar İslam Zirvesi ve DBK tarafından kurulurlar. Ayrıca alt organlar gibi İİT'nin tüm üyelerinin doğal olarak üyesi olduğu yapılar değil, bilakis bu kuruluşlara üyeliğin üye devletlerin iradesine bağlı olduğu bir yapı mevcuttur.

Örgüt bünyesinde 6 adet Uzmanlık Kuruluşu bulunmaktadır:

- 1- İslam Kalkınma Bankası
- 2- İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
- 3- İslam Yayın Birliği
- 4- Uluslararası İslam Haber Ajansı
- 5- Uluslararası Hilal İslam Komitesi
- 6- İİT Üyesi Ülkelerde Kadınların Gelişimi Teşkilatı.¹¹⁹

Bu uzmanlık kuruluşları içerisinde bulunan İslam Kalkınma Bankası(İKB), İİT yapısı içerisindeki en mühim kuruluşlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır.¹²⁰

2.2.1.1.11. İlgili Kuruluşlar

İlgili Kuruluşlar, İİT Şartı ile uyumlu olarak ortak amaçlara hizmet etmek gayesiyle DBK tarafından kurulan yapılardır. Bu kuruluşlara üyelik de Uzmanlık Kuruluşlarında olduğu gibi üye ülkelerin iradelerine bağlıdır. Genel Sekreterlik, Alt Kuruluşlar ve Uzmanlık Kuruluşlarından bağımsız bütçeleri bulunur. Bununla beraber üye ülkeler, Alt Kuruluşlar ve Uzmanlık Kuruluşlarından gönüllü yardım alabilmektedirler.¹²¹

Hali hazırda örgüt, bünyesinde 18 İlgili Kuruluş barındırmaktadır:

1. İslami Ticaret ve Sanayi Odası
2. İslami Başkentler ve Şehirler Örgütü
3. İslami Dayanışma Sporları Federasyonu
4. Uluslararası Arap-İslami Okulları Dünya Federasyonu

¹¹⁹ Terzioğlu, a.g.e. s.115-116.

¹²⁰ Muslu, a.g.e. s.66.

¹²¹ Charter of the OIC (Article 25)

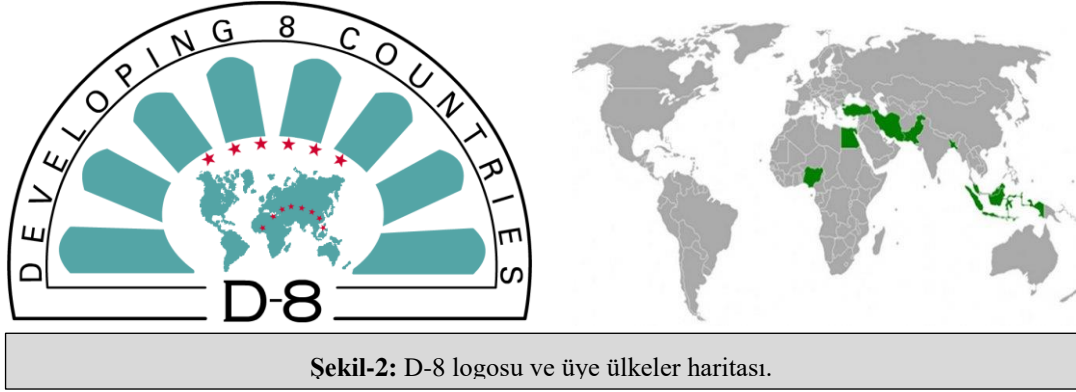
5. İslami Armatörler Cemiyeti Örgütü
6. Diyalog ve İşbirliği için İslam Konferansı Gençlik Forumu
7. Uluslararası Müslüman İzciler Birliği
8. İslam Ülkeleri Danışmanlar Federasyonu
9. İslam Dünyası Bilimler Akademisi
10. İslam Bankaları ve Finans Kuruluşları Genel Konseyi
11. İKÖ Bilgisayar Acil Müdahale Ekibi
12. İslam Ülkeleri için Standartlar ve Metroloji Enstitüsü
13. İslami Çimento Cemiyeti
14. Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi
15. İslam Ülkeleri Vergi Otoriteleri Cemiyeti
16. İslam Ülkeleri Emlak Birliği
17. İslam Ülkeleri Müteahhitler Federasyonu
18. İİT Yayıncılık Düzenleyici Otoriteleri Forumu.

Bu Kuruluşlardan Diyalog ve İşbirliği için İslam Konferansı Gençlik Forumu, İslam Ülkeleri Danışmanlar Federasyonu, İslam Ülkeleri için Standartlar ve Metroloji Enstitüsü, İİT Yayıncılık Düzenleyici Otoriteleri Forumu ve İslâmî Çimento Cemiyeti kuruluşlarının merkezleri Türkiye’de bulunmaktadır.¹²²

2.3. Ekonomik İşbirliği Kuruluşları

2.3.1. Gelişen 8 Ülke (D-8)

¹²² İİT resmi web sayfası http://www.oic-oci.org/oicv3/page/?p_id=66&p_ref=35&lan=en (erişim tarihi: 05.10.2016)

Gelişmekte olan sekiz ülkeyi ifade eden D-8, Ekim 1996 tarihinde Türkiye'nin girişimleri ile Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Malezya, Nijerya ve Pakistan'dan temsilcilerin katılımıyla İstanbul'da düzenlenen "Kalkınmada İşbirliği Konferansı"nda ilk defa dile getirilmiş ve 15 Haziran 1997 tarihinde yine İstanbul'da düzenlenen Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde resmen kurulmuştur. Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Malezya, Nijerya, Pakistan ve Türkiye örgütün üye devletleridir. Merkezi Türkiye'de bulunan örgütün hali hazırda Genel Sekreteri Dr. Seyed Ali Mohammad Mousavi'dir.¹²³

D-8 dünya ekonomisi içinde küresel bazda ekonomik bir konum elde etme, sanayi, ticaret, bilim-teknoloji, tarım ve çevre gibi çeşitli alanlarda gelişmelerini artırma ve üye ülkeler arasında ekonomik ve ticari potansiyelin arttırılmasına yönelik iş birliği yapmak öncelikli hedefleri arasında zikredilebilir. Aynı zamanda İİT üyesi olan sekiz ülkeden vücuda gelen örgüt, üye ülkelerin coğrafi konumları göz önünde bulundurulduğunda bölgesel bir örgüt olmaktan ziyade küresel bir örgüt mahiyetinde görülmektedir.¹²⁴

Üye sekiz ülkenin, İİT üyesi ülkeler içerisindeki nüfus düzeyinin 2015 istatistiklerine göre bir milyarı aşkın olması¹²⁵, zengin doğal kaynaklara sahip olmaları ve teknolojik açıdan diğer İİT üyelerine nazaran gelişmiş ve ya gelişimini sürdüren ülkeler olması bu sekiz ülkeyi bir araya getiren sebeplerden bazılarıdır.¹²⁶

¹²³ D-8 resmi web sayfası <http://www.developing8.org/About.aspx> (Erişim Tarihi:12.11.2016)

¹²⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı resmi web sayfası <http://www.mfa.gov.tr/gelisen-sekiz-ulke-d-8-tr.mfa> (erişim tarihi:12.11.2016)

¹²⁵ D-8 resmi web sayfası <http://www.developing8.org/Statpriority.aspx> (erişim tarihi:12.11.2016)

¹²⁶ Ayhan Kamel, "D-8 Ekonomik Birliği Örgütü", Avrasya Dosyası Dergisi, Türkmenistan Özel, Yaz 2001, Cilt: 7, Sayı: 2, s.251.

D-8 1997 yılında kurulmuş olmasına rağmen örgütün kendine ait Şartının hazırlanması ancak 2013 yılında mümkün olmuştur. 22 Kasım 2012 tarihinde İslamabad'da imzalanan Örgüt Şartı, “Gelişen Sekiz Ülke Ekonomik İşbirliği Şartının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” 7 Kasım 2013'te Türkiye tarafından onaylanmıştır.

Gelişen Sekiz Ülke Ekonomik İşbirliği Şartında Örgütün temel organları;

1-Devlet veya Hükümet Başkanları Zirvesi

2-Bakanlar Kurulu

3-Komisyon

4-Sekreteryadır.¹²⁷

Devlet veya Hükümet Başkanları Zirvesi; Örgütün en üst idari mercii konumunda olup üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarından oluşur. İki yılda bir üye devletlerin birinde yapılan Zirvelerde örgütün amaç ve hedefleri müzakere edilip yol haritası belirlenmektedir.¹²⁸

Bakanlar Kurulu; Üye devletlerin Dışişleri Bakanlarından oluşan kurul Zirve'nin çizdiği rota doğrultusunda faaliyetleri takip etmekle sorumludur. Zirve'nin bünyesinde bir yapı olarak tüm kararları almaya yetkisi bulunmaktadır. Kurul yılda bir defa ya da isteğe bağlı olarak birden fazla, dönem başkanı ülkede veya farklı bir yerde toplantılarını icra eder.¹²⁹

Komisyon; Bakanlar Kurulu riyasetinde örgütün yürütme organı olarak işlev görür. Komisyon üyeleri her ülkenin kendi atadığı komiserlerden oluşur. Yılda en az iki sefer toplanması gereken komisyon Kurul ve Zirve rehberliğinde örgütün yürütmeye ilişkin teknik faaliyetlerini yapar ve Kurul ve Zirve'ye gerekli destek ve raporlamayı sunar.¹³⁰

Sekreteryaya; Örgütün idare ve koordinasyonunu sağlayan merkezi yapıdır. Bu idari işleri Genel Sekreter ve ona bağlı olarak çalışan personel deruhte eder. Gündem raporlarının hazırlanması, toplantıların organizasyonu, bütçenin hazırlanması,

¹²⁷ Gelişen Sekiz Ülke Ekonomik İşbirliği Şartı, Madde 5.

¹²⁸ Gelişen Sekiz Ülke Ekonomik İşbirliği Şartı, Madde 6.

¹²⁹ Gelişen Sekiz Ülke Ekonomik İşbirliği Şartı, Madde 7.

¹³⁰ Gelişen Sekiz Ülke Ekonomik İşbirliği Şartı, Madde 8.

faaliyet takviminin oluşturulması, üye ülkeler arasında koordinasyon gibi idari işleri takip eden sekretarya örgütün resmi yüzü ve uluslararası düzeyde temsilcisidir.¹³¹

2.3.2. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)

Şekil-3: EİT logosu ve üye ülkeler haritası.

Tarihi kökeni 1964 yılına dayanmakla beraber 1977 yılında ortaya konan İzmir Anlaşması ile birlikte Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği olarak kurulan teşkilat, sonraki süreçte İran Devrimi'nin gerçekleşmesiyle durağan bir hal kazanmış ve 1985 yılında ismi Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) olarak değiştirilip faaliyetlere başlamıştır. Temellerini Türkiye, İran ve Pakistan'ın attığı, sonraki süreçte Kırgızistan, Azerbaycan, Afganistan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan ve Kazakistan'ın da katıldığı 10 ülkeli bölgesel ekonomik bir teşkilat olan EİT'in merkezi ise Tahran'da bulunmaktadır.¹³² EİT de D-8 gibi ekonomik işbirliği temelli İslami bir milletlerarası örgüt olmakla beraber, D-8'in ülkeleri belirli bir coğrafi alana münhasır değilken EİT'in üye ülkeleri aynı coğrafi alan üzerinde bulunmalarından dolayı bölgesel ekonomik işbirliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

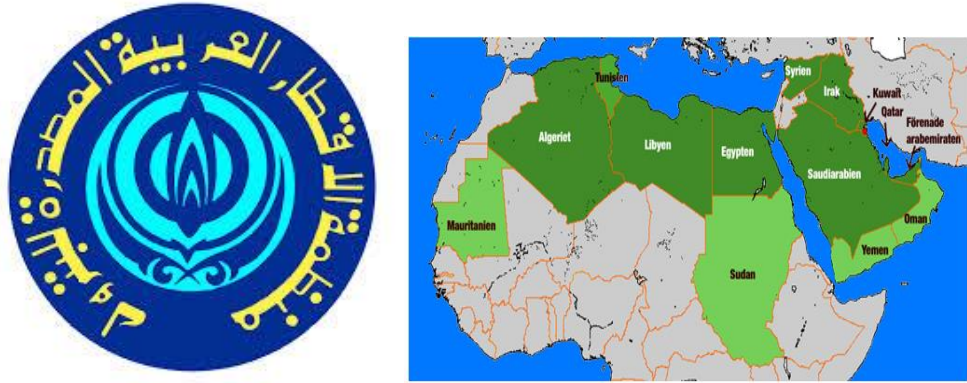
Devlet Başkanları Zirvesi, Bakanlar Konseyi, Daimi Temsilciler Konseyi ve Bölgesel Planlama Konseyi olarak örgütsel şemaya sahip olan EİT çeşitli direktörlüklerden oluşur ve bu birimler vasıtasıyla işlerini yürütür. Bu birimler, Ulaşım ve İletişim Müdürlüğü, Ticaret ve Yatırım Müdürlüğü, Tarım, Sanayi ve

¹³¹ Gelişen Sekiz Ülke Ekonomik İşbirliği Şartı, Madde 9,10,11.

¹³² EİT resmi internet adresi: <http://www.ecosecretariat.org/in2.htm> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

Turizm Müdürlüğü, Enerji, Mineraller ve Çevre Müdürlüğü, Proje, Ekonomik Araştırmalar ve İstatistikler Müdürlüğü, İnsan Kaynakları ve Sürdürülebilir Kalkınma Müdürlüğü'nden oluşmaktadır.¹³³

2.3.3. Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC)

Şekil-4: OAPEC logosu ve üye ülkeler haritası.

OAPEC, 9 Ocak 1968'de Suudi Arabistan, Kuveyt ve Libya tarafından Beyrut'ta imzalanan anlaşmayla kuruldu. 1982 yılına kadar Mısır, Irak, Suriye, Libya, Katar, Bahreyn, Cezayir ve Tunus'un katılımıyla toplam 11 Arap ülkesi bu organizasyona katılmış oldu.¹³⁴ Sadece petrol ihraç eden Arap ülkelerinin üye olduğu bu organizasyon petrol alanında birlikte hareket etmeyi ve ortak politikalar gerçekleştirmeyi amaç edinmiştir. Bakanlar Kurulu, Yürütme Bürosu, Genel Sekreterlik ve Adli Mahkeme olmak üzere dört ana organdan oluşan¹³⁵ OAPEC'in merkezi Kuveyt'tedir.

Bakanlar Konseyi, Yürütme Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yargı Divanı örgütün temel yapı birimleridir. Bu birimlerin altında çalışmak üzere Arap Enerji Çalışmaları Merkezi, Teknik İşler Departmanı, Ekonomi Departmanı, Bilgi ve Kütüphane Departmanı, Finansal ve İdari İşler Departmanı bulunmaktadır.¹³⁶

¹³³ EİT resmi web sayfası: <http://www.ecosecretariat.org/in2.htm> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

¹³⁴ OAPEC resmi internet sayfası:

<http://www.oapec.org/Home/About-Us/History> (Erişim Tarihi: 18.12.2016)

¹³⁵ Agreement of the Organization of Arab Petroleum Exporting Countries, Article Eight.

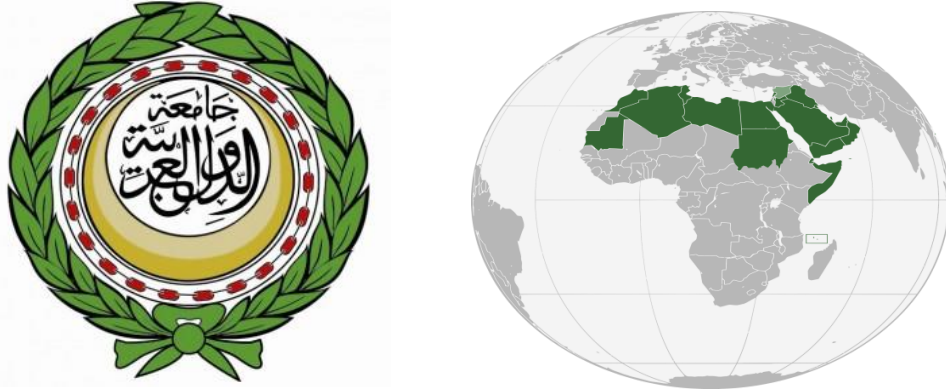
¹³⁶ OAPEC resmi internet sayfası:

OAPEC'in amaçları şu şekilde sıralanabilir:

Üye ülkelerin petrol politikalarını koordine etmek, örgüt faaliyetlerinin yerine getirilebilmesi için üye ülkelerin yasal sistemlerinin uyumlu hale getirilmesi için gerekli tedbirleri almak, üye ülkelere eğitim ve istihdam ile bilgi ve uzmanlık noktasında destek sağlama, üye ülkelerin petrol endüstrisinde karşılaştıkları sıkıntılarının çözümü için iş birliğini teşvik etmek, potansiyellerin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi hususunda projeler geliştirmek.¹³⁷

2.4. Bölgesel Kuruluşlar

2.4.1. Arap Devletleri Ligi (AL)

Şekil-5: AL logosu ve üye ülkeler haritası.

Arap Devletleri Ligi ya da Arap Birliği olarak da anılan örgüt, 1945 senesinde Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Yemen tarafından kuruldu. Sonraki yıllarda Libya, Sudan, Tunus, Fas, Kuveyt, Cezayir, Güney Yemen, Bahreyn, Umman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Moritanya, Somali, Filistin Kurtuluş Teşkilâtı, Cibuti ve Komor'un da katılımıyla beraber bugün 22 üyeye ulaşmıştır. Bağımsızlık için sömürge düzenine karşı durarak Arap ülkeleri arasında

<http://www.oapec.org/Home/About-Us/Organizational-Structure#> (Erişim Tarihi: 05.01.2017)

¹³⁷OAPEC resmi internet sayfası:

<http://www.oapec.org/Home/About-Us/Objective-of-the-Organization> (Erişim Tarihi: 05.01.2017)

siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik alanlarda iş birliği maksadıyla kurulmuştur.¹³⁸ Ancak örgüt, Suriye'deki iç karışıklık sebebiyle Suriye'nin üyeliğini askıya almış ve örgütün üye sayısını 21 olarak ilan etmiştir.¹³⁹

AL'nin genel teşkilatlanma yapısı

1-Birlik Konseyi

2-Ortak Savunma Konseyi

3-Ekonomik ve Sosyal Konsey

4-Genel Sekreterlik olmak üzere dört ana organdan oluşur.

Birlik Konseyi: AL'nin teşkilat yapısı içinde en üst mercii konumundadır. Yılda en az iki defa bir araya gelmesi gereken konseyin üyeleri üye ülkelerin Dışişleri Bakanları veya temsilcilerden oluşmaktadır. Konsey'in üye devletler arasında entegrasyonu sağlama, üye devletlerin birlik hedeflerine yönelik çalışmalarını yapıp yapmadıklarını takip etmek, genel sekreteri atamak gibi vazifeleri mevcuttur. Siyasi ve teknik komite olmak üzere iki alt birimden oluşan Konsey, üye ülkeler arasındaki siyasi ve teknik konulardaki iş birliği faaliyetlerini organize eder.

Ortak Savunma Konseyi: Üye ülkelerin dışişleri ve savunma bakanlarının temsil ettiği bu konseyin amacı, üye ülkelere karşı oluşabilecek herhangi bir güvenlik tehdidine karşı ortak savunma pozisyonuna geçmek ve gerekirse askeri güçleri kullanarak müdahil olmaktır.

Ekonomik ve Sosyal Konsey: Üye ülkelerin ekonomi bakanları ve ya temsilcilerinden oluşan konseyin amacı, üye ülkeler arasında ekonomik işbirliğini sağlamak ve bu konuda gerekli adımları atmaktır.

Genel Sekreterlik: Örgüt adına yönetim ve yürütmeye dair çalışmaları yürüten daimi yapıdır. Genel Sekterlik, Birlik Konseyi tarafından 5 yıllığına atanan bir genel sekreter ve ona bağlı olarak çalışan alt birimler marifetiyle faaliyetlerini icra eder. Bu alt birimler, Konferans Sekreteryası, Finans ve İdari Bölüm, Ekonomik ve Haberleşme İşleri Bölümü, Siyasi Bölüm, Sosyal ve Sağlık İşleri Bölümü, Hukuki

¹³⁸ "Arap Birliği", İslam Ansiklopedisi, cilt:5, s.325.

¹³⁹ AL resmi web sayfası: <http://www.arableagueonline.org/hello-world/#more-1> (Erişim Tarihi:13.11.2016)

Bölüm, Enformasyon ve Yayın Bölümü, Kültürel İşler Bölümü olmak üzere sekiz alt birimden oluşur.

Bu genel teşkilatlanma yapısının dışında örgütün kurduğu Arap Eğitim Kültür ve Bilim Organizasyonu (ALESCO), Arap İş Organizasyonu (ALO), Arap Tarımsal Kalkınma Organizasyonu (AOAD), Arap Endüstriyel Kalkınma ve Maden Organizasyonu (AIDMO), Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Organizasyonu (OAPEC), Arap Ekonomik Birlik Konseyi gibi çeşitli alanlarla ilgili olarak oluşturulmuş organizasyonlar da mevcuttur.¹⁴⁰

2.4.2. Afrika Birliği (AfB)

Şekil-6: AfB logosu ve üye ülkeler haritası.

25 Mayıs 1963 tarihinde 32 bağımsız Afrika ülkesinin katılımıyla Addis Ababa'da kurulması kararlaştırılan Afrika Birliği Örgütü, 8 Temmuz 2002'de düzenlenen Afrika Birliği Örgütü Zirvesi'nde kesinleştirilen karardan sonra Afrika Birliği Örgütü ismi değiştirilerek Afrika Birliği adını almıştır. 54 üyesi bulunan Afrika Birliği (AfB), sömürgecilğe karşı mücadele etmek, bağımsızlıklarını muhafaza etmek, ülkeler arasındaki birlik ve bütünleşmeyi sağlamak ve Afrika

¹⁴⁰ Gökhan Dönmez, "Arap Birliği: Siyasi ve Hukukî Niteliği", D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 1, 2015, s.186-191

çıkarlarını korumak idealleriyle kurulmuştur.¹⁴¹ Birliğin hali hazırda başkanı Idriss Deby'dir. 1984 yılında birlikten ayrılan ve Afrika kıtasında birliğe üye konumda bulunmayan tek ülke olan Fas ise 2016 yılı içerisinde Birliğe tekrar üye olmak için gerekli resmi adımları atmaya başlamıştır.¹⁴²

AfB, yukarda bahsi geçen İİT, D-8 ve AL gibi doğrudan İslam ülkeleri arasında kurulmuş bir uluslararası örgüt olmamakla beraber nüfusu bir milyardan üzerinde olan kıtanın 400 milyonun üzerinde Müslüman yoğunluğuna sahip olması¹⁴³ ve örgüt içinde 26 İslam ülkesinin bulunması bakımından önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu haliyle AfB üyesi Müslüman ülkelerin örgüt içindeki çokluğu ve coğrafyadaki genel Müslüman nüfusun yoğunluğu göz önüne alındığında AfB'yi İslam Dünyası'ndaki uluslararası kuruluşlar arasında değerlendirmek önem kazanmaktadır.

Örgüt yapısı Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi, Bakanlar Konseyi, Genel Sekreterlik, Arabuluculuk, Uzlaştırma ve Tahkim Komisyonundan oluşmaktadır.¹⁴⁴

Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi: AfB'nin en üst organı durumunda olan Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi, devlet ve hükümet başkanları ya da devlet temsilcileri tarafından temsil edilmektedir. Meclis, örgüt politikasının tespiti, sorunların tartışılması, örgütün organlarının denetlenmesi ve çeşitli konularda özel komisyonlar kurulması konularında yetkilidir.¹⁴⁵ Meclis toplantılarında örgütün temel prosedür mevzuları dışında karar alma yeter sayısı üye devlet sayısının üçte iki çoğunluğuna bağlanmıştır.¹⁴⁶

Bakanlar Konseyi: Üye ülkelerin Dışişleri Bakanları ya da üye devletin gönderdiği başka Bakanlar tarafından temsil edilen Konsey, örgütün yürütme organı olup Meclis'e karşı sorumludur. Üye ülkeler arasında iş birliğini sağlamak, Meclis istişarelerine gündem hazırlamak, örgüt bütçesini onaylamak ve meclisin verdiği

¹⁴¹ Cemil Doğaç İpek, "Afrika Birliği Örgütü ve Kıtada İşbirliği Arayışları", 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Kış-2012, cilt:1, sayı:3, s.112-113.

¹⁴² AfB Resmi Web Sayfası <http://au.int/en/pressreleases/31697/au-clarifies-procedure-regarding-morocco-membership-request> (Erişim Tarihi:05.12.2016)

¹⁴³ Pew Research Center, *a.g.r.*, s.29-31.

¹⁴⁴ The Organization of African Unity Charter, Madde 7.

¹⁴⁵ AfB Şartı, Madde 8.

¹⁴⁶ AfB Şartı, Madde 10.

kararları uygulamak gibi vazifeleri mevcuttur. Kararların basit çoğunluk esasına göre alındığı Konsey’de, her üye devletin bir oy hakkı vardır.¹⁴⁷

Genel Sekreterlik: Meclis tarafından 4 yıllığına seçilen bir Genel Sekreterin¹⁴⁸ bünyesinde örgütün idari işlerine yönelik faaliyetleri yürütmekle görevlidir. Örgütün sahadaki yüzü olma niteliğini taşıyan Genel Sekreterlik Meclisin talepleri doğrultusunda görevlerini icra eder. Bununla beraber meclisin aldığı kültürel, ekonomik, sosyal ve yasamaya ilişkin kararların Bakanlar Konseyince yerine getirilmesini denetlemek ve toplantı gündemlerini hazırlamak gibi vazifeleri bulunmaktadır.¹⁴⁹

Arabuluculuk, Uzlaştırma ve Tahkim Komisyonu: Üye ülkeler arasında doğabilecek sorunların çözümünde rol oynamak üzere yetkilendirilmiştir. AfB Meclisinin seçtiği 21 üyeden oluşan komisyon 5 yıllığına görevini yürütür.¹⁵⁰

Bunların dışında Meclis tarafından uygun görülmesi takdirde birlik şartında belirtilen aşağıdaki alanlarda komisyonlar kurulabilmektedir.

1. Ekonomik ve Sosyal Komisyon.
2. Eğitim, Bilim, Kültür ve Sağlık Komisyonu.
3. Savunma Komisyonu.

Birliğin temel organları ile birlikte Daimi Temsilcilikler Komitesi, Uzmanlaşmış Teknik Komiteler, Barış ve Güvenlik Konseyi gibi kilit konumdaki birimler de faaliyetlerini sürdürmektedir.¹⁵¹

2.5. Hükümet Dışı Kuruluşlar

Hükümet Dışı Kuruluşlar ulusal ve ya uluslararası olabilmektedir. Ülkemizde ve dünyanın diğer ülkelerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) sayısı ciddi oranda

¹⁴⁷ AfB Şartı, Madde 12,13,14.

¹⁴⁸ AfB Şartı, Madde 16.

¹⁴⁹ Müge Dalar, “*Afrika Birliği Örgütü’nden Afrika Birliği’ne: Afrika’da Bütünleşme Çabaları*”, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (2013), s.80.

¹⁵⁰ Müge Dalar, a.g.e., s.81.

¹⁵¹ African Union Handbook 2016, S.12, <http://au.int/en/sites/default/files/auhb-2016-english-pdf-final-january-2016.pdf> (Erişim Tarihi:05.12.2016)

fazladır. Sadece Türkiye’de dahi 90.000 civarında dernek ve vakıf vardır.¹⁵² STK’lar, devlet politikalarını etkileyen önemli unsurlar haline gelmiştir. İslam Dünyası’nda uluslararası zeminde etkin faaliyet gösteren Hükümet Dışı örgütlerin sayısı ise çok değildir.

İslam Dünyası’nda faaliyet gösteren sivil bir bütünleşme ve ittifak örneği olarak karşımıza İDSB çıkmaktadır. Dünyanın altı kıtasına yayılmış üç yüzden fazla İslami STK’yı bir araya getirerek uluslararası sivil bir çatı platformu oluşturması hasebiyle bu bölümde İDSB’yi konu alacağız. İkinci bölümde ise İDSB’yi İslam Dünyası’nda sosyal uyum çerçevesinde değerlendireceğiz.

2.5.1. İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB)

Şekil-7: İDSB logosu

İDSB, 1 Mayıs 2005’te 40 ülkeden 300’ün üzerinde STK’nın katılımıyla gerçekleşen “İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Konferansı: Değişen Dünyada Yeni Bir Vizyon Arayışı” konferansından sonra Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Kararıyla kurulmuş uluslararası hükümet dışı bir çatı kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. 6 kıtada 63 ülkeden 312 üyesi bulunan İDSB’nin merkezi İstanbul’da bulunmaktadır.¹⁵³

Örgüt Tüzüğünde birliğin amaçları, İslam Dünyasındaki STK’lar arasında birlikteliği sağlamak, adalet, barış ve istikrara katkı sağlamak, temel hak ve hürriyetlerin korunmasına katkı sağlamak, teknik ve sosyal alanlarda iş birliği

¹⁵² Detay için bkz: <http://www.step.org.tr/print.asp?c=6&s=13&n=69> (Erişim Tarihi:01.01.2017)

¹⁵³ İDSB Resmi İnternet Sitesi: <http://www.idsb.org/About> (Erişim Tarihi:01.01.2017)

yapmak ve İslam kültür ve değerlerinin tanıtılmasını sağlamak olarak ifade edilmektedir.¹⁵⁴ Örgüt, bu temel gayelerden hareketle İslam Dünyası'nda faaliyet gösteren STK'ları toplumsal tabanda bir araya getirerek birlik şuurunu oluşturmaya çalışmaktadır.

Birliğin kurumsal yapısı Genel Kurul, Konsey, Denetleme Kurulu, Sekreteryaya, Komisyonlar, Müşavirlikler ve İstişare Heyeti'nden oluşmaktadır.¹⁵⁵ Birliğin hali hazırda Genel Sekreterlik görevini ise 2012 yılından bu yana Ali Kurt sürdürmektedir.

İDSB, İslam Dünyası'ndaki STK'ları bir araya getirme ve beraber hareket etme kabiliyetlerini geliştirmek için faaliyetler yapmaktadır. Bu noktada genel sekreterlik nezdinde ülke ziyaretleri, STK istişare toplantıları, Türk-Arap STK buluşmaları, uluslararası gençlik buluşmaları ve konferanslar düzenlemek gibi çeşitli faaliyetlerle STK'ların aynı hedef için bir araya gelme ve ortak iş yapma kültürünün geliştirilmesini sağlamaktadır. Öte yandan akademik raporlar, STK raporları, ülke ve bölgelerle ilgili raporlar, düşünce kuruluşları raporları, uluslararası aile çalışmaları gibi çeşitli çalıştaylardan elde edilen raporlar, değerlendirilmesi için gerekli resmi mercilere ve kurumlara bildirerek sivil tabandan devlet tavanına politikaları etkileyebilecek müspet etkiyi oluşturmaya çalışmaktadır.

İDSB bünyesinde Genç İDSB¹⁵⁶ oluşturularak İslam Dünyası STK'ları arasında uluslararası gençlik çalışmalarını organize etmeyi amaçlamaktadır. İDSB kuruluşundan günümüze kadar gençlik faaliyetleri yürütmüş olmakla beraber 2015 yılından itibaren bu faaliyetleri Genç İDSB marifetiyle yürütmektedir.

¹⁵⁴İDSB Resmi İnternet Sitesi: <http://www.idsb.org/Regulations> (Erişim Tarihi:01.01.2017)

¹⁵⁵İDSB Resmi İnternet Sitesi: <http://www.idsb.org/Organization/Genel-Kurul> (Erişim Tarihi:01.01.2017)

¹⁵⁶ Genç İDSB Resmi İnternet Sitesi: <http://www.uniw-iyg.org/young-uniw/> (Erişim Tarihi:01.01.2017)

ÜÇÜNCÜBÖLÜM

İSLÂM DÜNYASI'NDAKİ ULUSLARARASI KURULUŞLARIN İŞLEVSELLİĞİ

İslam Dünyası'ndaki uluslararası örgütlerin potansiyelleri, aslında bu kuruluşlara üye olan Müslüman ülkelerin ekonomik, sosyal, askeri, eğitim, bilim-teknoloji ve kültür gibi alanlarda sahip oldukları ile alakalıdır. Müslüman devletlerin kendi öz kaynakları ve sahip oldukları diğer varlıklarıyla beraber diğer devletlerle bir araya gelerek bu potansiyeli koruma ve arttırma yoluna gitmeleri uluslararası kuruluşlar marifetiyle daha kolay bir hal almaktadır.

Günümüzde İslam Dünyası'nı en geniş kapsamda ifade edebilen Uluslararası örgüt İİT'dir. İİT dışındaki diğer örgütler ya bölgesel ya ekonomik gibi belirli bir alana münhasır olması cihetiyle geniş manada İslam Dünyası'nın potansiyelinden bahsetmek İİT üzerinden yapılacak değerlendirme ile mümkündür. Bununla beraber belirli bir alana ve ya bölgeye münhasır olan uluslararası İslami kuruluşlar ise kendi alan ve bölgeleriyle ilgili veriler ışığında yine bu bölümde değerlendirilecektir.

Bu bölümde beşeri kapasite, ekonomik kapasite, bilgi kapasitesi, doğal kaynaklar kapasitesi, askeri kapasite ve sosyal kapasite üzerinde durularak İslam Dünyası'ndaki uluslararası örgütlerin potansiyeli ortaya konacaktır. Bu beş alanda potansiyeller tespit edildikten sonra bu potansiyellerin ne kadar değerlendirildiği, aktif kullanılıp kullanılmadığı gibi değerlendirmeler yapılarak uluslararası İslami kuruluşların bu potansiyelleri işlevsel hale getirmedeki başarı ve başarısızlıkları ortaya konmuş olacaktır.

3.1. Beşerî Potansiyel ve İşlevselliği

2009 verilerine göre 6.8 milyar olan dünya nüfusunun 1.57 milyarlık oranla dörtte birini Müslümanlar oluşturmaktadır. Beş kıtanın tamamında bulunan Müslümanların yüzde 60'ı Asya ve yüzde 20'si Orta Doğu-Kuzey Afrika'da yaşamaktadır.¹⁵⁷ 2015 verilerine göre ise 7.35 milyar olan dünya nüfusunun 1.73 milyarını Müslüman nüfus teşkil etmektedir.¹⁵⁸

İİT bünyesinde faaliyet gösteren ve merkezi Ankara'da bulunan önemli bir kuruluş olan İslam Ülkeleri İstatistik Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRİC) İİT üyesi olan 57 ülke ile ilgili sosyal ve ekonomik istatistikler hazırlayarak İİT üyesi ülkeler için önemli bir hizmet sunmaktadır. Zira bu istatistikler üye ülkelerin potansiyellerinin farkına varması, eksiklerini müşahade etmesi, çalışma alanlarını tespit etmesi ve üye ülkeler ile iş birliği sahalarını keşfetmeleri açısından önemlidir.

İnsan sermayesinin ekonomi, bilim ve diğer alanlar üzerindeki gelişmeyi doğrudan etkilediği kaçınılmaz bir gerçekliktir.¹⁵⁹ SESRİC İİT ülkelerinin ekonomik görünümü ile ilgili hazırladığı 2016 raporunda beşeri kapasite ile ilgili önemli bilgiler vermektedir.

İİT üyesi ülkeler ile İİT üyesi olmayan ülkelerin nüfus piramidi (**Tablo-3**)¹⁶⁰ incelendiğinde, İİT üyesi ülkelerde 0-14 yaş arası oran %34, 14-35 yaş arası oran %34.7, 35-55 yaş arası oran %21.2 ve 55 yaş üzeri oran ise %10'dur.¹⁶¹ Bu doğrultuda İİT üyesi ülkelerin genç nüfusunun yoğunluğu ve işgücüne katılma oranı yüksek olan yaş grubunun yoğunluğu, İİT üyesi olmayan ülkelere göre fazladır. Kendi içinde muazzam bir nüfus potansiyeline sahip olan İİT ülkeleri bu kapasiteyi verimli kullanmak ve etkin iş birliği ile İİT'yi önemli bir konuma taşıyabilir. Zira aktif insan potansiyeli büyük bir güç kapasitesi demektir.

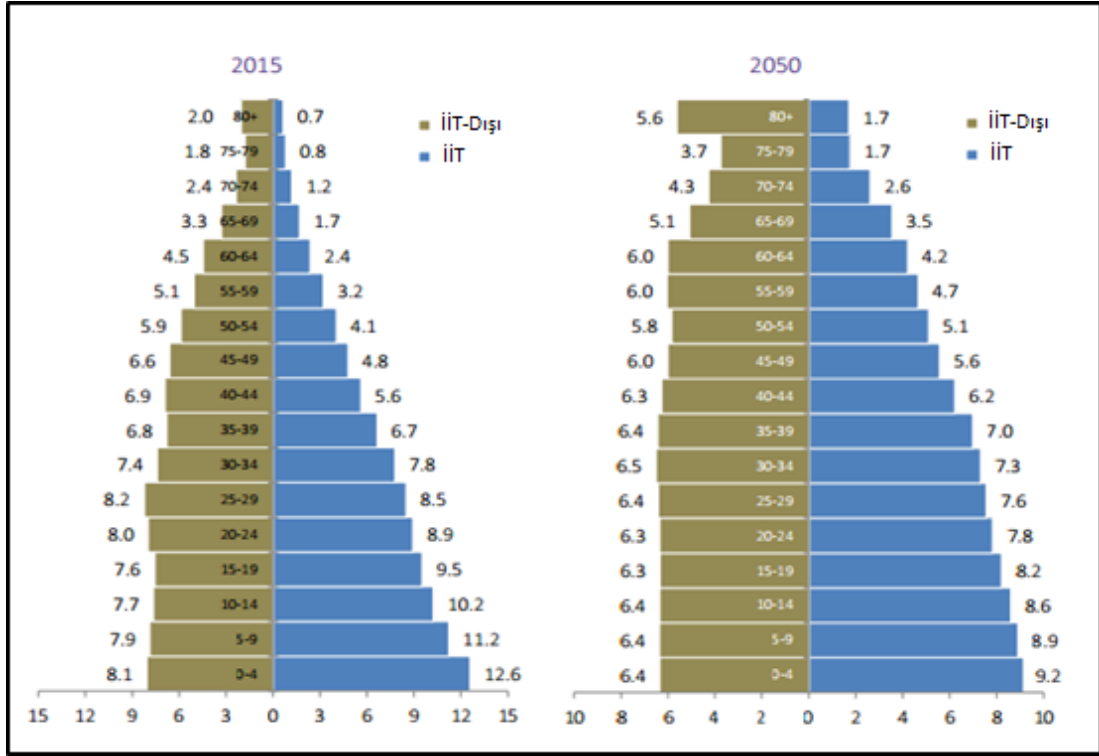
¹⁵⁷ Pew Research Center, a.g.r. s.1.

¹⁵⁸ OIC Economic Outlook 2016 Transforming the Potentials Into Impact, SESRİC, Ankara, 2016, s.70.

¹⁵⁹ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.58.

¹⁶⁰ SESRİC, OIC Economic Outlook 2016

¹⁶¹ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.58.

Tablo-3: İT ve İT Üyesi Olmayan Ülkelerin Nüfus Piramidi

SESRİC, OIC Economic Outlook 2016

2015 insan kaynağı istatistiklerine göre yukardaki manzara karşımıza çıkmaktadır. Raporun 2050 istatistiki verilerine göre ise 2050 yılında İT üyesi ülkelerin 0-29 yaş grubu oranı %50.3 iken İT dışı ülkelerin aynı yaş grubu oranı ise %38.2'dir.¹⁶² Şimdi ve gelecek zaman için bu denli önemli bir nüfus potansiyeline sahip olan İT ülkeleri, İT'yi etkin kullanarak büyük ilerleme kat edebilir. Veriler doğrultusunda 2015-2050 istatistiklerine bakıldığında dünya nüfusunun yaşlılık oranının gittikçe arttığı, ancak buna karşın İT ülkelerinin dinamik nüfusunun tam tersi bir seyir içerisinde olduğu görülmektedir. Bu dinamik nüfus potansiyeli ise İT için kaçırılmaz bir fırsat olarak değerlendirilebilir.¹⁶³

İT ülkelerinin dışında kalan coğrafyalardaki Müslümanların sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. 2009 rakamlarına göre Avrupa'da 38.1 milyon, Amerika'da 4.6 milyon Müslüman yaşamaktadır.¹⁶⁴ Müslüman nüfusun diğer bölgelerdeki çokluğu ve artışı İT üyesi ülkeleri doğrudan etkilemese bile din ve

¹⁶² OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.59.

¹⁶³ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.59.

¹⁶⁴ Pew Research Center, a.g.r. s.6.

kültür ortaklığı hasebiyle dolaylı olarak İİT'ye uluslararası arenada büyük avantaj ve katkı sağlayabilir. İİT ve ya diğer Uluslararası İslami Kuruluşlar (UİK) açısından kendi coğrafyasında bulunmayan ancak sayısı azımsanmayacak kadar çok olan bu nüfus potansiyeli diğer uluslararası örgütlerle olan münasebetlerde ve o nüfusun yaşadığı ülkelerle olan ilişkilerde başarıyı sağlayacak önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Yukarıda izahı geçen nüfus potansiyellerinin UİK tarafından değerlendirilmemesi bu potansiyeli büyük bir dezavantaja dönüştürebilir. İnsan sermayesinin bağlı olduğu iki temel unsur olan istihdam ve eğitim ile ilgili doğru politikalar yürütülmezse, özellikle genç nüfusun boşta kalması başta işsizlik olmak üzere birçok ekonomik ve sosyal sorunları beraberinde getirebilir.¹⁶⁵

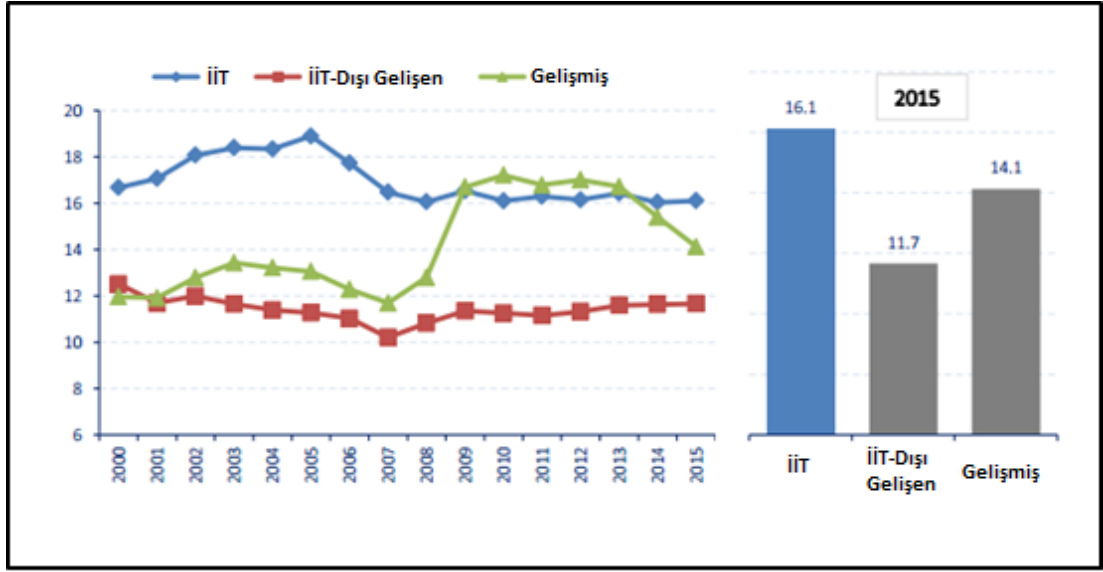
İİT ülkelerine bakıldığı zaman eğitim ve istihdam etkenlerinin önemli bir ayağı olan eğitimde İİT ülkelerinin eğitim kalitesinin düşük olduğu görülmektedir.¹⁶⁶ Eğitim kalitesinin düşüklüğü başta İİT olmak üzere UİK'in bu alandaki işlevsizliğine işaret eder.

İİT üyesi ülkelerde genç nüfusun işsizlik oranı (**Tablo-4**)¹⁶⁷ 16% civarındadır. Bu oran İİT üyesi olmayan ülkelere nazaran daha fazladır. Genç nüfus kapasitesi yüksek olmasına karşın işsizlik oranının yüksek olması geleceğe yatırım noktasında önemli bir faktör olan genç nüfusun değerlendirilemediği gerçeğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra bu işsizlik verileri ekonomi politikalarında da eksiklik ve hataların olduğunu göstermektedir.

¹⁶⁵ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.74.

¹⁶⁶ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.59.

¹⁶⁷ SESRİC, OIC Economic Outlook 2016

Tablo-4: İİT Ülkeleri Genç İşsizlik Oranı

SESRİC, OIC Economic Outlook 2016

Nüfus ile ilgili politikaların önemine binaen 1981’de düzenlenen 3. İslam Zirvesi’nde ilk eylem planı olan İSEDAK eylem planında öncelikli iş birliği alanları içerisinde nüfus faktörü de zikredilmekteydi.¹⁶⁸ Buna karşın aradan geçen 30 yıla rağmen bu konuda ciddi mesafe alındığını söylemek oldukça zordur.

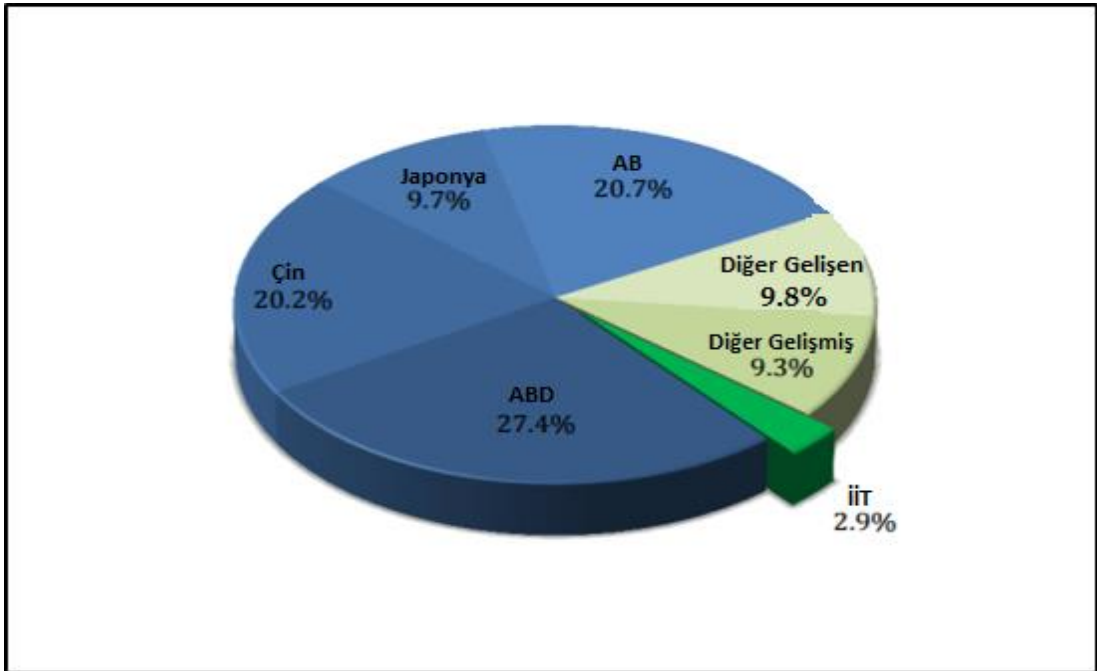
3.2. Bilgi Sermayesi ve İşlevselliği

Ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri, eğitim sisteminin verimliliği ve bilim üretiminin çokluğuyla doğru orantılıdır. Gelişmiş ülkelerin uluslararası eğitim kalitesinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Yani diyebiliriz ki eğitime yatırım yapan ve doğru eğitim politikaları izleyen bir devlet sisteminin sosyo-ekonomik düzeyi o nispete artmaktadır. Bu minval üzere İslam ülkelerindeki genç nüfus oranı göz önünde bulundurulduğunda, bilgi sermayesi dediğimiz eğitim, bilim, AR-GE (Araştırma-Geliştirme) çalışmaları, patent başvuruları gibi somut çıktılar ÜİK’in bu alandaki potansiyel-işlevsellik analizini zorunlu hale getirmektedir.

¹⁶⁸ Mehmet Serhat Akgül, “Türkiye’nin İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ile İlişkileri ve Ticari Potansiyeli: Çekim Modeli Yaklaşımı” (Yayınlanmış Uzmanlık Yeterlilik Tezi), T.C. Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2013, s.16.

2014 yılında dünya genelinde toplam 2,68 milyon patent başvurusu olduğu ve İİT üyesi ülkelerin 46.781 patent başvurusu ile toplam patent başvuruları içindeki oranının 1.7% olduğu görülmektedir.¹⁶⁹ Bu oran dünya geneline kıyasla oldukça düşük bir oran olarak göze çarpmaktadır. Patent başvuru sayısındaki düşüklük İİT üyesi ülkelerin bu konudaki zafiyetini ve yetersiz kalışını ortaya koymaktadır.

Bir diğer veri olan AR-GE çalışmaları ve çıktıları, bilgi sermayesinin boyutunu ve etkinliğini ortaya koymaktadır. Zira AR-GE çalışmaları ve çıktılarının büyüklüğü doğrudan ülke sanayilerinin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. En gelişmiş ülkelere göz atıldığında bu gerçek aşikâr görünmektedir. Zira Küresel AR-GE harcamalarının 86%'sı gelişmiş ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun 27.4%'ü ABD, 20.7%'si AB ülkeleri, 20.2%'si Çin ve 9.7%'si ise Japonya tarafından gerçekleştirilmektedir. İİT üyesi ülkelerin AR-GE harcamaları ise sadece 2.9%'dur.(Tablo-5)¹⁷⁰ Patent ve AR-GE göstergeleri İİT ülkelerinin bu alanlarda yeterli yatırımı yapmadığını ve bilgi sermayesi temelinin oldukça zayıf olduğunu göstermektedir.¹⁷¹

Tablo-5: İİT ve İİT Dışı Ülkelerin Ar-Ge Harcamaları

SESRİC, OIC Economic Outlook 2016

¹⁶⁹ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.62.

¹⁷⁰ SESRİC, OIC Economic Outlook 2016.

¹⁷¹ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.62.

İnovasyon kapasitesinin artması bilgi sermayesine yapılacak yatırımların çoğalmasıyla mümkündür. Bu da sanayi sektörünü ve dolayısıyla ekonomiyi iyileştirecek önemli bir fonksiyondur. Ancak bu alanda İİT ülkelerinin yetersiz kaldığı görülmektedir.

Okul öncesi eğitime bakıldığında 48 İİT üyesi ülke içerisinde 18 tane ülkede okul öncesi eğitimde kayıt oranı 50%'nin üzerindedir. Bu 18 ülkenin de sadece 7 tanesinde kayıt oranı 80%'in üzerindedir.¹⁷² Yüksek ve orta yüksek gelirli ülkelerin gerisinde kalan İİT ülkeleri eğitimin ileriki seviyelerinin temelini oluşturan okul öncesi eğitimde oldukça geride bulunmaktadır.

Öte yandan lise eğitiminde uluslararası bir değerlendirme sistemi olan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı'nda (PISA) İİT ülkelerinin çoğunun olmamasına karşın, program dâhilinde değerlendirmeye tabi tutulan 9 İİT üyesi ülke arasında Türkiye en iyi eğitim kalitesi olan ülke olarak görünüyor. Ancak Türkiye ise Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ortalamasının altında bulunmaktadır.¹⁷³

İİT bünyesinde 1979'da kurulan bir uzmanlık kuruluşu olan ve amacı İİT ülkeleri ve bütün kuruluşları arasında eğitim, bilim ve kültür alanlarında koordinasyon sağlamak olan İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (ISESCO)¹⁷⁴ kuruluşunun üzerinden 36 yıl geçmiş olmasına rağmen eğitim ve bilim alanında yeterli başarıyı elde edemediği yukardaki somut çıktılar ışığında görülmektedir. İİT ile beraber AL bünyesinde kurulan Arap Eğitim Kültür ve Bilim Organizasyonunun (ALESCO) da bu noktadaki işlevsizliği ortadadır.

3.3. Sosyal Sermaye ve İşlevselliği

Sosyal sermaye, fertler, aileler, Sivil Toplum Kuruluşları, devlet kurumları ve diğer toplum katmanları arasındaki kurallar, güven ve iletişim ağı¹⁷⁵ olarak ifade

¹⁷² OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.79.

¹⁷³ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.81.

¹⁷⁴ Terzioğlu, a.g.e. s.120.

¹⁷⁵ Nurettin Tüysüz, "Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması", (Yayınlanmış Uzmanlık Tezi), TC. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011, s.10.

edilebilir. Sosyal sermayenin ekonomik gelişme üzerindeki etkisinin oldukça büyük olması ¹⁷⁶ hasebiyle ülkelerin sosyo-ekonomik refah düzeylerini artıran önemli bir unsurdur. 2001 yılında Dünya Bankası tarafından yapılan çalışmada yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma üzerinde sosyal sermayenin rolünün yüksek olduğu vurgulanmaktadır.¹⁷⁷

İslam toplumu geleneksel olarak sosyal sermayede oldukça güçlü ve tarihi süreçleri boyunca toplumsal güven ve kalkınmayı teşvik eden bir yapısı olmasına rağmen günümüzde İİT ülkeleri arasında sosyal uyum konusunda ciddi sorunlar yaşanmaktadır.¹⁷⁸ Sosyal uyumdaki bu problem İslam ülkelerinin hem kendi devlet yapıları içinde hem de diğer İslam ülkeleri arasında güven, istikrar, ekonomik kalkınma ve güvenlik gibi birçok konularda olumsuzluklar ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla başta İİT olmak üzere diğer UİK’de iş birliği için atılan ve ya atılmak istenen adımlarda güvensizlikten kaynaklanan sorunlar doğmaktadır. Bu sorunlar ise İslam Dünyası’ndaki uluslararası kuruluşların başarısızlığını netice vermektedir.

Sosyal sermayenin diğer bir göstergesi olan kişisel sermaye varlığı konusunda da İİT ülkelerinde farklı bir manzara karşımıza çıkmaktadır. 2014 verilerine göre İİT ülkeleri nüfusunun 87%’ni oluşturan 798 milyon kişinin (Yetişkin) kişi başı zenginlik seviyesi 10.000 doların altındadır. Bu kadar büyük oranda bir nüfus yoğunluğu 1.6 trilyon dolar ile İİT toplam zenginliğinin 20.1%’ini oluşturmaktadır. İİT nüfusunun 11.6%’sı (105.5 milyon insan) İİT toplam servetinin 33.2%’sine ve İİT nüfusunun 0.95%’i (8.8 milyon insan) ise İİT toplam zenginliğinin 46.7%’sine (!) sahiptir.¹⁷⁹ Bu oranlar kişi başına düşen sermaye dağılımındaki adaletsizliği ve kişisel refah seviyesinin düşüklüğünü ortaya çıkarmaktadır. İİT üyesi ülkelerin kendi iç politikalarındaki para dağılımının dengesizliği ve yoksulluk seviyesinin yüksekliği, uluslararası arenada bu konulardaki sorunlarla mücadele girişimlerin neticesiz kalmasına sebep olmaktadır. Zira çoğu ülkelerdeki yönetim şekli ve yanlış politikalar neticesinde oluşan bu tablo güvensiz bir ortam oluşturmaktadır. AfB gibi

¹⁷⁶ Nalan Kangal, “*Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği*”, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2013, s.78-79.

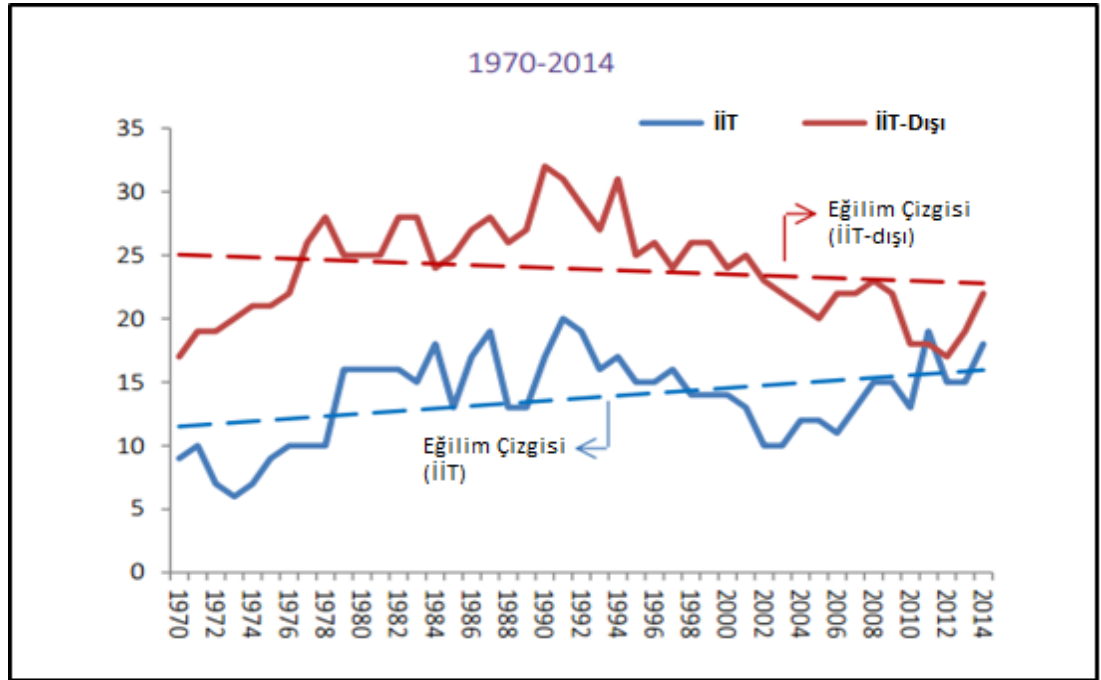
¹⁷⁷ World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty, World Bank, 2011, s.128-131

¹⁷⁸ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.63.

¹⁷⁹ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.64.

uluslararası organizasyonlarda yaptırım ve kararların bağlayıcılığı olmadığından¹⁸⁰ devletlerin de iç politikalarını bu kararlara göre şekillendirme ihtiyacı ve gerekliliği hissetmedikleri durumlarda sosyal sermaye alanında da UİK'in başarısızlığıyla neticelenmektedir.

Siyasal ve sosyal bütünleşme oranlarına bakıldığında gelişmiş ülkeler 7.91, İİT dışı gelişmekte olan ülkelerde 5.44 ve İİT ülkelerinde ise 4.31 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu veriler ışığında Arap Baharı sonrası yaşanan olaylar, iç çatışmalar, toplum ve devlet yönetimleri arasındaki güvensizlik ve bütünleşememe sorunlarının tezahürü olarak yorumlanabilir.¹⁸¹ Bununla beraber bölgenin dışardan dizayn edilme çabalarının bir neticesi olarak karşımıza çıkan Irak'ın işgal tarihi olan 2003 tarihinden itibaren de İİT ülkelerindeki çatışmaların yoğunluğunun arttığı görülmektedir. (Tablo-6)¹⁸²

Tablo-6: Çatışma Eğilimleri Grafiği (İİT ve İİT Dışı)
SESRİC, OIC Economic Outlook 2016.

3.3.1. Sosyal Uyum İçin İDSB

¹⁸⁰ Norman J. Padelford, "The Organization of African Unity," International Organization, cilt:18, No:3, 1964, s.535.

¹⁸¹ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.65.

¹⁸² SESRİC, OIC Economic Outlook 2016.

İslam Dünyası'ndaki ülkeler arasında sosyal uyumun sağlanması evvela her bir Müslüman ülkenin kendi içerisinde sosyal uyumunu sağlamış olmasını gerektirmektedir. Devlet içi sosyal uyumun gerçekleşmesi ise aile yapısının sağlam temellere oturtulduğu bir yapı olmasını iktiza etmektedir. Aile, toplum yapısının en küçük ve çekirdek üyesi ve devlet ise bu çekirdekten neşvünema bulan büyük yapıdır.¹⁸³ Dolayısıyla aileden başlayarak devlete ve devletten de devletlerarası sisteme ulaşan sosyal uyumun sağlanması çok önemlidir. İslam ülkeleri arasındaki din, kültür ve tarih birlikteliği gibi ortak değerler sosyal uyumun sağlanmasını temin edecek önemli etkenlerdir. Sosyal uyumun halklar ve idareciler arasında gerçekleşmesi uluslararası ilişkilerde siyasal ve ekonomik başarıları beraberinde getirmeye vesiledir.

Günümüz küresel dünyasında ferdin, ailenin ve diğer sosyal tabakaların devleti ve politikalarını etkileme oranı oldukça artmıştır. Bu sosyal tabakaları örgütleyen ve etki sahibi kılan yapılar ise STK'dır. Günümüzde ulusal ve uluslararası arenada STK'ların sayısı ve rolü önemli oranda artmıştır. Merkezleri buldukları ülkelerde bulunup ancak diğer ülkelerde de şubeleri bulunan, ya da diğer ülkelerde şubesi bulunmayıp farklı ülkelerdeki STK ve ya devlet organlarıyla etkileşime geçerek uluslararası düzeyde faaliyet yürüten STK'lar olduğu gibi, bir devlet içerisindeki STK'ları ve ya küresel bazda diğer devletlerden farklı STK'ları da bünyesinde barından Çatı Kuruluşlar da mevcuttur. İslam Dünyası'nda Türkiye açısından yerel bazda önemli bir çatı kuruluş olan Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV) ve uluslararası bazda ise önemli Çatı Kuruluş olarak İDSB gösterilmektedir.¹⁸⁴ İslam Dünyası açısından uluslararası sosyal etkileşimin sağlanması potansiyeline sahip olan İDSB, İslam ülkelerindeki STK'ları bir araya getirerek ortak değerler ekseninde birlikteliği sağlamakla İslam Dünyası'nda uluslararası tabanda sosyal uyumun gerçekleşmesine katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

¹⁸³ Saffet Köse, "*Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*", Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 2016, s.147.

¹⁸⁴ Ahmet Hüsrev Çelik, "*Sivil Toplum Kuruluşlarının Türk Dış Politikasına Etkisi*", (Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s.46-47.

İDSB bünyesinde Birlik amaçları doğrultusunda çeşitli projeler ve faaliyetler yürütülmektedir. Uluslararası Sivil Toplum Akademisi Projesi, Uluslararası Aile Enstitüsü Projesi, İnsani Yardım Platformu Projesi gibi çeşitli projeleri mevcuttur. STK'lar Arası İşbirliği ve Kalkınma Konferansı, Yemen'de Meşruiyetin ve Hakların Geri İadesi Konferansı, Afrika Dernekleri Kalkındırma Buluşmaları, Uluslararası Aile Enstitüsü Yüksek İstişare Kurulu Toplantısı gibi çeşitli organizasyonlar yapmaktadır.¹⁸⁵ Ayrıca 15 Temmuz Darbe Girişiminin ardından 40 ülkeden İDSB üyeleri Ankara'yı ziyaret ederek Cumhurbaşkanı Erdoğan nezdinde çeşitli programlara katılmış ve Türkiye'nin yanında olduklarını ifade etmişlerdir.¹⁸⁶ Bu çerçevede İDSB İslam Dünyası'nda uluslararası sivil bir çatı kuruluş olarak Müslüman devletlerin sivil teşekküllerini tetikleyerek ortak çalışma ve faaliyet üretmeyle sosyal uyuma katkı sağlamaktadır.

İslam Dünyası'nın önemli bir potansiyeli olan genç nüfusun sosyal uyum çerçevesinde değerlendirilmesi çok önemlidir. Bu açıdan İDSB bünyesinde faaliyet sürdüren Genç İDSB, İslam Dünyası'ndaki gençlik potansiyelinin değerlendirilmesi için önemli bir adımdır. İslam Dünyası'nda, gençliğin problemleri, istihdam, eğitim, uluslararası etkinlikler, gençlik raporları gibi yapılan ve yapılabilecek gençlik ile ilgili çalışmalar hem İslam Dünyası STK'larının faaliyetlerine katkı sağlayarak gençlik hizmetlerinin kalitesini arttıracak hem de devletlerin gençlik politikalarını etkileyerek verimli gençlik çalışmalarını netice verebilecektir.

3.4. Güvenlik, Askeri Potansiyel ve İşlevselliği

Devletlerin egemenlik sahası içerisinde ve ya egemenlik sahasının dışından gelebilecek, kişi ve toplum hayatını tehlikeye koyabilecek girişimlere karşı devletlerin egemenliğin devamlılığı için korunma çalışmalarını ifade eden güvenlik,¹⁸⁷ bütün ülkeler için en temel konular arasında yer almaktadır. Zira

¹⁸⁵ İDSB Resmi İnternet Sitesi: <http://www.idsb.org/Activity/IDSB> (Erişim Tarihi:01.01.2017)

¹⁸⁶ İDSB Resmi İnternet Sitesi: <http://www.idsb.org/ODT/115/idsb-ve-stklar-in-ankara-ziyareti> (Erişim Tarihi:01.01.2017)

¹⁸⁷ Ünal Bayraktar, *a.g.e.*, s.5.

güvenlik zafiyetinin başladığı ülkelerde can ve mal kaybı, korku ve endişeyle birlikte siyasi istikrarsızlık, ekonomik çöküş gibi toplum ve devlet yapısını ve sürekliliğini tehlikeye düşürecek önemli bir husustur. Bugün gelişmiş ülkelere bakıldığında bu ülkelerin güvenliğe en çok yatırım yapan ülkeler olduğu görülmektedir. Örneğin ABD'nin 1980'deki savunma bütçesi 134 milyar dolar iken,¹⁸⁸ son yılların ortalama savunma bütçesi ortalaması ise 650 milyar dolardır.¹⁸⁹ Devletlerin gelişme seyirlerine göre güvenlik için savunma ve askeri harcamalarını arttırdıklarını görmekteyiz.

İslam Dünyası'na baktığımız zaman, şu an dünyada en çok güvenlik zafiyeti yaşayan yerlerin Müslüman coğrafyası olduğunu müşahede ediyoruz. İslam ülkelerindeki terör, iç karışıklıklar, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik güçlükler coğrafyanın güvensiz bir hale gelmesini etkileyen etkenler arasında sayılabilir. Ulusal ve uluslararası güvenlik açısından İslam ülkelerinde ciddi zafiyetler bulunmaktadır. İslam Dünyası'nda Suudi Arabistan, Pakistan, İran, Mısır, Türkiye gibi güçlü askeri potansiyeli olan ülkeler olmasına rağmen genel manada İslam Dünyası ve UİK açısından düşünüldüğünde, güvenlik açısından çok ciddi problemler yaşayan Müslüman ülkeler için UİK'in işlevsiz kaldığı görülmektedir.

3.4.1 AL'nin Güvenlik Açısından İşlevselliği

İslam Dünyası'nda UİK'in güvenlik açısından attığı çeşitli adımlar olmasına rağmen bu konuda başarısız olduğu günümüzde İslam coğrafyasında cereyan eden güvenlik problemlerinden anlaşılmaktadır. AL'nin en önemli organlarından biri olan Ortak Savunma Konseyi, (OSK) Arap ülkelerin Filistin'de İsrail Devleti'nin kurulmasına mani olamamak ve 1948 yılındaki savaşı kaybetmelerinin ardından 1950 senesinde Karşılıklı Savunma ve İşbirliği Anlaşması'yla kurulmuş olup, AL üyesi devletlerden herhangi birisi güvenliklerini tehdit edecek bir tehlikeyle

¹⁸⁸ Nejat Tarakçı, "Türkiye ve Dünyanın 2016 Yılı", http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/TURKIYE%20VE%20DUNYANIN%202016%20YILLI.pdf_64a13353-3d55-4ea0-89ca-9dc30a41da02.pdf (Erişim Tarihi:12.12.2016)

¹⁸⁹ Detay için bkz: <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/donald-trump-us-military-budget-historic-increase-a7602241.html> (Erişim Tarihi:12.12.2016)

karşılaştıklarında ortak tavır sergileyecekleri konusunda anlaşmışlardır.¹⁹⁰ Ancak başta Filistin Meselesi olmak üzere Arap ülkelerinde yaşanan büyük sıkıntılar karşısında etkili bir politika izleyememiş ve OSK'nın askeri olarak AL ülkelerini destekleme ve birlikte sorunları çözme idealleri yerine getirilememiştir.

Arap devletlerin 1948, 1967 ve 1973 yıllarında İsrail ile giriştiği savaşları kaybetmesi ve İsrail'e karşı yıllarca ambargo uygulamaları bir netice vermemiş ve 1979 yılından sonraki süreçte AL içinde İsrail'e karşı olan katı tutum gittikçe zayıflamıştır.¹⁹¹ Netice itibariyle AL üyesi ülkelerin üzerinde anlaşıkları en temel mevzu olan Filistin Meselesi aradan yarım asır geçmesine rağmen sorunun çözülemeyişi AL'nin işlevsizliğini ortaya koymaktadır.

AL, 1990 Irak'ın Kuveyt'i işgali, 1990-91 Körfez Krizi, 2003 Irak Savaşı'nda da etkin olamadığı görülmektedir.¹⁹² Filistin Meselesindeki başarısızlık ve daha sonrasında yaşanan bu ciddi problemler için etkin politika üretemeyen ve çözümü getirecek kararlı duruşlar ve hamleler yapamayan AL, güvenlik açısından gittikçe işlevsiz bir hal almıştır. OSK'nın başarısızlığı Arap ülkelerinin AL içerisinde yeterli birliği sağlayamadığını göstermektedir.

17 Aralık 2010 tarihinde Tunuslu üniversiteli bir gencin kendisini yakmasıyla başlayan Arap Baharı sürecinde de Müslüman ülkelerde ciddi iç karışıklıklar meydana geldi. Daha sonraları Libya, Mısır, Cezayir ve Fas'a sıçrayarak devam etti.¹⁹³ Mart 2011'de ise Arap Baharı Suriye'ye sıçradı. Haziran 2011'e gelindiğinde ise kitlesel gösterilere dönüşen halk ayaklanması Suriye Rejimi tarafından ağır silahlar kullanılmaya başlanarak bastırılmaya çalışıldı.¹⁹⁴ Aradan geçen altı yıllık süreçte büyük bir iç çatışmaya sahne olan Suriye, uluslararası zeminde de Rusya, İran, ABD ve diğer koalisyon güçlerinin müdahalesine açık hale geldi. Suriye Politik Araştırmalar Merkezi'nin (SCPR) hazırladığı 2016 raporuna göre şu ana kadar

¹⁹⁰ Gökhan Dönmez, a.g.e., s.187.

¹⁹¹ Gökhan Dönmez, a.g.e., s.194.

¹⁹² Gökhan Dönmez, a.g.e., s.199.

¹⁹³ Ünal Bayraktar, a.g.e.,36.

¹⁹⁴ Öner Çubukçu (der. Birol Akgün), "*Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*", SDE Analiz, Stratejik Düşünce Enstitüsü, s.8.

<http://www.sde.org.tr/userfiles/file/suriye%20analiz.pdf> (Erişim Tarihi:13.12.2016)

Suriye’de 470.000 insan hayatını kaybetmiştir.¹⁹⁵ Halen büyük bir katliam ile ülkede devam eden “güvenlik sorunu” tabirinin bile yetersiz kaldığı Suriye Krizi’nde AL’nin yaptığı neredeyse hiç bir şey yoktur.

Orta Doğu’da Filistin meselesiyle başlayıp günümüzde Suriye ile devam eden güvenlik problemleri karşısında AL’nin yetersiz kalışı, hem aynı dini hem aynı coğrafyayı hem aynı kültürü hem aynı ırkı hem aynı dili paylaşan AL üyesi ülkelerin yarım asrı aşan yaşına rağmen çözüm üretmeyişi AL’nin ne işe yaradığı ile ilgili ciddi tartışmalara yol açmaktadır.

3.4.2. İİT’nin Güvenlik Açısından İşlevselliği

İİT, yapısı itibariyle İslam Dünyası’nın en geniş manada temsil edildiği bir platform olmasına rağmen Suriye Krizi ile ilgili çeşitli açıklama ve kararlardan başka herhangi bir işlevsellik ortaya koyamamıştır. İİT yapısı itibariyle AL gibi bünyesinde askeri ve güvenlik açısından iş birliğini gerektiren bir yapıya sahip değildir. Bununla beraber 2016 Nisan’ında İstanbul’da düzenlenen İİT 13. İslam Zirvesi’nin Nihai Bildirisi’nde Suriye ile ilgili 10’un üzerinde madde bulunmaktadır. Bildiride Suriye’deki durumun endişe verici olduğu dile getirilmiştir. Bildiride İran’ın Suriye başta olmak üzere Bahreyn, Yemen ve Somali’nin iç işlerine karıştığı ve terörizmi desteklediği,¹⁹⁶ İİT ülkelerinin Suriye barışı için çaba sarf etmesi gerektiği,¹⁹⁷ BMGK’nın 2254 sayılı kararının memnuniyetle karşılandığı¹⁹⁸ gibi maddeler yer almaktadır.

Nihai Bildiri’de genel kapsamda güvenlik ile ilgili çeşitli maddeler yer almaktadır. Libya, Suriye, Somali, Filistin gibi birçok İİT üyesi ülke ile ilgili iç

¹⁹⁵ Forced Dispersion A Demographic Report On Human Status in Syria, Syrian Centre for Policy Research, 2016, s.61.

¹⁹⁶ Final Communique of the 13th Islamic Summit Conference, İstanbul, 2016, Madde 33
Bkz: http://www.oic-oci.org/upload/conferences/is/13/en/13_is_final_com_en.pdf (Erişim Tarihi: 13.12.2016)

¹⁹⁷ Final Communique of the 13th Islamic Summit Conference, Madde 50.

¹⁹⁸ Final Communique of the 13th Islamic Summit Conference, Madde 51.

savaş, kargaşa, terörizm gibi güvenlik konularına değinilen pek çok madde bulunmaktadır.

İstanbul İslam Zirvesi'nde kabul edilen İİT 2025 Eylem Planı'nda da güvenlikle ilgili kararlar mevcuttur. Planın "Barış ve Güvenlik" başlığı altında; Keşmir Sorunu'nun BM kararlarına uygun olarak İİT tarafından takip edileceği; Ermenistan'ın Azerbaycan'ın uluslararası alanda tanınmış toprak sınırlarına ve egemenliğine saygı duyması ve işgal ettiği topraklardan derhal ve koşulsuz olarak çekilmesi gerektiği; Kıbrıs Meselesi'nin kalıcı ve kapsamlı çözüme kavuşturulması; anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi, çatışmaları önleyici diplomasi geliştirilmesi, diyalog ve arabuluculuğun geliştirilmesi konularında İİT'nin rolünün artırılması ile ilgili kararlar bulunmaktadır.¹⁹⁹ Barış, güvenlik, çatışmaların önlenmesi ve arabuluculuk için mevcut İİT mekanizmasının güçlendirilmesi²⁰⁰ ve güvenlik, barış, uyum ve istikrarın İİT gündeminin son derece önemli bir yerini teşkil ettiği²⁰¹ ifade edilmiştir.

İstanbul 13. İslam Zirvesi'nde dikkat çeken önemli bir karar ise Türkiye'nin teklifi üzerine İstanbul Merkezli İİT Polis İşbirliği ve Koordinasyon Merkezi (PİKOM) kurulmasıdır.²⁰² Cumhurbaşkanı Erdoğan Zirve sonrası yaptığı açıklamada: *"Terör tehdidiyle arazide operasyon yürütmenin yanında finans ve insan kaynaklarını kurutarak da mücadele etmek gerekiyor. Bunun için uluslararası iş birliği büyük önem taşıyor. İİT üyesi ülkeler arasında teröre ve diğer suçlara karşı iş birliğini güçlendirecek, kurumsallaştıracak bir yapı oluşturulması isabetli olacaktır. Bu anlayışla Türkiye olarak getirdiğimiz İstanbul merkezli bir İİT Polis İşbirliği ve Koordinasyon Merkezi kurulması önerisi kabul gördü"*²⁰³ diyerek İslam ülkelerindeki terör ve diğer suçlarla mücadele edilmesinin güvenlik açısından önemine vurgu yapmıştır.

Türkiye'nin Dönem Başkanlığı'nı devraldığı İİT'nin 13. İslam Zirvesi'nde alınan kararlar ve 2025 Eylem Planı'nın işlerliği önümüzdeki yıllarda kendini

¹⁹⁹ The OIC – 2025: Programme of Action, İstanbul, 2016, s.19-20.

²⁰⁰ The OIC – 2025: Programme of Action, Madde 20.

²⁰¹ The OIC – 2025: Programme of Action, Madde 21.

²⁰² Final Communique of the 13th Islamic Summit Conference, Madde 202.

²⁰³ <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/04/15/islam-interpolu-kurulacak#> (Erişim Tarihi:13.12.2016)

gösterecektir. Bununla beraber PİKOM'un güvenlik açısından İslam ülkelerine ne kazandıracığı ve işlevselliği ise PİKOM'un kuruluşunu takip eden süreçte görülecektir.

3.4.3. Teröre Karşı İslam İttifakı Girişimi

Teröre Karşı İslam İttifakı ya da İslam Ordusu (İO) olarak nitelendirilen bu girişim, 15 Aralık 2015 tarihinde Suudi Arabistan Savunma Bakanı Muhammed Bin Selman tarafından yapılan açıklamayla terörle mücadele için 34 İslam ülkesinin ittifakıyla askeri bir birliğin kurulduğu ilan edildi.²⁰⁴ Suudi Arabistan, Somali, Maldivler, Bangladeş, Türkiye, Sierra Leone, Gine, Benin, Mısır, Sudan, Filistin, Lübnan, Pakistan, Komor Adaları, Katar, Nijerya, Çad, Kuveyt, Ürdün, Moritanya, Libya, Fas, Somali, Bahreyn, Yemen, Malezya, Togo, Tunus, Nijer, Cibuti, Senegal, Mali, Gabon, Birleşik Arap Emirlikleri olmak üzere 34 Müslüman ülke tarafından kurulduğu belirtildi.²⁰⁵ Bu ülkeler içerisinde askeri gücü önemli ölçüde büyük olan ülkelerin bulunuyor olması ittifakı önemli kılsa da, ittifakın diğer UİK gibi yeterince işlev sahibi olup olamayacağı merak konusudur.

İO'nun merkezi olarak Riyad belirlenmiş olup, İO'nun amacının, türü ne olursa olsun İslam Dünyası'ndaki bütün terör örgütleriyle etkin ve koordineli olarak mücadele etmek olduğunun altı çizildi. Birliğe destek veren aralarında Endonezya'nın da bulunduğu 10 ülkenin daha olduğu ifade edildi.²⁰⁶

Mart 2016 tarihinde aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 20 Müslüman ülkenin katılımıyla Riyad'da 200.000 civarında bir orduyla "Kuzeyin Gök Gürültüsü" adıyla bir tatbikat düzenlendi.²⁰⁷ Ayrıca bu ittifak koalisyonunun kurulması İngiliz gazeteleri Guardian ve Independent'ta Suudi Arabistan'ın İran'ın

²⁰⁴ Dhruvajyoti Bhattacharjee, "The Saudi Led Islamic Alliance: An Assessment", Indian Council of World Affairs, Hindistan, 2016, s.1.

²⁰⁵ Detay için bkz: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151215_islam_ittifaki (Erişim Tarihi:13.12.2016)

²⁰⁶ Detay için bkz: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/terore-karsi-islam-ittifaki> (Erişim Tarihi:13.12.2016)

²⁰⁷ Detay için bkz: <http://www.haberler.com/islam-ordusu-nun-goruntuleri-nefes-kesti-8250250-haberi/> (Erişim Tarihi:15.12.2016)

bölgede izlediği politikalara karşı geliştirdiği bir refleks olduğunu ve aynı zamanda bu koalisyonun eylemden çok söylemde kalacağı şeklinde yorumlandı.²⁰⁸

Arap ülkelerindeki askeri yapı ile ilgili akademik çalışmalar yapmış olan Florence Gaub'a göre Arap Birliği Ortak Savunma Paktı, Orta Doğu Komutanlığı, Orta Doğu Savunma Örgütü, Bağdat Paktı ve Körfez İşbirliği Konseyi gibi bölgede daha önce de buna benzer beş girişim yapılmış ancak başarılı olunamamıştır. Dolayısıyla bu konuda yeni girişilen bu koalisyonun da diğer girişimler gibi akim kalma ihtimalini dillendirmektedir.²⁰⁹

15 Aralık 2015'te kurulduğu ilan edilen İÖ, aradan bir yıl geçmesine rağmen ittifaka taraf olan devletler arasında henüz resmi bir anlaşma imzalanmamış ve uluslararası arenada hukuki ve resmi bir hüviyet kazanmış değildir. İttifakın askeri anlamda potansiyelinin büyük ve önemli olmasının yanında İÖ'nün bu potansiyeli ne kadar kullanabileceğini zaman gösterecektir.

3.5. Doğal Kaynaklar ve İşlevselliği

İİT ülkelerindeki doğal kaynaklar İslam ülkelerinin potansiyelini ve UİK'in işlevselliğini değerlendirmek için son derece önemli bir göstergedir. Zira teknolojinin ilerlemesi, başta petrol ve doğal gaz olan bağımlılığı arttırdı. Doğal kaynaklar sadece ekonomik kalkınma için değil aynı zamanda insanların ve dolayısıyla devletlerin bugün bağımlılık hissettikleri zaruri ihtiyaçlar halini almıştır. Bu minvalde Müslüman coğrafyanın sahip olduğu maden kaynakları, tarımsal arazi kaynakları, yenilenebilir enerji kaynakları ve su kaynaklarının uluslararası arenada UİK vasıtasıyla yeterince işlevsel kullanılıp kullanılmadığını tartışmak elzemdir.

Buradaki işlevsellikten kastımız sadece bu kaynaklara sahip ülkelerin bireysel kalkınma aracı olarak değil, aynı zamanda İİT gibi organizasyonların bu kaynakların

²⁰⁸ Detay için bkz:

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151216_guardian_independent_islam_ittifaki (Erişim Tarihi:15.12.2016)

²⁰⁹ Florence Gaub, "Saudi Arabia and the Islamic alliance," Issue Brief, European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2016, s.1.

Bkz: <http://www.icwa.in/pdfs/IB/2014/TheSaudiLedIslamicAllianceIB13052016.pdf> (Erişim Tarihi:15.12.2016)

kullanımındaki etkisi ve İslam Dünyası'nın sorunları ve ihtiyaçları ile doğrusal olarak bu kaynakların verimli şekilde kullanılıp kullanılmadığıdır. Zira zengin doğal kaynaklara sahip olmak avantaj sağlaması gerekirken tam tersi olarak Müslüman coğrafyasında bir asrı aşkın süredir devam eden sömürgeciliğin ve güç politikalarının odağı haline getirmiştir. Doğal kaynakların bölgeye ekonomik kalkınma ve refah getirmesi gerekirken tam tersi olarak otoriter rejimler, adaletsiz gelir dağılımları, iç savaşlar ve terör gibi nice sıkıntıları getirmektedir. Bu noktadan doğal kaynakların İİT ülkeleri üzerinden değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

3.5.1. Petrol ve Doğalgaz Kaynakları

İİT ülkeleri dünya toplam petrol rezervlerinin 58.4%'üne ve dünya toplam gaz rezervlerinin 58.6%'ına sahiptir. İİT dışı gelişmekte olan ülkelerde petrol oranı 28.2%, gaz oranı 33.2% ve gelişmiş ülkelerdeki petrol oranı 13.3%, gaz oranı 8.2%'dir.²¹⁰ Dünya dağılımının bu şekilde olduğu petrol ve doğalgaz kaynaklarının 60%'a yakını İslam coğrafyasındaki ülkelerde bulunuyor olması oldukça önemli bir potansiyeldir. Zira günümüzde bu iki doğal kaynağa dünyanın tamamı muhtaç haldedir. Ancak yukardaki verilerden de anlayacağımız gibi gelişmiş ülkelerin bu muazzam kaynakların azına sahip olduğu halde gelişmişlik olarak İİT ülkelerinin oldukça ilerisindedirler. Bu durum petrol ve doğalgaz kaynaklarından elde edilen gelirlerin İslam ülkeleri tarafından sanayi, teknoloji, iletişim, tarım ve bilim gibi alanlarda yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir.

Davutoğlu'na göre 1970'lerde önemli ekonomik güç olan petrol kaynakları siyasi gayeler için kullanılmaya da başlandı. Bu doğrultuda EİT gibi Müslümanlar tarafından kurulan uluslararası organizasyonlar olduğu gibi Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) gibi çoğunluğu Müslümanlar tarafından yönetilen örgütler de ortaya çıktı. Ancak örgüt politikaları Batı finans sistemi tarafından avantaja çevrilirken, sair Müslüman devletler için ise dezavantajlı hale geldi.²¹¹

²¹⁰ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.60.

²¹¹ Ahmet Davutoğlu, a.g.e. s.31.

3.5.1.1. Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu (OPEC) ve Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Organizasyonunun (OAPEC) Petrol Politikalarındaki İşlevselliği

OPEC, 14 Eylül 1960 senesinde Venezüella, Suudi Arabistan, Irak, İran ve Kuveyt tarafından kuruldu. Daha sonraki yıllarda Katar, Endonezya, Libya, BAE, Cezayir, Nijerya, Ekvador, Angola ve Gabon üye devletler olarak birliğe katıldılar.²¹² Büyük ölçüde Müslüman ülkelerin üye olduğu organizasyonda karar alma ve etki aşamalarında Müslümanların söz sahibi olduğu ifade edilebilir. OAPEC ise tamamen Müslüman ülkeler tarafından kurulmuş bir örgüttür. OAPEC'in kuruluşu ve yapısına birinci bölümde yer verdiğimizden dolayı kuruluş ve yapısı ile ilgili ayrıntıya burada yer vermiyoruz.

Yirminci yüzyılın başında dünya, enerji ihtiyacının 71%'ini kömürden sağlamaktayken petrolün oranı sadece 2% idi.²¹³ Günümüzde bu oran 40% civarındadır.²¹⁴ Dünyanın bu denli bağımlı olduğu bir kaynağın İslam coğrafyasında bulunuyor olması bölge açısından çok önemli olmasına karşın, bölgenin güçlü ülkeler tarafından siyasi ve askeri çekişme alanına dönüştürülmesi gibi çok büyük bir etkiyi de beraberinde getirmiştir. Batı Avrupa'nın petrol ihtiyacının 75%'i ve Japonya'nın petrol ihtiyacının 90%'ının Orta Doğu ülkeleri tarafından karşılanıyor olması böyle önemli bir kaynağın güçlü ülkeler tarafından Orta Doğu'nun bir rekabet alanına dönüşmesini sağlamıştır.²¹⁵

Petrolün bu denli önemli bir mahiyette oluşu elbette siyasi bir araç olarak kullanılmasını da zaman içinde sağlamıştır. Arap-İsrail Savaşı'nda ABD'nin İsrail'e destek vermesi üzerine 1973'te OAPEC, İsrail'e destek veren ABD ve diğer batılı devletlere ambargo uygulama kararı aldı ve bu ülkelere petrol satmayacağını ilan etti.

²¹² OPEC Resmi internet sayfası, http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm (Erişim Tarihi: 19.12.2016)

²¹³ Cenk Pala, "Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)'nın Kökenleri" (69-88), *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 4, Sayı: 9, 1993, s.70.

²¹⁴ Feyzullah Yeğin, "Petrol Fiyatlarını Etkileyen Faktörler", (Araştırma Raporu), Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, 2010, s.2.

²¹⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s.68.

Bunun üzerine OPEC de petrol fiyatlarını yükseltti. Bu durum petrole bağımlı durumda olan Batı ülkelerini etkiledi ve Petrol Krizi patlak vermiş oldu.²¹⁶ Bu olay petrolün siyasi bir silah olarak kullanılabileceğini ortaya koymuştur.

Dünya petrol kaynaklarının ortalama 60%'ına sahip olan OAPEC, petrol ambargosunu uyguladığı vakitlerde bunun siyasi bir araç olarak kullanılabildiğini görmüştü. Batı ülkelerinde ekonomik krize neden olan bu ambargo Batı'yı siyasi olarak silkelemiş olsa da çok fazla etkilemediği sonraki zamanlarda anlaşıldı. Bunun nedeni ise yüksek fiyatlarla satılan petrolden elde edilen petro-dolarların tekrar batılı finans sistemine geri dönüyor olmasıydı. Dolayısıyla Batı kısa zamanda bu şekilde kendi ekonomisini toparlayabildi. Ancak Batı dışında OAPEC'ten petrol ithal eden az gelişmiş ülkeler bu siyasi çekişmeye dâhil olmadığı halde bu krizden daha çok etkilenmiş oldu²¹⁷

OAPEC üyesi ülkelerinin 2011 yılında petrolden elde ettiği gelir 624 milyar dolar idi.²¹⁸ Petrolün ekonomik getirisi ve stratejik önemi yüksek bir enerji kaynağı olması özellikle OAPEC üyesi ülkeler ve bölge için son derece önemlidir. Ancak OAPEC'in uluslararası ilişkilerde siyasi anlamda 1973'ten sonra etki oluşturamadığı görülmektedir. Bununla beraber gelirlerinin halen Batı finans sektörüne gidiyor olması tartışılması gereken önemli unsurlardan biridir.

3.5.2. Kömür Kaynakları Potansiyeli

İT ülkelerinin kömür üretimi ve ihracatının 2005 yılından itibaren kademeli olarak arttığı görülmektedir. 2005 yılında dünya kömür üretiminin 5%'ini ve aynı yıl dünya kömür ihracatının da 18%'ini gerçekleştirirken 2013 yılına gelindiğinde dünya kömür üretimi oranı 8.4%'e ve dünya kömür ihracatı oranı ise 33%'e yükselmiştir.²¹⁹

²¹⁶ 1973 Petrol Ambargosu ve OPEC / 2011-05-24

<http://www.orsam.org.tr/index.php/edu/gencorsam?item=490&s=orsam%7Cturkish> (Erişim Tarihi: 18.12.2016)

²¹⁷ Oral Sander, Siyasi Tarih 1918-1994, s.437.

²¹⁸ Haberin detayı için: <http://energyworld.com.tr/arap-ulkeleri-kazancina-kazanc-katti.html> (Erişim Tarihi: 18.12.2016)

²¹⁹ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.93.

Bu veriler İİT üyesi ülkelerin kömür üretimi ve ihracatı hususunda aşamalı olarak başarılı bir ivme kazandığını göstermektedir.

3.5.3. Uranyum Kaynakları Potansiyeli

Özellikle nükleer çalışmalar, uçak yakıtı ve elektrik üretimi için çok önemli olan uranyum açısından da İİT ülkeleri oldukça zengindir. Dünya uranyum üretiminin 52%'ini gerçekleştiren İİT ülkeleri bu üretime karşın örneğin nükleer enerjiden ürettikleri elektrik oranı dünyaya oranla 1%'in altındadır.²²⁰ Dünyanın geri kalan kısmıyla kıyaslandığında özellikle nükleer alanda önemi son derece büyük olan uranyumun etkin kullanılmadığı görülmektedir. Zira üretimi gerçekleştirmek, ihraç etmek belirli bir kazanç sağlasa da toplam fayda açısından oldukça kısır kalmaktadır.

Dünya petrol rezervlerinin çoğunu elinde bulunduran İslam ülkeleri fiyatı yüksek olmasına rağmen petrolü gelişmiş ülkeler tarafından alınmakta ve sanayide kullanılmaktadır. Sanayiden elde ettikleri ürünleri ise daha yüksek fiyatla İslam ülkelerine satmaktadırlar. Yani petrol politikalarında şimdiye kadar yapıldığı gibi sadece üretip satmakla değil aynı zamanda kendi petrolünü ucuz maliyetli olarak yerli sanayide uygulayarak teknolojik gelişimi olumlu yönde tetikleyecek ekonomik adımlar atılabilirdi. Bunun bir benzeri şimdi uranyumda yaşanmaktadır. İslam dünyasında nükleer santralleri olan sadece İran ve Pakistan bulunmaktadır. Hâlbuki dünya uranyum üretiminin büyük çoğunluğuna sahip olan Kırgızistan ve Nijer gibi ülkelerde ise uranyumdan etkin yararlanacak teknoloji bulunmamaktadır.

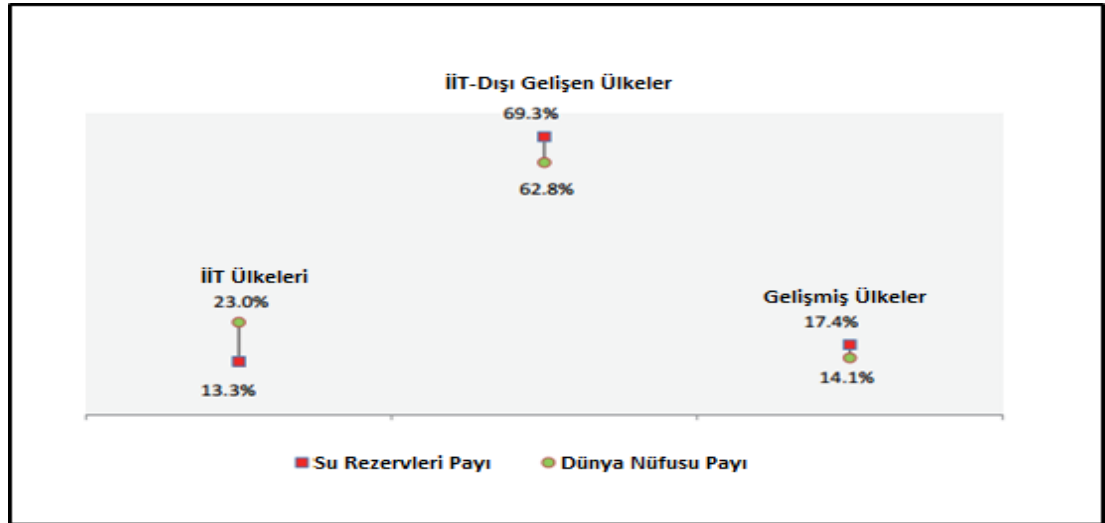
3.5.4. Su Rezervlerinin Durumu

Dünya toplam su rezervlerine baktığımız zaman İİT ülkeleri 13.3%'lük kapasiteye sahiptir. Bu ise dünya nüfusunun 23.3'üne sahip olan İİT ülkelerinin oranına göre düşük bir seviyedir. İİT ülkeleri içinde bazı bölgelerdeki su kaynakları

²²⁰ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.99.

oldukça fazla olup bazı bölgelerde ise azdır.²²¹ Bu durum İİT ülkeleri açısından dezavantaj oluşturmaktadır. Öte yandan İİT dışı gelişmekte olan ülkelere ve gelişmiş ülkelere baktığımızda bunların nüfuslarına oranla su kaynaklarının yeterli olduğu görülmektedir. (Tablo-7)²²²

UİK bünyesinde özellikle bu noktada sorun yaşayan ülkeler ile ilgili çalışmalar yürütülmelidir. Bu doğrultuda 2012 yılında sudan sorumlu Bakanlar İstanbul'da bir araya gelerek İİT Su Vizyonu'nu kabul ettiler.²²³ Vizyon'a göre, Vizyon kararlarının takip edilmesi, İİT üyesi ülkelerin su durumlarının periyodik olarak takibi ve değerlendirilmesi, gıda üretimini arttırmak için su ve tarım sektöründeki olanakların değerlendirilmesi, BM'nin ilgili birimleriyle etkileşimde bulunulması, İİT üyesi ülkelerde su arama ve geliştirme faaliyetlerinin teşvik edilmesi²²⁴ gibi önemli kararlar alındı ve stratejiler belirlendi. Kuraklık, su kalitesinin bozulması ve gıda güvenliğinin bozulması tehlikesi açısından son derece mühim bir mesele olan su ile ilgili çalışmaların vizyon kararları doğrultusunda ciddiyetle takip edilmesi elzemdir.

Tablo-7: Nüfusa Oranla Dünya Su Rezervleri (İİT ve İİT Dışı)

SESRİC, OIC Water Report 2015

²²¹ OIC Water Report 2015, SESRİC, Ankara, 2015, s.3.

²²² SESRİC, OIC Water Report 2015

²²³ An OIC Water Council The OIC Draft Terms of Reference, İstanbul, 2012.

<http://www.sesric.org/files/oic-water-vision/Concept%20of%20Water%20Council.pdf> (Erişim Tarihi:15.12.2016)

²²⁴ An OIC Water Council The OIC Draft Terms of Reference, Article 3.

3.5.5. Tarımsal Alanın Durumu

Dünya tarım alanlarına bakıldığında ise 1.4 milyar hektarlık tarım arazisine sahip olan İİT ülkelerinin bu oran içindeki tarıma elverişli alan ise 309 milyon hektarlık alanla sınırlıdır.²²⁵ Doğru atılacak somut adımlarla su ve tarım ile ilgili dezavantajlar giderilebilir ve mevcut durum iyileştirilebilir.

İİT'nin İlgili kuruluşu olarak 1978 yılından bu yana faaliyetlerini sürdüren İslam Ticaret, Sanayi ve Tarım Odası, ticaret ve sanayinin yanında tarımı da kapsamaktadır. Zaten Oda'nın adına 2012 yılında alınan kararla tarım ibaresi de eklenmiş oldu.²²⁶ Öte yandan AL'nin bünyesinde ise 1970 yılında kurulan bir organizasyon olan Arap Tarımsal Kalkınma Organizasyonu²²⁷ da yine tarım alanında faaliyet göstermek üzere kurulmuştur. Bunlarla beraber AfB bünyesinde kurulmuş olan Kırsal Kalkınma Sorunları ve Tarım Komitesi de UİK'de kurulan tarımla ilgili organizasyonlardandır.²²⁸

3.6. Ekonomik Potansiyel ve İşlevselliği

İslam ülkelerinin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının oldukça zengin olması İslam coğrafyasının ekonomik potansiyelini arttırmaktadır. Sadece petrol yataklarının gün yüzüne çıkması sonrasında takip eden süreçte İslam ülkelerindeki petrole çok fazla taliplinin çıkması, sömürülmesi, petrol üzerindeki tasarrufların çoğunun Batılı ülkelerce yapıyor olması, petrolden elde edilen gelirlerin Batı finans sistemi içinde öğütülmesi gibi dezavantajlara rağmen yine de bu kaynaklardan İslam ülkeleri oldukça zamandır istifade etmektedir. Etki ve tasarrufumuzun tam olmamasına rağmen belirli ölçüde istifade ettiğimiz bu ve benzeri zenginliklerin etkin ve akılcı politikalarla işletilmesi hem sahip ülkeleri hem de dolaylı da olsa İİT ülkelerini olumlu etkileyecek konumdadır. Bunun için de İslam ülkeleri arasında

²²⁵ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.61.

²²⁶ Terzioğlu, a.g.e., s.125-126.

²²⁷ Dönmez, a.g.e., s.191.

²²⁸ İpek, a.g.e., s.117.

etkin iş birliği ve koordinasyonu sağlayacak olan ÜİK'in daha aktif ve istikametli olarak kullanılması gerekmektedir.

İİT üyesi İslam ülkelerin ekonomik açıdan değerlendirilmesi ve ardından ÜİK açısından incelenmesine geçmeden önce Müslüman devletlerin ekonomik açıdan sınıflandırılması İslam Dünyası hakkında ekonomik açıdan bir nazar vermesi bakımından mühimdir.

Hassan'a göre İslam ülkelerini Gayrı Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) açısından; Az Gelişmiş İslam Ülkeleri, Geçiş Aşamasındaki İslam Ülkeleri, Orta Gelirli İslam Ülkeleri (Kısmen Sanayileşmiş), ve Petrol İhraç Eden İslam Ülkeleri olarak dört ana grupta incelemek mümkündür. Birinci grupta, Afganistan, Bangladeş, Benin, Burkina Faso, Çad, Komorlar, Cibuti, Gambiya, Gine, Gine-Bissau, Maldivler, Mali, Moritanya, Mozambik, Nijer, Sierra Leone, Somali, Sudan, Togo, Uganda ve Yemen; İkinci grupta, Arnavutluk, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan; Üçüncü grupta, Bahreyn, Kamerun, Mısır, Guyana, Ürdün, Lübnan, Malezya, Fas, Pakistan, Senegal, Surinam, Suriye, Tunus ve Türkiye; Dördüncü grupta ise, Cezayir, Bruney, Gabon, Endonezya, İran, Irak, Kuveyt, Libya, Nijerya, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve BAE zikredilebilir.²²⁹

Bununla beraber OECD tarafından 2015 yılında Orta Gelirli Ülkeler arasında gösterilen 8 ülke, OECD'nin "*Küresel Kalkınma Hakkında Perspektifler 2017*" adıyla henüz yayınladığı raporda Yüksek Gelirli Ülkeler sınıfına dâhil edilmiştir. Bu 8 ülke içinde Türkiye, Endonezya ve Kazakistan İİT üyesi ülkelerdir.²³⁰ Bu tabloda karşımıza çıkan önemli husus, az gelişmiş İslam ülkeleri kategorisinde zikredilen devletlerle geçiş aşamasındaki devletleri de dâhil edersek İİT üyesi ülkelerin yarısına yakınında büyük ekonomik güçlükler olduğu söylenebilir. Öte yandan diğer bir husus ise orta gelirli İslam ülkelerinin kısmen gelişmekte olan sanayilerine karşın petrol

²²⁹ M. Kabir Hassan, "An empirical investigation of economic cooperation among the OIC member countries", Economic Research Forum, Working Paper:0212, Mısır, 2002, s.8-9.

²³⁰ Perspectives on Global Development 2017, OECD, Bkz: (E-Book)

http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oced/development/perspectives-on-global-development-2017_persp_glob_dev-2017-en#.WGFENVOLTIU#page168 (Erişim Tarihi: 26.12.2016)

ya da <http://ekonomi.haber7.com/turkiye-ekonomisi/haber/2237759-turkiye-artik-yukse-gelirli-ulke> (Erişim Tarihi: 26.12.2016)

ihraç eden İslam ülkelerinin petrolden büyük kazanç elde ettikleri halde sanayide orta gelirli İslam ülkelerinin gerisinde kalmasıdır.

Dünya petrol üretiminin %65'i, doğal kauçuk üretiminin %70'i, dünyada bilinen uranyum kaynaklarının %40'ı, kalay üretiminin %52'si, jüt üretiminin %40'ı, hurma üretiminin %93'ü, Hindistan cevizinin %33'ü, buğday üretiminin %15'i, pirinç üretiminin %17'si, baharat üretiminin %39'u, şeker pancarı ve şeker kamışı üretiminin %32'si, tütün üretiminin %20'si, boksit üretiminin %14'ü, doğal gaz üretiminin %51'i, fosfat üretiminin %41'i İslam ülkelerinde bulunmaktadır.²³¹

İslam coğrafyasında bu denli büyük potansiyellerin işletilmesi elbette ekonomik kalkınma ile beraber özellikle Orta Doğu ve Afrika'da sıkıntı çeken Müslümanların bireysel ve toplumsal refah düzeylerini arttıracaktır. İslam ülkelerinin ekonomik potansiyelini iyi irdelemek UİK'in işlerliği ve etkinliğini anlamak açısından kıymetlidir. Zira AB'yi uluslararası bir kuruluş olmaktan çıkarıp uluslar üstü bir bölgesel entegrasyona²³² dönüştüren temel adımlar evvela bölgede ekonomik açıdan birlikteliği sağlamakla başlamıştır. Dolayısıyla İslam ülkeleri arasındaki uluslararası örgütlerin başarısını etkileyecek en önemli faktörlerden birisi ekonomik açıdan ortak politikalar, ciddi stratejiler ve sağlıklı ortaklıkların kurulmasıdır.

İslam ülkeleri arasındaki pazar potansiyeli oldukça önemlidir. 1991'den 2014'e kadar İİT üyesi ülkeler arasındaki pazar potansiyelinde üç kata yakın artış²³³(**Tablo-8**)²³⁴ gözlenmekle beraber 2011 senesinde İİT ülkeleri arasındaki ticaret hacmi üye ülkelerin toplam dış ticaretine kıyasla 17%²³⁵ civarında olması Pazar potansiyelinin daha çok arttırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. İİT üyesi ülkeler arasındaki ticareti kolaylaştıracak anlaşmalar yapılarak ekonomik iş birliği kapasitesinin arttırılması gerekmektedir.

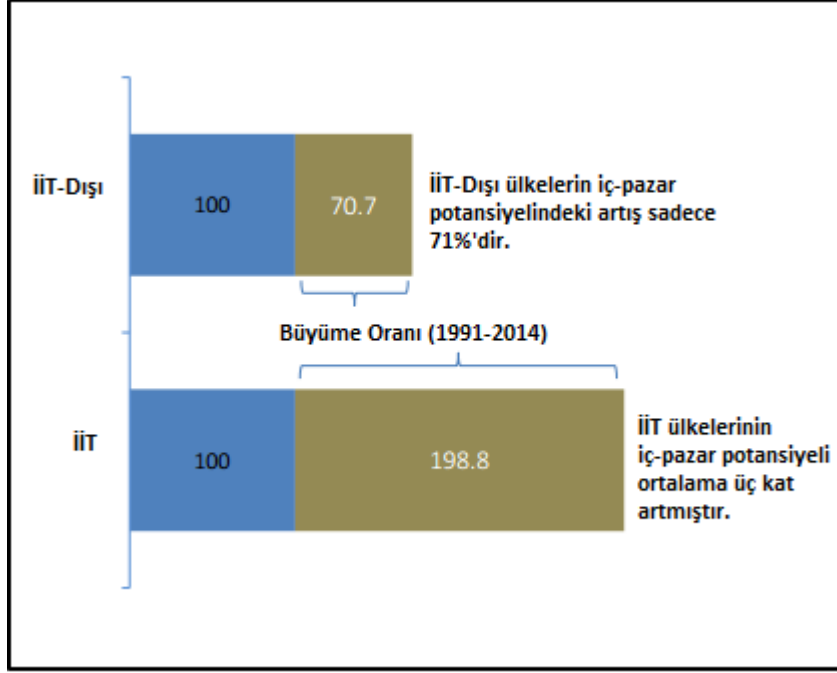
²³¹ Kahraman Aslan, "İslam Ülkeleri Arasında İşbirliğine Giden Yolda Yeni Arayışlar", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 10, Sayı 21, 2014, s.182.

²³² McCormick, a.g.e., s.40.

²³³ OIC Economic Outlook 2016, a.g.r. s.61.

²³⁴ SESRİC, OIC Economic Outlook 2016

²³⁵ Kahraman Aslan, a.g.e., s.183

Tablo-8: İç Pazar Potansiyelinin Gelişimi (İİT ve İİT Dışı)

SESRİC, OIC Economic Outlook 2016

3.6.1. Ekonomik İşbirliği İçin İSEDAK

İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK), 1981 senesinde Mekke’de düzenlenen 3. İslam Zirve Konferansı’nda kurulmuştur. 1984’de Fas’ta düzenlenen 4. İslam Zirve Konferansı’ndan sonra faaliyetlere başlamıştır. İİT’nin 4 temel daimi komitesinden biri olan İSEDAK’ın merkezi ise Türkiye’de bulunmaktadır. İSEDAK’a, İİT üyesi bulunan 57 ülkenin tamamı üyedir. Üye ülkelerin ekonomik ve ticari sorunlarını incelemek, üye ülkeler arasında ekonomik ve ticari işbirliği imkânlarını araştırmak ve bu imkânların üye ülkeler arasında yaygınlaşmasını sağlamak, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve ticari faaliyetlerle ilgili genel koordinasyonu sağlamak ve üye ülkelerin ekonomik ve ticari alanda bir araya gelip strateji ve politika üretebilecekleri bir platform olarak vazifede

bulunmak gibi amaçları vardır.²³⁶ 1984 yılından bu yana Komite'ye daimi başkanlık yapan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı bünyesinde en son Ekim 2016'da 32. defa bir araya gelerek 32. İSEDAK Bakanlar Toplantısı gerçekleştirildi.

İSEDAK'ın kurumsal yapısı Genel Kurul, Başkanlık Divanı, İzleme Komitesi ve Koordinasyon Ofisi olmak üzere 4 temel organ ile çalışmalarını yürütmektedir. Genel Kurul, Bakanlar ya da temsilcilerden oluşan en üst karar merciidir ve düzenli olarak toplantılarını gerçekleştirir. Başkanlık Divanı, Daimi Başkan Türkiye ve iki Daimi Başkan Yardımcısı Suudi Arabistan ile Filistin dışında diğer üyelerinin üç yılda bir seçilmesiyle oluşan divandır. İzleme Komitesi, Başkanlık Divanı üyelerinden oluşur ve İSEDAK'ın kurumsal yapısı içinde İSEDAK'a yön veren mühim bir merkez konumundadır.²³⁷ Koordinasyon Ofisi ise İSEDAK'ın sekreteryası konumundadır.²³⁸ İSEDAK'ın merkezi Ankara'da olup, Hali Hazırda Daimi Başkanı Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır.

Ticaret, ulaştırma, tarım, turizm, yoksulluğun azaltılması, mali alan ve özel sektör gibi alanlarda iş birliği faaliyetleri geliştirmektedir. İSEDAK 2013-2016 dönemine ait İlerleme Raporu hazırlayarak İSEDAK faaliyet ve stratejilerinin uygulanması ile ilgili işlevselliğini ortaya koymaktadır.

İşlevselliğinin ve başarısının ölçülmesi açısından İlerleme Raporu önemlidir. 2012 yılında Mekke'de düzenlenen 4. Olağanüstü İslam Zirvesi'nde kabul edilen "İSEDAK Stratejisi ve Revize Statüsü'nden sonra İSEDAK'ın işleyiş ve işlevselliği artmıştır. Bunun bir neticesi olarak da Stratejinin müteakip süreçte geçen 3 yıllık sürede İSEDAK'ın faaliyet ve başarısının analizi İlerleme Raporu ile ortaya konulmuş oldu.

Strateji çerçevesinde etkin ve aktif bir faaliyet oluşturmak adına 6 alanda "Çalışma Grupları" kurulmuştur. Bu 6 Çalışma Grubu ticaret, ulaştırma ve iletişim, turizm, tarım, yoksullukla mücadele ve mali iş birliği alanlarından oluşmaktadır.²³⁹

²³⁶ İSEDAK Resmi Web Sitesi: <http://www.comcec.org/isedak/isedak-hakkinda-2/> (Erişim Tarihi: 23.12.2016)

²³⁷ Kahraman Aslan, "İslam Ülkeleri Arasındaki Ticaretin Geliştirilmesi", İstanbul Ticaret Odası, No:2010-81, İstanbul, 2010, s.37-38

²³⁸ İSEDAK Resmi Web Sayfası: <http://www.comcec.org/isedak/isedak-koordinasyon-ofisi/> (Erişim Tarihi: 23.12.2016)

²³⁹ İSEDAK Resmi Web Sayfası: <http://www.comcec.org/calisma-gruplari/calisma-gruplari-hakkinda/> (Erişim Tarihi: 23.12.2016)

İlerleme Raporu'nda bu çalışma gruplarının faaliyetleri ve işlevselliği ile ilgili ayrıntılı bilgi bulunmaktadır.

İSEDAK, Çalışma Grupları'nın başarıya ulaşması için çeşitli araçlar geliştirmiştir. Bu araçlardan bir tanesi "İSEDAK Proje Finansmanı'dır." Proje teklifinde bulunan ülkenin proje teklifinde en az iki tane daha üye ülke olma şartı vardır. Böylelikle kabul edilen projelere yapılacak olan hibeden hem birden fazla ülke yararlanmış oluyor hem de bu üye ülkeler arasında ekonomik açıdan iş birliği sağlanmış oluyor.

2014 yılında 8 proje ve 2015 yılında 14 proje kabul görerek başarıyla uygulanmıştır. Bunun yanı sıra 2016 yılında da 10 proje kabul edilerek hibe desteği sağlanacağı kararlaştırılmıştır. 1984-2012 arasında sadece 1 proje kabul edilip uygulanırken, stratejiden sonra sadece 2014 ve 2015 yıllarında 22 proje başarılı bulunarak finansman desteği olarak uygulanmıştır.²⁴⁰ Binaen aleyh İSEDAK, Strateji sonrası yapılanmasıyla ticari ve ekonomik alanda strateji üretip öneri de bulunma konumunun ötesine geçerek pratikte işlevsellik kazanmaya başladığı söylenebilir.

İslam ülkeleri arasında ticaretin geliştirilmesi için İSEDAK'ın önemli bir çalışması olan Tercihli Ticaret Sistemi'nin (TPS-OIC) uygulanabilir bir vaziyet kazanması için İSEDAK çeşitli toplantılar yaparak yol haritası belirlemiştir. İSEDAK'ın önemli bir projesi olan TPS-OIC'in faaliyete geçmesi için çeşitli adımlar atılmıştır. 2012 yılında Çerçeve Anlaşması, 2010 yılında Tercihli Tarife Protokolü ve 2011 yılında ise Menşe Kuralları belirlenerek yürürlüğe girmiştir.²⁴¹ Bu şekliyle hukuki boyut kazanmış ancak bu sistemin tamamen uygulanabilirliği henüz sağlanamamıştır. İSEDAK bu projenin uygulanabilir hale gelmesi için faaliyetlere devam etmektedir.

21-24 Kasım 2016 tarihlerinde İstanbul'da "İİT Üyesi Ülkelerde İslami Finans Stratejilerinin Geliştirilmesi" teması ile gerçekleştirilen 32. İSEDAK Bakanlar Toplantısında konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan, İİT içi ticaret hacminin 347 milyar dolar ile 20% seviyesine ulaştığını ve bu oranın İİT 2025 Eylem Planı çerçevesinde en az 25%'lere çıkması gerektiğini ifade etmiştir. Bu noktada stratejik

²⁴⁰ İSEDAK İlerleme Raporu (2013-2016), İSEDAK Koordinasyon Ofisi, 2016, s.10.

²⁴¹ İSEDAK İlerleme Raporu (2013-2016), s.22.

öneme haiz olan İSEDAK'ın yapacağı faaliyetler İİT için büyük ekonomik potansiyellerin değerlendirilmesinin önünü açacaktır.

İslam Dünyası açısından ekonomik potansiyeli had safhada yüksek olan İslami finans potansiyeli de çok önemlidir. Bu konunun önemine binaen İSEDAK, 32. Bakanlar Toplantısının ana konusunu “İİT Üyesi Ülkelerde İslami Finans Stratejilerinin Geliştirilmesi” olarak belirleyip bu konuyu müzakere etmişlerdir. Cumhurbaşkanımız Erdoğan, 2009'dan 2015'e kadar geçen süre zarfında yılda ortalama %15'lik büyüme kaydeden İslami finans hacmine dikkatleri çekmiştir. 2015 yılında küresel İslami finans büyüklüğünün 2.1 trilyon dolara çıktığını ve sistemin potansiyelinin 7 trilyon dolar ile mevcut paydan daha yüksek bir potansiyele sahip olduğunu ifade etmiştir. Gerçekten de bu çok ciddi ve üzerinde düşünülmesi gereken bir rakamdır.

Bununla beraber İslami finans sisteminin varlık temelli bir sistem olması, risk paylaşımını esas alması ve spekülasyonları dışlayan bir yapıda olmasından dolayı küresel ekonomik büyümenin teşvik edilmesi, finansal krizlerin önlenmesi ve finansal tabana yayılmanın Müslüman ülkelerde sağlanması açısından önemli bir potansiyeli haizdir.²⁴² Bu yönüyle İslami finansal sistemin hem küresel bazda büyük bir hacme sahip olması hem de İslam ülkelerinin kendi arasındaki finansal etkileşimi kuvvetlendirmesi adına kritik önemi vardır.

Mevcudu 2.1 trilyon ve toplam potansiyeli 7 trilyon olarak ifade edilen İslami finansın İslam ülkelerinde değerlendirilmesi elzemdir. Zira küresel finans krizlerinden kurtulmanın önemli bir yolu budur.²⁴³ Bunun yanı sıra uluslararası döviz baskısından kurtulmak için 32. İSEDAK Bakanlar Toplantısında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da ifade ettiği gibi bu büyük para hacminin altına endeksli olması önem arz etmektedir. Erdoğan'ın İSEDAK aracılığıyla gündeme getirdiği ve teklif olarak sunduğu bu yaklaşımın ne kadar yankı bulacağını ise zaman gösterecektir.

3.6.2. Ekonomik İşbirliği İçin EİT

²⁴² İSEDAK Resmi Web Sayfası: <http://www.comcec.org/isedak/isedak-hakkinda-2/isedak-oturumlari/32-isedak-bakanlar-toplantisi-21-24-kasim-2016/> (Erişim Tarihi: 20.12.2016)

²⁴³ Kahraman Aslan, a.g.e., s.192.

EİT, bölgesel bir yapılanma olması hasebiyle ekonomik entegrasyon ve iş birliğinin etkinliği açısından önemli bir avantaja sahiptir. Üye ülkelerin nüfusları, ekonomik kaynakları ve ticaret hacimleri açısından önemli bir konumdadır. Ekonomi Bakanlığı'nın EİT ile ilgili verilerine baktığımızda 450 milyonluk nüfus potansiyeli, 3%'ün üzerinde GSYİH büyüme oranı, 400 milyar doların üzerinde mal ihracatı ve mal ithalatı oranı, 10%'luk EİT içi ticaret hacmi ve 161 milyon toplam işgücü oranıyla çok önemli potansiyellere sahiptir.

EİT ülkeleri aynı coğrafyada yaşamaları, ortak kültüre ve ortak dine sahip olmalarından ötürü bölgesel iş birliğini kültürel temellere dayandırarak ekonomik iş birliğinin önünü açmayı amaçlamaktadır. Düzenli olarak toplantılar gerçekleştirerek faaliyetlerin takibi, projelerin geliştirilmesi, iş birliği alanlarının keşfedilmesi ve örgütün verimliliğine katkı sağlayacak adımların atılması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Türkiye, Afganistan, İran, Pakistan ve Tacikistan arasında 2003 yılında Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Ticaret Anlaşması (ECOTA) imzalanmış ve 24 Nisan 2008 tarihinde anlaşma yürürlüğe girmiştir. Ancak Tacikistan'ın anlaşma eklerini imzalamamış olması ve İran'ın anlaşmanın yürürlüğe girmediğini savunması gibi problemler yüzünden anlaşmanın imzalandığı 2003 yılından bu yana aradan 13 yıl geçmesine rağmen önemli bir ticaret anlaşması olan ECOTA'nın fiili olarak işlevsellik kazanması henüz mümkün olmamıştır.

EİT'in mevcut önemli bir projesi ise "Karayolu Taşımacılığı Koridorlarının Geliştirilmesi Projesi'dir". Bu proje ile iki yol rotası üzerinden karayolu ve demiryolu taşımacılığıyla ticaretin kolaylaştırmasını sağlamak için fiziki altyapının geliştirilmesi ve önemli bir ticaret koridorunun açılmasını hedeflemektedir. Birinci koridor olan Kırgızistan-Tacikistan-Afganistan-İran yol koridoru ve ikinci koridor olan İslamabad-Tahran-İstanbul yol koridoru ile hem bu adı geçen ülkelerin yararlandırılması hem de Doğu ile Batı arasında alternatif bir ticaret koridorunun açılmasını sağlaması beklenmektedir.

3.6.3. Ekonomik İşbirliği İçin D-8

D-8, tamamı İİT üyesi gelişmekte olan, İslam Dünyası'nda büyük potansiyellere sahip konumdaki 8 İslam ülkesinden oluşan önemli bir ekonomik ittifaktır. EİT'in aksine bölgesel değil küresel bir kuruluş olarak farklı coğrafyalara yayılmış ancak her biri kendi içinde ekonomik, ticari, nüfus ve çeşitli kaynaklar açısından gelişmiş ve gelişmekte olan mühim Müslüman ülkelerin oluşturduğu büyük ekonomik iş birliği potansiyelini haiz bir UİK olarak karşımıza çıkmaktadır.

D-8, kuruluş tarihi olan 1997 yılından sonra 2009'a kadar kurumsal yapısını oturtamamıştır. 2 Kasım 2009'da Kuala Lumpur'daki D-8 Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu örgütün kurumsal zemine kavuşması gerektiğine vurgu yapılarak D-8'in Hukuki Şartı'nın oluşturulmasına değinmiştir. Bu doğrultuda Kasım 2012'de İslamabad'da düzenlenen sekizinci D-8 Zirvesi'nde D-8 Şartı kabul edilerek imzalanmıştır. 2013 yılında Türkiye, Örgüt Şartı'nı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) onaylayarak yürürlüğe koymuştur.

İİT bünyesindeki büyük ülkelerden olan Malezya, İran, Endonezya, Türkiye, Bangladeş, Nijerya, Pakistan ve Mısır'dan oluşan D-8; ticaret, sanayi, telekomünikasyon ve bilgi, finans, bankacılık ve özelleştirme, kırsal kalkınma, bilim ve teknoloji, yoksulluğun hafifletilmesi ve insan kaynakları gelişimi, tarım, enerji, çevre ve sağlık gibi alanlarda sosyo-ekonomik işbirliğini amaçlamaktadır.²⁴⁴

D-8 ülkeleri dünya nüfusunun yedide biri, yani bir milyarı aşkın bir nüfusa sahiptir.²⁴⁵ Bu nüfus oranı aynı zamanda dünya Müslüman nüfusunun da ortalama üçte ikisine tekabül etmektedir. İİT üyesi 57 Müslüman ülke içerisinde sadece 8 ülke olarak dünya Müslüman nüfusunun bu denli çoğunluğunu içine alan D-8, son derece stratejik bir yapıya sahiptir. Hali hazırda D-8 Genel Sekreteri olan Seyid Ali Muhammed Musavi'nin D-8 Zirvesi'nin aldığı karara dayanarak 2015 yılında yaptığı açıklamayla D-8'e yeni üye alınmayacağını, genişleme yerine derinleşme politikası izleyeceklerini, zira üye sayısının fazlaşmasının hareket kabiliyetini kısıtlayacağını

²⁴⁴ Jamal Othman vd., "Towards OIC Economic Cooperation: Impacts of Developing 8 (D-8) Preferential Trade Agreement" *Singapore Economic Review*, 58, 2013, s.2.

<https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/4612.pdf> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

²⁴⁵ Dipo Alam, "A Glimpse at D-8 Achievements", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32, s.7.

ifade etmiştir.²⁴⁶ İslam ülkelerinin ekonomi ve nüfus açısından en büyük ülkelerini bir araya getiren D-8'in etkin bir işbirliği adına hızlı ve verimli bir işlevselliğe sahip olması için geliştireceği politika ve projelerin sıhhati açısından mevcut yapısıyla hareket etme kararı isabetli görülmektedir.

Ülke sayısının azlığına karşın nüfus yoğunluğunun fazlalığı, ekonomik potansiyeli yüksek olan ülkelere oluşması, D-8 üyesi İran ve Pakistan'ın nükleer güce sahip olması, D-8 üyesi olan Türkiye ve Endonezya'nın dünyanın en büyük ekonomisine sahip 19 ülkeyi ifade eden G-20 içerisinde bulunuyor olması, İslam Dünyası'ndaki sosyal ve ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkileyecek önemli faktörlerdir. D-8'in etkin ve aktif faaliyetler yapması başta sekiz ülke olmak üzere diğer Müslüman ülkeleri de müspet yönden etkileyecektir. Bunun için 1997 yılında kurulan, ancak 2000'lerden sonra aktif bir hal kazandırılmaya çalışılan D-8'in işlevselliği oldukça önemlidir.

D-8 Grubu geliştirmekte olan ve potansiyeli son derece yüksek olan bir konuma sahiptir. Zengin doğal kaynakları, 1 milyar civarındaki nüfus yoğunluğu, kendine özgü turizm imkânları, köklü tarihe ve dini yapıya sahip olması, büyük toprak kitlesi, bol miktarda ucuz ve vasıflı işçi, büyük insan kaynağı gibi son derece önemli potansiyellere sahiptir.²⁴⁷ D-8 ülkelerinin dini, tarihi ve kültürel olarak ortak değerlere sahip olması mezkûr potansiyelleri etkin kullanmaları için önemli bir fırsat oluşturmaktadır. Bu fırsatın özellikle ikili ticaret anlaşmaları ve çoklu ekonomik anlaşmalar açısından değerlendirilmesi sosyo-ekonomik göstergeleri tamamen değiştirecektir.

Mevcut ikili ticaret hacimleri bakımından Malezya-Endonezya; İran-Türkiye; Pakistan-Malezya önemli ticaret çiftleri olarak görülmekle beraber bu oran ülkelerin toplam ticaret hacimlerine kıyasla düşük seviyededir.²⁴⁸

Bu noktada D-8 ülkeleri arasında Tercihli Ticaret Anlaşması'nın aktif olması elzemdir. Bu minvalde Ekonomi Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre Temmuz 2016 itibarıyla D-8 bünyesindeki Türkiye İran, Malezya, Pakistan, Endonezya ve

²⁴⁶ Haberin detayı için: <http://aa.com.tr/tr/dunya/d-8e-yeni-uye-ulke-alinmayacak/81178> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

²⁴⁷ Mohim Sheihaki Tash, "Bilateral Trade Among the Developing Eight (d-8) Countries", (Doktora Tezi), Malaya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kuala Lumpur, 2013, s.63.

²⁴⁸ Jamal Othman, a.g.e., s.3.

Nijerya arasında Tercihli Ticaret Anlaşması uygulamaya konulmuş oldu. Anlaşmayla beraber kademeli olarak vergi oranlarının düşürülmesinin de temin edileceği ifade edilmiştir.²⁴⁹ Zira kuruluş tarihi olan 1997 yılından 2008'e kadar geçen süre zarfında D-8 ülkeleri arasındaki ticaret hacmi 14.5 milyon dolardan 78 milyar dolara çıkmıştır ki²⁵⁰ bu artış gerçekten muazzam bir seviyedir. Bununla birlikte 2014 yılı itibariyle D-8 ülkeleri arasındaki ticaret hacminin 122 milyar dolar civarında olduğu ifade edilmektedir.²⁵¹ 1997'den 2008 yılına ve 2008'den 2014 yılına kadar olan dönemde ticaret hacmindeki değişim gözle görülür oranda ciddi artışlar kaydetmiştir. Tercihli Ticaret Anlaşması'nın da 2016 yılında devreye girmesiyle bu oranın artış seyrinin daha da yükseleceği anlaşılmaktadır. D-8 Genel Sekreteri Musavi'nin yaptığı açıklamaya göre bu oranın 2018 yılında 500 milyar dolara çıkarılması hedeflenmektedir.²⁵²

²⁴⁹ Detay için bkz: <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/07/01/d-8-ulkeleri-imzayi-atti> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

²⁵⁰ Mohim Sheihaki Tash, a.g.e., s.63.

²⁵¹ Detay için bkz: <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/07/01/d-8-ulkeleri-imzayi-atti> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

²⁵² Detay için bkz: <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/01/09/500-milyar-dolarlik-hedef-icin-turkiyeye-geliyorlar> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

SONUÇ

İslam Dünyası'nda Müslüman ülkelerin bir araya gelerek kurduğu/kurmaya çalıştığı uluslararası kuruluşlar, sair uluslararası kuruluşlardan farklı olarak İslam çatısı altında bir araya gelmiştir. Mesela İİT'nin, İslam dininin temel birlik unsurunu oluşturan faktör olduğunu hiçbir bilgiye sahip olmasak bile örgütün isminden dahi anlamaktayız. Diğer taraftan D-8, ekonomik bir iş birliği örgütü ve üyelerinin bazıları farklı coğrafyalarda olmasına rağmen İslamiyet ortak paydasında birleşmiştir. İsminde İslam tabiri geçerse de kuruluşun üyeleri Müslüman ülkelerden oluşmakta ve amaçlarının temel hareket noktasını yine İslamiyet unsuru belirlemektedir.

İslam Dünyası'nda teşekkül eden uluslararası kuruluşlar dünya devletlerinin kurduğu diğer uluslararası kuruluşlara nazaran dini hüviyeti daha çok ön plana almaktadır. AB bir Hristiyan ittifakı olarak nitelendirilmekle beraber sadece Avrupa Bölgesi'ndeki ülkeler bu birliğe üye olup diğer coğrafyalarda yaşayan Hristiyan ülkeler birliğe üye değildir. Hatta Avrupa'daki Hristiyan ülkelerin tamamı dahi AB'ye üye değildir. Zaten daha çok bölgesel entegrasyon birliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak İİT ve D-8 gibi uluslararası kuruluşlar doğrudan Müslüman ülkeler arasında ve İslamiyet temel argümanından hareketle kurulmuştur.

Müslüman ülkeler kendi coğrafyalarında yaşanan sorunların giderilmesi ve ileriye dönük iş birliğini geliştirmek için çözümünü İslam Birliği'nde aramışlardır. Bunun bir neticesi olarak ortaya çıkan uluslararası İslami kuruluşlar etkinlik ve işlevsellik olarak başarıyı sağlayamamıştır. Sorunların çözümünde çıkış yolu olarak İttihad-ı İslam'ı görerek bir araya gelen devletlerin İslamiyet'in gerektirdiği ittihat ve birlik düsturlarına riayet etmeleri, bu kuruluşlara adları ve amaçlarına uygun olarak etkinlik ve işlevsellik kazandıracaktır.

İslamiyet; milletleri, coğrafyaları, kişisel ve toplumsal konumları, cinsiyeti ve diğer farklılıkları birleştirip bütün Müslümanları tek bir millet olarak ifade etmektedir. Kur'an ve Sünnetin samimi ittifakı ve ittihadı istemesi; 1400 yıllık kadim tarihinin olması, ortak değerlerin ve tecrübelerinin olması, ortak kültür ve medeniyetinin olması; Müslümanların sahip olduğu dini, kültürel ve tarihi altyapıdan istifade ederek ihtilafları bırakıp istişare ve şura ile ittihat yoluna gitmelerini gerektirmektedir. İstişare ve şuranın mercii ise uluslararası kuruluşlardır. Bu mekanizmayı âtil konumdan etkin konuma getirerek ve somut iş birliği yoluna giderek İslam Dünyası'ndaki sorunların ortadan kaldırılması, ekonomik ve sosyal refahın artması için uluslararası kuruluşların aktif bir hal alması temin edilebilir. Bu noktada mevcut uluslararası İslami kuruluşlar birlik ve bütünleşme noktasında önemli bir araç olarak görülerek istimal edilmelidir.

Dünyanın geçmiş asırlarında ulaşım ve iletişim araçlarının günümüzdeki gibi olmamasından dolayı uluslararası münasebetler belirli ölçüde kısıtlı düzeyde devam ediyordu. Zira iletişim ve ulaşım araçlarının kısıtlı olması ve bu alanda teknolojik gelişmenin olmayışı devletlerarası münasebetleri zaman, mekân, hız ve kalite yönünden çok etkiliyordu. Ancak günümüz küresel dünyasında iletişim ve ulaşım araç ve tekniklerinin bu kadar gelişmiş olmasına rağmen Müslüman ülkeler arasındaki münasebetlerin yeterli düzeyde olmaması düşündürücüdür. Hâlbuki günümüz küresel dünyasının imkânlarından yoksun olduğu halde başta Osmanlı olmak üzere kadim İslam tarihinde birlik ve refah ortamının temin edildiği dönemleri görmek mümkündür. Şu halde o kısıtlı dönemlerde gerçekleşen ekonomik ve sosyal refahın, günümüzde teknoloji asrının imkânlarından da faydalanarak Müslüman ülkeler tarafından UİK marifetiyle ikili yahut çoklu ilişkilerin geliştirilmesi temin edilebilir. İletişim ve ulaşım imkânlarının bu denli fazla oluşuna rağmen İslam ülkeleri arasındaki diyalogsuzluk ve kopukluk son derece vahimdir. İslam ülkeleri, UİK vesilesiyle birlik şuurunu geliştirmek, iş birliği sahalarını keşfetmek, uzlaşa ve istişare kültürünü ismi altında topladıkları İslam'a layık şekilde diriltirek aktif uluslararası bir platform vücuda getirebilir. Dolayısıyla İslam Dünyası'nın sorunlarının çözümü ve potansiyellerin değerlendirilmesinin farkına vararak, asrımızın fenni, teknolojik ve bilimsel imkânlarından faydalanarak etkin, işlevsel UİK meydana çıkarılabilir.

İslam ülkeleri arasında özellikle 2005 sonrası süreçte ekonomik ve sosyal iş birliği oranında artış gözükmektedir. Özellikle ikili ticarete grafiğin çubuğu yukarı doğru yönelmeye başlamıştır. Ancak İslam Dünyası'nın sahip olduğu mevcut sosyo-ekonomik potansiyel ve Müslüman ülkelerde yaşanan ciddi sorunlarla kıyasladığımızda bu olumlu grafiğin yetersiz olmakla beraber geleceğe dair büyük ümit verdiğini ifade edebiliriz.

Yirminci yüzyılın başlarında çeşitli konferanslar ve toplantılarla birlik arayışları olmuşsa da somut olarak ortaya bir şey çıkmamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte Arap Ligi ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi uluslararası örgütler İslam Dünyası'nda oluşmuştur. Ancak aradan yarım asrı aşkın süre geçmesine rağmen çağdaşlarına nispeten etki oluşturamamış ve asıl fonksiyonunu icra edememiştir.

UİK'in işlevsizliğinin iç ve dış birçok sebebi vardır. Sömürü ve emperyalist politikalarla İslam Dünyası'nda uzun yıllardan beri devam eden egemen güçlerin tahakkümü UİK'in başarısını etkileyen unsurlardan biridir. Doğrudan ya da dolaylı olarak küresel güçlerin etkisi altında hayatlarına devam eden bazı Müslüman devletler kendi aralarında aktif iş birliğini ikame edememektedirler. Zira İslam coğrafyasında oluşacak en ufak etkin birlik faaliyetleri bölgede çıkarları devam eden egemen güçlerin işlerine gelmemektedir. Özellikle Orta Doğu ve Afrika başta olmak üzere bölgedeki zengin kaynaklar, uzun yıllardan beri bölgenin uluslararası sömürü rekabetine maruz kalmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla coğrafyada hegemonyası devam eden devletlerin Müslüman ülkeler üzerindeki etkisi işlevsel bir UİK'in oluşmasını etkileyen unsurlardan biridir.

İkinci olarak; İslam Dünyası'nda halen devam eden despot ve otoriter yönetimlerin olmasıdır. Bu unsurdan kaynaklı olarak kendi koltuğunu, yönetimini kaybetmemek için sadece belirli bir yere nazarını çeviren ve politikalarını halkın istekleri doğrultusunda oluşturmayan baskıcı rejimler UİK'in işlevsizleşmesinin ana etkenlerinden biridir. Mesela Mısır'da Darbe ile yönetime gelen Sisi'ye karşı diğer Arap ülkelerinden hiçbir ses çıkmamaktadır. Çünkü kendi yönetimleri de demokratik olmayan diğer Arap ülkeleri elbette kendi rejimleri gibi olan Mısır'a ses çıkarmamaktadırlar.

İslam ülkelerindeki despot rejimler uluslararası teşekküllerin karar alma ve uygulama safhalarını etkilemektedir. Bu yüzden Suriye’de 5 yılı aşkın süredir yaşanan acı tablo karşısında cılız açıklamalardan ve kınamalardan öteye geçemeyen bir UİK profili ortaya çıkmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki otoriter rejimlerin gitmesi doğru olandır. Ancak bu rejimlerin yerine hazırda sömürü için bekleyen küresel güçlerin ikame edilmesi, onların eliyle demokrasinin gelmesinin beklenmesi ve o ülkelerin bu güçlere emanet edilmesi ülkelerin sorunlardan kurtulmalarını temin edemediği gibi yeni sorunların yaşanmasına sebep olmaktadır. Irak ve Libya gibi İslam ülkeleri despot rejimlerden kurtulduklarından beri gün yüzü görememeleri bunun ispatıdır.

Üçüncü olarak; Müslüman ülkelerin birbiriyle olan ikili sorunlarından kaynaklanan sıkıntıların UİK’te ortak hareket etme kabiliyetini zayıflatmasıdır. Müslüman ülkelerin birbiriyle olan diyalogsuzluğu ve kopukluğu, etnik ve ya mezhepsel görüş ayrılıkları gibi ihtilaflar bir kısım İslam ülkeleri arasında sıkıntılara sebep olmaktadır. Bu ülkeler UİK platformunda bir araya geldikleri zaman aralarında ihtilaf olan meseleler buradaki ittifadı etkilemekte ve başarısını düşürmektedir. Hâlbuki ittifak ve ittifakın göstergesi odur ki; genelin selameti için küçük ihtilaflar göz ardı edilir. Bu İslami düstur ve hassasiyet gibi birçok değerlerin Müslüman ülke yönetimlerince yerine getirilmesi UİK’i etken kılabilecek unsurlardır.

İslam ülkelerinde iç savaş, terörizm, yoksulluk, zorunlu göçler, eğitimsizlik gibi birçok sosyal ve ekonomik sorun devam etmektedir. Ancak İslam ülkeleri içinde hak ve hürriyetler açısından gelişmiş, ekonomik ve sosyal refahını arttırmış ülkeler arttıkça; otoriter yönetimlerin yerine halkın yönetimi geldikçe; Müslüman ülkeler arası ikili ve çoklu ilişkiler yoğunlaştıkça; İslam ülkeleri UİK’i etkin uluslararası işbirliğinin önemli bir aracı olarak görüp ona göre politikalar geliştirdikçe İslam coğrafyası da nefes almaya başlayacaktır.

İslam Dünyası’nın 1,7 milyarlık nüfusa sahip olması, petrol, doğalgaz, uranyum ve bor gibi çok önemli ve kritik kaynaklara sahip olması, dünyanın sair ülkelerine nazaran genç nüfus potansiyeline sahip olması gibi birçok avantaj İslam coğrafyasının kapasitesinin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Bu potansiyeller yüzünden İslam Dünyası’nın bugün başı ağrılamakla beraber aynı zamanda bu potansiyellerin hakiki sahipleri tarafından adilane değerlendirilmesi de coğrafyayı

kurtaracak etkindir. Bu potansiyellerin değerlendirilmesi için mevcut UİK'in işlevsel olarak kullanılması önemlidir.

BM'den sonra dünyanın en büyük ikinci uluslararası kuruluşu olan İİT bu doğrultuda çok önemli bir konumdadır. İİT'nin dönem Başkanlığı'nın 2019 yılına kadar Türkiye'de olması da İİT için önemli bir fırsattır. Zira Türkiye'nin bölgede yükselen yıldızı kendisiyle beraber birçok Müslüman ülkeyi de sürüklemeye potansiyeline sahiptir. Bu minval üzere İslam Dünyası'nın en geniş şura ve ittifak mekanizması olan İİT'nin işlevsel kılınması hayati önem taşımaktadır.

Öte yandan İslam ülkeleri içinde nüfus açısından en büyük ve ekonomik olarak en gelişmiş 8 ülkenin kurduğu uluslararası ekonomik iş birliği örgütü olan D-8 stratejik bir pozisyona sahiptir. D-8 işlevsel bir hal kazandığı zaman üyesi olan sekiz ülkedeki ekonomik refahın artmasını temin edebileceği gibi çapraz etki yaparak diğer Müslüman ülkeleri de etkileyebilir. Zaten bu sekiz ülkenin nüfusu bir milyar civarındadır. Dolayısıyla D-8 etkinleşmeye başladıkça ekonomik değerlerin grafik çubukları yukarı doğru tırmanmaya devam edecektir.

Bunların yanında 6 kıtada, 63 ülkede, 300'ün üzerine STK'nın üye olduğu, ittifak zeminini oluşturmak için kurulan İDSB, İslam Dünyası'nda sivil hareket açısından önemli bir potansiyele sahiptir. İDSB'nin daha aktif ve etkin bir konum kazanmasıyla İslam Dünyası toplumları arasında kalbi kaynaşma, birlik bilincinin gelişmesi, ortak hareket etme kabiliyetinin kazanılması gibi sosyal tabanda edinilecek kazanımlar, halk tabanından devlet tavanına doğru iş birliğini tetikleyerek uluslararası mutabakat zemininin oluşmasına katkı sağlayabilecektir.

İslam Dünyası'nda yapısal sorunların çözümünde uluslararası kuruluşlara yönelik önerileri şöyle sıralayabiliriz:

1. İİT gibi geniş kapsamlı kuruluşların yapısı üye ülkelere yönelik bağlayıcılık ve yaptırımlar olacak şekilde revize edilmelidir. Böylelikle bu denli büyük organizasyonlar öneri ve tavsiye konumundan çıkıp asıl fonksiyonunu icra edebilir.
2. Despot rejimlerle halk tarafından seçilmeyen ülke yönetimlerine karşı uluslararası İslami kuruluşlar bünyesinde baskı oluşturmak, üyeliğini sorgulamak ve otoriter rejimi terk ettirecek bağlayıcılıkta kuruluş yapısı oluşturmak gereklidir.

3. Terör, iç savaş ve çeşitli sorunlarla boğuşan ülkelere uluslararası İslami kuruluşlar bünyesinde bir mekanizma oluşturarak müdahale edilmeli. Güçlü Müslüman ülkelerin nezdinde İslam ülkelerinde yaşanan bu tür sorunlarda ortak bir İslami koalisyonla ülkeyi dış müdahaleye açık tutmadan İİT gibi geniş kapsamlı kuruluş nezaretinde o ülkelerin sorunlarına askeri unsurlar da dâhil olmak üzere çare bulunmalıdır.
4. Yeni kurulan Teröre Karşı İslam İttifakı ve diğer uluslararası İslami kuruluşların bünyesinde bulunan mevcut önemli organizasyonlar söylemden eyleme geçerek aktifleştirilmelidir.
5. Üye ülkeler arasında ekonomik adalet ve bağlılık yapısı geliştirilerek yoksul ve az gelişmiş ülkelerin kalkınması sağlanmalıdır.
6. İslam ülkelerinin birlik ve entegrasyonunu sağlamak için ulus-üstü bir yapıya geçilerek üye ülkelerin kuruluşu karşı sorumluluk ve bağlayıcılığının temin edileceği bir yapı temin edilmelidir.
7. Birlik ve entegrasyonu tabandan tavana yayacak en önemli hususlardan biri olan toplumsal bütünleşmeyi İslam toplumları arasında temin edecek İDSB gibi sivil yapıların İİT gibi hükümetler arası kuruluşlarla ortak faaliyetler, programlar ve projeler geliştirmesi temin edilmelidir.
8. İslam ülkeleri arasında eğitim faaliyetlerinin çoğaltılması, kalite ve standardizasyonun sağlanması için uluslararası İslami kuruluşlar içerisindeki ilgili mevcut yapılar aktifleştirilmelidir.

Kökü geçmişe dayanan dalları günümüzde devam eden İslam Dünyası sorunları, milyonlarca Müslümanın bilim, teknoloji ve refah çağının gerisinde yaşamasına sebebiyet vermektedir. Yarım asırlık Filistin Sorunu, Suriye’de yıllardır devam eden iç savaş ve terör, Afganistan ve Irak’ın İşgal sonrası kendine gelemeyişi, Libya devriminin gerçekleşmesinin ardından yıllar geçmesine rağmen istikrarın sağlanamaması, Yemen’deki iç karışıklıklar, Mısır’da darbe yönetimin idaresinde ülkede devam eden sosyal ve ekonomik sıkıntılar, Arap ülkelerindeki rejim problemleri, tırmandırılmaya çalışılan mezhep çatışmaları, Türkiye ve diğer İslam ülkelerindeki terör olayları gibi mevcut olan birçok problemler, Müslüman halkların ekonomik sıkıntılarının ötesinde can kaybı ve zulme uğramaları gibi vahim neticeler doğurmaktadır. Bugüne kadar tecrübe edilmiştir ki; ne küresel güçler, ne BM, ne de

NATO uzun yıllardır bölgede elleri olduğu halde İslam beldelerine refah gelmiş değildir. O halde Müslüman ülkelerin ihtilafa sebep olan küçük taşlar hükmündeki sorunları bırakıp, dağlar büyüklüğündeki ortak sorunlarına nazarlarını çevirmeleri ve İslam Dünyası'ndaki mevcut uluslararası kuruluşları işlevsel hale getirmeleri hayati önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Tezler ve Makaleler

Akgül, Mehmet Serhat “*Türkiye’nin İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ile İlişkileri ve Ticari Potansiyeli: Çekim Modeli Yaklaşımı*” (Uzmanlık Yeterlilik Tezi), T.C. Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2013.

Alam, Dipo “A Glimpse at D-8 Achievements”, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, sayı: 32.

Arı, Tayyar “*Irak’a BM Yaptırımları: Kitleli İmha Silahlarının Denetimi ve Ambargo*”, Avrasya Dosyası (Irak Özel), C.6, Sa.3, Ankara, 2000. (234-255)

Aslan, Kahraman “*İslam Ülkeleri Arasında İşbirliğine Giden Yolda Yeni Arayışlar*”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 10, Sayı 21, 2014. (179-198)

_____ “*İslam Ülkeleri Arasındaki Ticaretin Geliştirilmesi*”, İstanbul Ticaret Odası, No:2010-81, İstanbul, 2010

Ataman, Muhittin ve Ayşe Nur Gökşen, “*Sembolizm ve Aktivizm Arasında İslam İşbirliği Teşkilatı*”, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları, Semih Ofset, Ankara, 2004

Aydın, Mustafa vd., “*Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği ve Türkiye*”, TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II, 2007.

Bayraktar, Ünal “*Arap Baharı Sonrası Ortadoğu’daki Statüko Karşıtı Yapılanmaların Türkiye’nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri*”, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2015.

Beden, Aydın “*Türk Basınına Göre, 2003 Irak Savaşı’nın Temel Nedenleri Hakkında Bir Değerlendirme (Kitle İmha Silahları ve El-Kaide Bağlantısı)*”, History Studies, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 2011, (65-80)

Bhattacharjee, Dhrubajyoti “*The Saudi Led Islamic Alliance: An Assessment*”, Indian Council of World Affairs, Hindistan, 2016. <http://www.icwa.in/pdfs/IB/2014/TheSaudiLedIslamicAllianceIB13052016.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Büyüktanır, Derya, “*Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları*”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:14, No:2, Ankara, 2015.

Çaha, Ömer “*Modern Dünyada Din ve Devlet*”, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008.

Çelik, Ahmet Hüsrev “*Sivil Toplum Kuruluşlarının Türk Dış Politikasına Etkisi*”, (Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.

Çelik, Ersin “*ABD’nin Irak’tan Çekilmesi Sonrası Ülkenin Hidrokarbon Yakıtları Üzerine Enerji-Politik Hamleler*” (yüksek lisans tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

Çog, Mehmet “*Celal Nuri’de İslam Birliği Arayışı*”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, 2009. (99-104)

Çubukçu, Öner (der. Birol Akgün), “Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)”, SDE Analiz, Stratejik Düşünce Enstitüsü, s.8. (4-9) <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/suriye%20analiz.pdf> (Erişim Tarihi:13.12.2016)

Dalar, Müge “Afrika Örgütü’nden Afrika Birliği’ne: Afrika’da Bütünleşme Çabaları”, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.

Davutoğlu, Ahmet “İslam Dünyasının Siyasî Dönüşümü: Dönemlendirme ve Projeksiyon“, Divan: İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı: 12, İstanbul, 2002.(1-50)
_____ “Stratejik Derinlik”, Küre Yayınları, 50. Baskı, İstanbul, 2011.

Der, Halime, “Celal Nuri’nin “İttihad-ı İslam” Adlı Eserinin Tahlil ve Değerlendirilmesi”, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2008.

Doster, Barış “Bir Bölgesel Güç Olarak İran’ın Ortadoğu Politikası”, Ortadoğu Analiz, cilt:4, sayı: 44, 2012. (44-51)

Dönmez, Gökhan “Arap Birliği: Siyasi ve Hukukî Niteliği”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 17, Sayı: 1, 2015, (171-208)

Efegil, Ertan “İran’ın Dış Politika Yapım Sürecini Etkileyen Unsurlar”, Ortadoğu Analiz, cilt:4, sayı:48, 2012. (53-68)

Ercan, Ali, “II. Abdülhamid Dönemi İttihad-ı İslam Düşüncesinin Esat Efendi’nin “İttihad-ı İslam” Risalesindeki Söylem Analizi”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Erol, Aslı, “Yeni-İşlevselcilik Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Ertürk, Devrim “Bir Egemenlik Aracı Olarak Küresel Terör”, Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, sayı:4, 2010. (81-103)

Gaub, Florence “Saudi Arabia and the Islamic alliance,” Issue Brief, European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2016.http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Brief_1_Saudi_Islamic_alliance.pdf (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

Gürbüz, M. Vedat “Petrol, Petrol Politikaları ve Orta Doğu: Global Politikaların Bölgesel Yansımaları ve Irak Savaşı”, Avrasya Dosyası (133-168)

Güzel, Mehmet Şükrü “İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Giden Yolda Filistin 1914-1947”, Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi, USGAM Raporu No: 6 Ortadoğu Çalışmaları No: 1, Ankara, 2012. (2-24)

Hasgüler, Mehmet ve M. Bülent Uludağ, “Uluslararası Örgütler: Devlet Merkezli Sistemde Çöküntü, Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus Devlet”ten Küreselleşmeye”, Der: Zeynep Dağı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

Hassan, M. Kabir “An empirical investigation of economic cooperation among the OIC member countries”, Economic Research Forum, Working Paper: 0212, Mısır, 2002.http://www.kantakji.com/media/3016/kabir_bashir.pdf (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Hekimoğlu M. Merdan, “ABD'nin Irak İşgaline Uluslararası Hukuk Açısından Eleştirel Bir Bakış”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 9, Sayı: 34, 2013. (61-86)

İhsanoğlu, Ekmeleddin “*The Islamic World in the New Century: The Organisation of the Islamic Conference*”, Hurst & Company, Londra, 2010.

İnat, Kemal vd., “*İran-Suudi Arabistan Rekabetinin Bölgesel Yansımaları*”, SETA Analiz, sayı:148, 2016. http://file.setav.org/Files/Pdf/20160121192240_analiz148.pdf (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

İpek, Cemil Doğaç “*Afrika Birliği Örgütü ve Kıtada İşbirliği Arayışları*”, 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Kış-2012, cilt:1, sayı:3. (111-130)

İslam Ansiklopedisi, “*Arap Birliği*”, cilt:5

Kamel, Ayhan “*D-8 Ekonomik Birliği Örgütü*”, Avrasya Dosyası Dergisi, Türkmenistan Özel, Yaz 2001, Cilt: 7, Sayı: 2. (250-260)

Kangal, Nalan “*Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği*”, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2013.

Keskin, Bünyamin “*İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT): Tarihi, Yapısı ve Geleceği*” SETA Perspektif, sayı:125, 2016. http://file.setav.org/Files/Pdf/20160415195222_islam-isbirligi-teskilati-pdf.pdf (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Kırmızı, İsmail, “*19. Yüzyılda Mısırlı Panislamist-Milliyetçi Entelektüel: Ahmet Şevki'nin Osmanlı-Mısır İlişkileri Açısından Değerlendirilmesi*”, (Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük, 2013

Kızıloğlu, Sedat “*İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi*”, Sosyal Bilimler Dergisi, cilt:2 sayı:1, 2012. (35-64)

Köse, Saffet “*Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*”, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 2016.

Kur’an-ı Kerim, Şûra Suresi, Ayet:38.

Küçükkeleş, Müjge “*Arap Birliği'nin Suriye Politikası*”, SETA Analiz, sayı:51, 2012, <http://file.setav.org/Files/Pdf/arap-birliginin-suriye-politikasi.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Lewis, Bernard “*İslam'ın Siyasal Söylemi*”, (Çev. Ünsal Oskay), Phoenix Yay. , Ankara, 2011.

McCarthy, Justin “*Osmanlı'ya Veda-İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları*”, (Çev.:Mehmet Tuncel), Etkileşim yayınları, İstanbul, 2008.

McCormick, John “*Avrupa Birliğini Anlamak*”, (Çev.:Yusuf Şahin ve H. Hüseyin Şahin), BigBang Yayınları, Ankara, 2014.

Mitrany, David, “*A Working Peace System*”, Chicago, Quadrangle Books, 1966.

Muslu, Ensar “*Uluslararası Sistemde Uluslararası Örgütlerin rolü: İslam Konferansı Örgütü Örneği*”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Mustafa, Samî Abdulqader “*Yeni Dünya Düzeni ve İslami Hareketler*”, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2016.

Othman, Jamal vd., “*Towards OIC Economic Cooperation: Impacts of Developing 8 (D-8) Preferential Trade Agreement*” Singapore Economic Review, 58, 2013. <https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/4612.pdf> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

Padelford, Norman J. “*The Organization of African Unity,*” International Organization, Cilt:18, No:3, 1964. (521-542)

PALA, Cenk “*Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)'nın Kökenleri*”, Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 4, Sayı: 9, 1993. (69-88)

Pınar, Övgü “*Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri Işığında Türkiye'nin Hükümetlerarası Küresel ve Bölgesel Örgütlere Üyeliği*”, (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011.

Sander, Oral “*Siyasi Tarih (İlk Çağlardan 1918'e)*”, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
_____ “*Siyasi Tarih 1918-1994*”, İmge Kitabevi, Ankara, 1996.

Semercioğlu, Harun “*Uluslararası Terörizmde Küresel İşbirliği: Bir Ütopya*”, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt:34, sayı:2, 2016. (97-114)

Tash, Mohim Sheihaki “*Bilateral Trade Among the Developing Eight (d-8) Countries*”, (Doktora Tezi), Malaya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kuala Lumpur, 2013.

Terzioğlu, Süleyman Sırrı “*Bir Uluslararası Hukuk Kişisi Olarak İslam İşbirliği Teşkilatı*”, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013.

Tüysüz, Nurettin “*Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişme Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması*”, (Uzmanlık Tezi), TC. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011.

Uludağ, Mehmet Bülent “*Dünya Siyasi Tarihi*”, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul, 2014.

Yeğın, Feyzullah “*Petrol Fiyatlarını Etkileyen Faktörler*”, (Araştırma Raporu), Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, 2010.

Raporlar ve Örgüt Şartları

13th Session of the Islamic Summit Conference Istanbul Declaration On Unity and Solidarity for Justice and Peace

African Union Handbook 2016, <http://au.int/en/sites/default/files/auhb-2016-english-pdf-final-january-2016.pdf> (Erişim Tarihi:05.12.2016)

Agreement of the Organization of Arab Petroleum Exporting Countries.

An OIC Water Council The OIC Draft Terms of Reference, İstanbul, 2012.

Charter of the Organisation of Islamic Cooperation

Final Communiqué of The 13th Islamic Summit of the Heads of State
http://www.oic-oci.org/oicv3/upload/conferences/is/13/en/13_is_final_com_en.pdf
(erişim tarihi: 23.09.2016)

Final Communiqué of the 13th Islamic Summit Conference, İstanbul, 2016.

Forced Dispersion A Demographic Report On Human Status in Syria, Syrian Centre for Policy Research, 2016.

Gelişen Sekiz Ülke Ekonomik İşbirliği Şartı.

"Irak'ı Özgürleştirme Yasası" tam metni:

<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-105publ338/html/PLAW-105publ338.htm> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

İSEDAK İlerleme Raporu (2013-2016), İSEDAK Koordinasyon Ofisi, 2016.

OIC Economic Outlook 2016 Transforming the Potentials Into Impact, SESRİC, Ankara, 2016.

OIC Water Report 2015, SESRİC, Ankara, 2015

Perspectives on Global Development 2017, OECD, (E-kitap)

http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/ocd/development/perspectives-on-global-development-2017_persp_glob_dev-2017-en#.WGFENVOLTIU#page168 (Erişim Tarihi: 26.12.2016)

Pew Research Center, "Mapping the Global Muslim Population", Forum on Religion & Public Life, Washington, 2009.

Resolution on the Cause of Palestine and Al-Quds Al-Sharif

http://www.oic-oci.org/oicv3/upload/pages/typoa/en/poa_2025_final_draft_v5-1_en.pdf (erişim tarihi: 23.09.2016)

The OIC – 2025: Programme of Action, İstanbul, 2016

The Organization of African Unity Charter.

TPAO, 2013 Yılı Hampetrol ve Doğalgaz Sektör Raporu:

<http://www.tpao.gov.tr/tp5/docs/rapor/2013-YILI-HAM-PETROL-VE-DOGAL-GAZ-SEKTOR-RAPORU.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty, World Bank, 2011.

İnternet Kaynakları

1973 Petrol Ambargosu ve OPEC

<http://www.orsam.org.tr/index.php/edu/gencorsam?item=490&s=orsam%7Cturkish>
(Erişim Tarihi: 18.12.2016)

AfB Resmi Web Sayfası <http://au.int/en/pressreleases/31697/au-clarifies-procedure-regarding-morocco-membership-request> (Erişim Tarihi:05.12.2016)

Birleşmiş Milletler Anlaşmasının tam metni:

http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Çetiner, Gültekin “Libya’da Dünya Nasıl Aldatıldı ?”

<http://www.haber7.com/yazarlar/prof-bgultekin-cetiner/799602-libyada-dunya-nasil-aldatildi> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

D-8 Resmi Web sayfası <http://www.developing8.org/About.aspx> (Erişim Tarihi:12.11.2016)

İİT resmi internet sayfası http://www.oic-oci.org/oicv3/page/?p_id=68&p_ref=37&lan=en#normal (erişim tarihi: 26.09.2016)

EİT Resmi İnternet Adresi: <http://www.ecosecretariat.org/in2.htm> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

Ersoy, Ömer “İki Ülke Arasında: Afganistan-Pakistan”,
<http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/iki-ulke-arasinda-afganistan-pakistan/3642>
(Erişim Tarihi: 05.01.2017)

Anadolu Ajansı <http://aa.com.tr/tr/dunya/d-8e-yeni-uye-ulke-alinmayacak/81178>
(Erişim Tarihi: 31.12.2016)

Anadolu Ajansı <http://aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/disisleri-bakani-cavusoglu-bugune-kadar-abd-ypgye-silah-vermistir-nokta/716159> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Anadolu Ajansı <http://aa.com.tr/tr/info/infografik/1478> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Anadolu Ajansı <http://aa.com.tr/tr/info/infografik/3313> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Anadolu Ajansı <http://aa.com.tr/tr/info/infografik/3329> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Anadolu Ajansı <http://aa.com.tr/tr/info/infografik/3335> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Haber 7 <http://ekonomi.haber7.com/turkiye-ekonomisi/haber/2237759-turkiye-artik-yuksek-gelirli-ulke> (Erişim Tarihi: 26.12.2016)

Energy World <http://energyworld.com.tr/arap-ulkeleri-kazancina-kazanc-katti.html>
(Erişim Tarihi: 18.12.2016)

Euronews <http://tr.euronews.com/2016/05/30/gocmenler-isid-ve-3-hukümet-libya-cikmaza-surukleniyor> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Aljazeera <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/afganistanin-guvenligi-ve-pakistanin-rolu> (Erişim Tarihi: 06.01.2017)

Aljazeera <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/uzlasi-hukümeti-libyaya-istikrar-getirecek-mi> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Aljazeera <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suudi-arabistan-husileri-karadan-vurdu> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Aljazeera <http://www.aljazeera.com.tr/haber/terore-karsi-islam-ittifaki> (Erişim Tarihi: 13.12.2016)

Arap Ligi resmi internet sitesi <http://www.arableagueonline.org/hello-world/#more-1> (Erişim Tarihi: 13.11.2016)

BBC http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151215_islam_ittifaki (Erişim Tarihi: 13.12.2016)

BBC

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151216_guardian_independent_islam_ittifaki (Erişim Tarihi: 15.12.2016)

İSEDAK resmi internet sitesi <http://www.comcec.org/calisma-gruplari/calisma-gruplari-hakkinda/> (Erişim Tarihi: 23.12.2016)

İSEDAK resmi internet sitesi <http://www.comcec.org/isedak/isedak-hakkinda-2/isedak-oturumlari/32-isedak-bakanlar-toplantisi-21-24-kasim-2016/> (Erişim Tarihi: 20.12.2016)

İSEDAK resmi internet sitesi <http://www.comcec.org/isedak/isedak-koordinasyon-ofisi/> (Erişim Tarihi: 23.12.2016)

D-8 resmi internet sitesi <http://www.developing8.org/Statpriority.aspx> (erişim tarihi:12.11.2016)

EİT resmi internet sitesi <http://www.ecosecretariat.org/in2.htm> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

En Son Haber <http://www.ensonhaber.com/erdogan-islam-ulkesi-liderlerine-seslendi-2016-04-14.html> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Haber 7 <http://www.haber7.com/avrupa/haber/2124005-libyaya-mudahaleyle-daesin-onunu-actik> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Haberler <http://www.haberler.com/islam-ordusu-nun-goruntuleri-nefes-kesti-8250250-haberi/> (Erişim Tarihi:15.12.2016)

İndian Council of World Affairs
<http://www.icwa.in/pdfs/IB/2014/TheSaudiLedIslamicAllianceIB13052016.pdf>
(Erişim Tarihi:15.12.2016)

İslam Dünyası STK'ları Birliği resmi internet sitesi
<http://www.idsb.org/Activity/IDSB> (Erişim Tarihi:01.01.2017)

İslam Dünyası STK'ları Birliği resmi internet sitesi

<http://www.idsb.org/ODT/115/idsb-ve-stkların-ankara-ziyareti> (Erişim

Tarihi:01.01.2017)

İslam Dünyası STK'ları Birliği resmi internet sitesi

<http://www.idsb.org/Organization/Genel-Kurul> (Erişim Tarihi:01.01.2017)

İslam Dünyası STK'ları Birliği resmi internet sitesi <http://www.idsb.org/Regulations>

(Erişim Tarihi:01.01.2017)

Keepeek Digital Asset Management [http://www.keepeek.com/Digital-Asset-](http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/perspectives-on-global-development-2017_persp_glob_dev-2017-en#.WGFENVOLTIU#page168)

[Management/oecd/development/perspectives-on-global-development-](http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/perspectives-on-global-development-2017_persp_glob_dev-2017-en#.WGFENVOLTIU#page168)

[2017_persp_glob_dev-2017-en#.WGFENVOLTIU#page168](http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/perspectives-on-global-development-2017_persp_glob_dev-2017-en#.WGFENVOLTIU#page168) (Erişim Tarihi:

26.12.2016)

T.C. Dışışleri Bakanlığı resmi internet sitesi [http://www.mfa.gov.tr/fethullahci-terror-](http://www.mfa.gov.tr/fethullahci-terror-gutu-feto--hakkında-ıit-disisleri-bakanlari-konseyi-43-donem-toplantısında-alınan-karar.tr.mfa)

[orgutu- feto --hakkında-ıit-disisleri-bakanlari-konseyi-43 -donem-toplantısında-](http://www.mfa.gov.tr/fethullahci-terror-gutu-feto--hakkında-ıit-disisleri-bakanlari-konseyi-43-donem-toplantısında-alınan-karar.tr.mfa)

[alınan-karar.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/fethullahci-terror-gutu-feto--hakkında-ıit-disisleri-bakanlari-konseyi-43-donem-toplantısında-alınan-karar.tr.mfa) (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

T.C. Dışışleri Bakanlığı resmi internet sitesi [http://www.mfa.gov.tr/gelisen-sekiz-](http://www.mfa.gov.tr/gelisen-sekiz-ülke-d-8-tr.mfa)

[ülke- d-8 _tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/gelisen-sekiz-ülke-d-8-tr.mfa) (erişim tarihi:12.11.2016)

T.C. Dışışleri Bakanlığı resmi internet sitesi [http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirliği-](http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirliği-teskilati.tr.mfa)

[teskilati.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirliği-teskilati.tr.mfa) (erişim tarihi: 11.09.2016)

Milliyet [http://www.milliyet.com.tr/28-yilin-aci-bilancosu-35-bin-300-kisi-teror-](http://www.milliyet.com.tr/28-yilin-aci-bilancosu-35-bin-300-kisi-teror-kurbani-oldu-siyaset-1581690/)

[kurbani-oldu-siyaset-1581690/](http://www.milliyet.com.tr/28-yilin-aci-bilancosu-35-bin-300-kisi-teror-kurbani-oldu-siyaset-1581690/) (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

Milliyet [http://www.milliyet.com.tr/erdogan-bm-ye-hitap-](http://www.milliyet.com.tr/erdogan-bm-ye-hitap-ediyor/dunya/detay/1945298/default.htm)

[ediyor/dunya/detay/1945298/default.htm](http://www.milliyet.com.tr/erdogan-bm-ye-hitap-ediyor/dunya/detay/1945298/default.htm) (erişim tarihi: 10.09.2016)

OAPEC resmi internet sitesi <http://www.oapecorg.org/Home/About-Us/History>
(Erişim Tarihi: 18.12.2016)

OAPEC resmi internet sitesi <http://www.oapecorg.org/Home/About-Us/Objective-of-the-Organization> (Erişim Tarihi: 05.01.2017)

OAPEC resmi internet sitesi <http://www.oapecorg.org/Home/About-Us/Organizational-Structure#> (Erişim Tarihi: 05.01.2017)

The Independent Permanent Human Rights Commission <http://www.oic-iphrc.org/en/about/> (erişim tarihi: 05.10.2016)

İİT resmi internet sayfası http://www.oic-oci.org/oicv3/page/?p_id=64&p_ref=33&lan=en (erişim tarihi: 05.10.2016)

İİT resmi internet sayfası http://www.oic-oci.org/oicv3/page/?p_id=66&p_ref=35&lan=en (erişim tarihi: 05.10.2016)

İİT resmi internet sayfası http://www.oic-oci.org/oicv3/page/?p_id=67&p_ref=36&lan=en (erişim tarihi: 23.09.2016)

İİT resmi internet sayfası http://www.oic-oci.org/oicv3/upload/conferences/is/13/en/13_is_final_com_en.pdf (erişim tarihi: 23.09.2016)

İİT resmi internet sayfası http://www.oic-oci.org/oicv3/upload/pages/typoa/en/poa_2025_final_draft_v5-1_en.pdf (erişim tarihi: 23.09.2016)

İİT resmi internet sayfası http://www.oic-oci.org/oicv3/upload/pages/typoa/en/poa_2025_final_draft_v5-1_en.pdf (erişim tarihi: 23.09.2016)

İİT resmi internet sayfası http://www.oic-oci.org/upload/conferences/is/13/en/13_is_final_com_en.pdf (Erişim Tarihi:13.12.2016)

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
<http://www.orsam.org.tr/index.php/edu/gencorsam?item=490&s=orsam%7Cturkish>
(Erişim Tarihi: 18.12.2016)

Sabah <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/01/09/500-milyar-dolarlik-hedef-icin-turkiyeye-geliyorlar> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

Sabah <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/07/01/d-8-ulkeleri-imzayi-atti> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

Sabah <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/07/01/d-8-ulkeleri-imzayi-atti> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

Sabah <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/04/15/islam-interpolu-kurulacak#>
(Erişim Tarihi:13.12.2016)

Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries
<http://www.sesric.org/files/oic-watervision/Concept%20of%20Water%20Council.pdf> (Erişim Tarihi:15.12.2016)

Sivil Toplum Endeksi Projesi <http://www.step.org.tr/print.asp?c=6&s=13&n=69>
(Erişim Tarihi:01.01.2017)

Time Türk <http://www.timeturk.com/afganistan-pakistan-sinir-kavgasi-buyudu/haber-170019> (Erişim Tarihi: 06.01.2017)

Genç İDSB <http://www.uniw-iyg.org/young-uniw/> (Erişim Tarihi:01.01.2017)

Yeni Akit <http://www.yeniakit.com.tr/haber/afganistan-ile-pakistan-arasinda-savas-ruzgarlari-esiyor-185012.html> (Erişim Tarihi: 06.01.2017)

Towards OIC Economic Cooperation: Impactsof Developing 8 (D-8) Preferential Trade Agreement

<https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/4612.pdf> (Erişim Tarihi: 31.12.2016)

İDSB Resmi İnternet Sitesi: <http://www.idsb.org/About> (Erişim Tarihi:01.01.2017)

İİT Resmi Web Sitesi, http://www.oic-oci.org/oicv3/page/?p_id=52&p_ref=26&lan=en (erişim tarihi: 11.09.2016)

İSEDAK Resmi Web Sitesi: <http://www.comcec.org/isedak/isedak-hakkinda-2/> (Erişim Tarihi: 23.12.2016)

OPEC Resmi internet sayfası, http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm (Erişim Tarihi: 19.12.2016)

T.C. Dışışleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> (erişim tarihi: 02.12.2016)

Tarakçı, Nejat “*Türkiye ve Dünyanın 2016 Yılı*”,
<http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/TURKIYE%20VE%20DUNYANIN%202016%20YILI.pdf> 64a13353-3d55-4ea0-89ca-9dc30a41da02.pdf (Erişim Tarihi: 12.12.2016)

Ünlü, Hayati “*İran Dış Politikasının Jeopolitik Tahayyülü*”, Stratejik Düşünce Enstitüsü <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/iran-dis-politikasinin-jeopolitik-tahayyulu/4242> (Erişim Tarihi: 04.01.2017)

ÖZGEÇMİŞ

HÜSEYİN YILDIRIM

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Tarihi : 15.03.1993
Uyruğu : T.C.
Adres : 1261/8 no:4 Naldöken/Bornova/İzmir
Mail : hsynyldrm1@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans : İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler
Lisans : Anadolu Üniversitesi
Kamu Yönetimi
Önlisans : Uşak Üniversitesi
Yerel Yönetimler
Önlisans : Anadolu Üniversitesi
İlahiyat
Lise : Süleyman Demirel Ç.P. Lisesi –İzmir
Bilişim Teknolojileri